

EUROOPA
KOMISJON

Brüssel, 26.2.2016
SWD(2016) 76 final

KOMISJONI TALITUSTE TÖÖDOKUMENT

Eestit käsitlev 2016. aasta aruanne,

**mis sisaldab põhjalikku analüüsi makromajandusliku
tasakaalustamatuse ennetamise ja korrigeerimise kohta**

**Käesolev dokument on Euroopa Komisjoni talituste töödokument. See ei väljenda ega
piira komisjoni ametlikku seisukohta.**

Riigiaruanne 2016

Eesti

SISUKORD

Kokkuvõte	1
1. Üldpilt: Majanduse olukord ja väljavaated	Error! Bookmark not defined.
2. Tasakaalustamatus, riskid ja kohandamine	Error! Bookmark not defined.
2.1. Konkurentsivõime areng	14
2.2. Eluasemehinnad	Error! Bookmark not defined.
2.3. Makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse hindamismatriks	Error! Bookmark not defined.
3. Täiendavad struktuursed probleemid	Error! Bookmark not defined.
3.1. Eelarve- ja maksustamisraamistik	Error! Bookmark not defined.
3.2. Tööturg, sotsiaalpoliitika ja haridus	Error! Bookmark not defined.
3.3. Tehnoloogia arendamine	Error! Bookmark not defined.
3.4. Taristu ja energiatõhusus	54
3.5. Kohaliku omavalitsuse reform	Error! Bookmark not defined.
A. Ülevaattetabel	60
B. Makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse tulemustabel	Error! Bookmark not defined.
C. Standardtabelid	Error! Bookmark not defined.

TABELITE LOETELU

1.1. Peamised majandus-, finants- ja sotsiaalnäitajad – Eesti	Error! Bookmark not defined.
2.2.1. Omaniku kasutuses olevatele eluasemetele kehtestatud maksusoodustuste liitindeks	Error! Bookmark not defined.
2.2.2. Rahandusliku usaldusvärsuse näitajad	Error! Bookmark not defined.
2.3.1. Makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse hindamismatriks(*) – Eesti	Error! Bookmark not defined.
3.3.1. Riskikapitaliinvesteeringud osana SKPst (2014. aasta või viimased kättesaadavad andmed)	Error! Bookmark not defined.
B.1. Makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse tulemustabel Eesti kohta	Error! Bookmark not defined.
C.1. Finantsturu näitajad	Error! Bookmark not defined.
C.2. Tööturu ja sotsiaalsed näitajad	Error! Bookmark not defined.
C.3. Tööturu ja sotsiaalsed näitajad (jätk)(*)	Error! Bookmark not defined.
C.4. Struktuursed poliitika- ja ettevõtluskeskkonna näitajad	Error! Bookmark not defined.
C.5. Keskkonnahoidlik majanduskasv	Error! Bookmark not defined.

JOONISTE LOETELU

1.1. SKP reaalkasv ja selle komponendid	Error! Bookmark not defined.
1.2. Kvartali THHI inflatsioon (aastapõhine muutus protsentides)	Error! Bookmark not defined.
1.3. Tööturu näitajad	Error! Bookmark not defined.

1.4.	Vaesus ja sotsiaalsed näitajad (1)	Error! Bookmark not defined.
1.5.	Välispositsiooni jaotus (jooksevkonto ja kapitalikonto)	Error! Bookmark not defined.
1.6.	Eksporti turuosa kasvumäär kaupade ja teenuste väärtuse alusel	Error! Bookmark not defined.
1.7.	Rahvusvaheline netoinvesteeringispositsioon (% SKPst)	Error! Bookmark not defined.
1.8.	Netolaenuandmine/-võtmine sektorite lõikes (% SKPst)	Error! Bookmark not defined.
2.1.1.	Tööjõu ühikukulu muutuse jaotus	Error! Bookmark not defined.
2.1.2.	Kaupade ja teenuste eksport (väärtuse alusel) (% SKPst) Eesti, Läti, Leedu, Soome ja Rootsi avatus	Error! Bookmark not defined.
2.1.3.	Sissetulek elaniku kohta ostujõu standardi alusel ja selle lähenemine: Eesti, Läti, Leedu, Hispaania, Rootsi	Error! Bookmark not defined.
2.1.4.	Kaupade ekspordi kasv väärtuse alusel, kaupade ekspordi turuosa muutus, reaalse tegelik vahetuskurs	Error! Bookmark not defined.
2.1.5.	Tegeliku nominaalpalga kasv ja prognoositav palgakasv püsiva tööjõu ühikukulul põhineva reaalse tegeliku vahetuskursi korral	Error! Bookmark not defined.
2.1.6.	Nominaalse tööjõu ühikukulu kasv sektorite järgi aastatel 2011–2014	Error! Bookmark not defined.
2.1.7.	Tööealine elanikkond (25–64) haridustaseme järgi ja 2016.–2030. aasta prognoos (tuhandetes)	Error! Bookmark not defined.
2.1.8.	Välismaal töötavad Eesti residendid, väljarändajad ja sisserändajad, 2004–2014	Error! Bookmark not defined.
2.1.9.	Töötuse ja vabade töökohtade määra suhe (Beveridge'i kõver)	Error! Bookmark not defined.
2.1.10.	Vabade töökohtade määr ja palgakasv IKT-sektoris ning majanduses tervikuna	Error! Bookmark not defined.
2.1.11.	Töökohtade loomise ja SKP kasvu suhe (Okuni seadus)	Error! Bookmark not defined.
2.1.12.	Säästmine ja investeerimine sektorite kaupa – Eesti	Error! Bookmark not defined.
2.1.13.	Kapitali kogumahutus põhivarasse varaliikide kaupa	Error! Bookmark not defined.
2.1.14.	Tööjõu nominaalse ühikukulu muutuse määr kasvu tõukejõudude kaupa	Error! Bookmark not defined.
2.1.15.	Eesti, Läti ja Leedu tööstuskaupade keskmise kvaliteediaseme muutus ajas (1)	Error! Bookmark not defined.
2.1.16.	Kvaliteedi tiheduse funktsioon (QDF) kvaliteediasemete kaupa	Error! Bookmark not defined.
2.1.17.	Kõrgtehnoloogiaga kauplemise osakaal kaupade ja teenuste kogueksportist (%)	Error! Bookmark not defined.
2.1.18.	Kaupade ekspordi ELi-siseste ja -väliste turuosade muutus kaupade väärtuse kaupa	Error! Bookmark not defined.
2.1.19.	Eesti ekspordi kasv kaupade väärtuse kaupa Venemaa Föderatsiooni ja ülejäänud maailma suunal	Error! Bookmark not defined.
2.1.20.	Eesti kaupade ekspordi konkurentsivõime 10 peamise sihtkohaga võrreldes (2013-2014) (1)	Error! Bookmark not defined.
2.1.21.	Eksporditud lisandväärtus sihtkohtade kaupa (2011)	Error! Bookmark not defined.
2.2.1.	Deflateeritud eluasemehinnad	Error! Bookmark not defined.
2.2.2.	Eluaseme omamine kas hüpoteeklaenuka või ilma (leibkondade %)	Error! Bookmark not defined.
2.2.3.	Turu hinnaga üürivate leibkondade osakaal	Error! Bookmark not defined.
2.2.4.	Rahvastikusuundumused Eestis ja Tallinnas	Error! Bookmark not defined.
2.2.5.	Eluasemed: m² leibkonna kohta ELis	Error! Bookmark not defined.
2.2.6.	Eluasemete suuruse suundumused Eestis	Error! Bookmark not defined.
2.2.7.	Korteri keskmiste ruutmeetrihindade suundumused Tallinnas ja mujal Eestis ning tehingute arv	Error! Bookmark not defined.
2.2.8.	Laenamise põhisuundumused	Error! Bookmark not defined.
2.2.9.	Kodumajapidamiste finantsvõimendus	Error! Bookmark not defined.

2.2.10.	Hinna ja üüri ning hinna ja sissetuleku suhtarvu suundumused	Error! Bookmark not defined.
2.2.11.	Väärtuse hindamise lõhed ja eluasemehindade tõus	Error! Bookmark not defined.
2.2.12.	Peamiste pakkumise ja nõudluse põhinäitajatega seotud väärtuse hindamise lõhe	Error! Bookmark not defined.
2.2.13.	Ehitusload ja valminud ehitised	Error! Bookmark not defined.
2.2.14.	Elamuehitus, % SKPst	Error! Bookmark not defined.
2.2.15.	Ehitussektori toodangumaht (skaala vasakul poolel) ja ehitussektori töökohtade osakaal (skaala paremal poolel).	Error! Bookmark not defined.
2.2.16.	Üldine palgatõus ja palgatõus ehitussektoris	Error! Bookmark not defined.
2.2.17.	Ehitushinnaindeksi koostisosad	Error! Bookmark not defined.
2.2.18.	Laenud erasektorile (% SKPst)	Error! Bookmark not defined.
2.2.19.	Peamised suundumused pangandussektori rahastamisstruktuuris (laenude ja hoiuste suhtarv)	Error! Bookmark not defined.
3.1.1.	Valik maksudest maksu funktsioonide lõikes %na SKPst	Error! Bookmark not defined.
3.2.1.	Tööjõus osalemise määr (1), tööhõive määr (1) ja töötuse määr (2)	Error! Bookmark not defined.
3.2.2.	Maksukiilud ühe palgasaajaga perede puhul Eestis ja ELis, erinevad sissetuleku tasemed, 2014	Error! Bookmark not defined.
3.2.3.	Miinimumpalk %na riigi keskmisest palgast	Error! Bookmark not defined.
3.2.4.	25-49-aastaste naiste tööhõive määr	Error! Bookmark not defined.
3.2.5.	Ametlikes lastehoiuasutustes käivate kuni 3-aastaste laste hulk (2014)	Error! Bookmark not defined.
3.2.6.	Invaliidsuspensiooni/töövõimetuspensiooni saavad isikud	Error! Bookmark not defined.
3.2.7.	Noored (15–24) ja tööturg	Error! Bookmark not defined.
3.2.8.	Rahuldamata vajadus arstliku läbivaatuse järele inimeste endi esitatud teabe põhjal, põhjuste kaupa (% vastanutest, 2013)	Error! Bookmark not defined.
3.2.9.	ELi 2020. aasta strateegia peamised näitajad koolist väljalangemise (KVL) ja kolmanda taseme hariduse (KTH) omandamise kohta sugude kaupa	Error! Bookmark not defined.
3.3.1.	Riigisisised kogukulutused teadus- ja arendustegevusele	Error! Bookmark not defined.
3.3.2.	Euroopa Patendiametile esitatud patenditaotlused (tööjõu hulka kuuluva miljoni elaniku kohta aastate lõikes)	Error! Bookmark not defined.
3.3.3.	Erasektori investeeringud omakapitali protsendina SKPst, 2014	Error! Bookmark not defined.
3.4.1.	Majanduse energiamahukus: sisemine energia kogutarbimine jagatuna SKPga (naftaekvivalendi kilo 1000 euro kohta)	54
3.4.2.	Ressursitootlikkus Eestis võrreldes ELi keskmisega	54
3.4.3.	Olmejäätmed käitlusviiside lõikes (2004–2013)	Error! Bookmark not defined.
3.5.1.	Omavalitsuste ja suuremate linnade rahvaarv (2011)	57
3.5.2.	Ettevõtlusnäitajad	58
3.5.3.	Varases etapis ettevõtlustegevuse ja väljakujunenud ettevõtete omamise määr kokku	59

TEKSTIKASTIDE LOETELU

1.1.	Investeeringud	Error! Bookmark not defined.
1.2.	ELi eelarve panus struktuurimuutustesse	11

KOKKUVÕTE

Käesolevas riigiaruandes hinnatakse Eesti majandust Euroopa Komisjoni iga-aastase majanduskasvu analüüsi taustal, mis avaldati 26. novembril 2015. Analüüsis soovitatakse keskenduda ELi majandus- ja sotsiaalpoliitikas 2016. aastal kolmele prioriteetsele valdkonnale: investeringute taaskäivitamine, struktuurireformide jätkamine liikmesriikide majanduse ajakohastamiseks ja vastutustundlik eelarvepoliitika. Samal ajal avaldas komisjon häiremehhanismi aruande, millega käivitati makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse viies iga-aastane tsükel. Häiremehhanismi aruandes märgiti, et Eesti kohta tuleb teha põhjalik analüüs.

2015. aastal majanduskasv aeglustus, kuna Eesti majandust nõrgendasid vähene välisnõudlus ja investeringute vähenemine, samas kui tugev palgakasv toetas eratarbimist. Majanduskasv peaks kasvama 1 %-lt 2015. aastal 2 %-le järgmistel aastatel, kuna välisnõudlus ja investeringud peaksid järk-järgult taastuma. Samas prognoositakse kodumajapidamiste tarbimise aeglustumist, mis on tingitud aeglasemast palgakasvust, eelkõige seoses palgakasvu pidurdumisega avalikus sektoris. Eelarvepositsioon on jätkuvalt tugev, mida iseloomustab eelarveülejäak ja väike riigivõlg.

Positiivset arengut Eesti tööturul tuleb vaadelda väheneva tööealise elanikkonna taustal. Eesti tööturg on paindlik, tööturul osalemise ja tööhõive määr on üle ELi keskmise, töötuse määr on väike. Samas peaks väikese sündimuse tõttu tööealine elanikkond järgmisel kümnendil vähenema. See peaks vähendama töötuse määra.

Eestil läheb hariduse ja koolituse valdkonnas üldiselt hästi, kuid endiselt esineb probleeme soolise ebavõrdsuse kõrvaldamise ja inimkapitali tugevdamisega, et suurendada tootlikkust ja üle minna suure lisandväärtusega majandusele. Eestis omandab kolmanda taseme hariduse suur hulk inimesi ning riigi tulemused rahvusvahelistel oskuste uuringutel on head. Ka osalemine elukestvas õppes on üle ELi keskmise. Kuid ikka veel on probleeme, nt koolist väljalangemine ning sooline erinevus hariduse omandamisel ja tulemustes. Tööjõu ja oskuste puudust peetakse kõrgtehnoloogiasektoris investeringuid piiravaks takistuseks.

Eesti majandus on Põhjamaade ja euroalaga hästi integreeritud. Tihedaid sidemeid iseloomustavad suured sektorisiseseid kaubavood Eesti ja tema naaberriikide vahel ning suhteliselt suured välismaised otseinvesteeringud ja suur krediidi sissevool.

Hoolimata teenusesektori headest tulemustest domineerivad Eesti majanduses jätkuvalt traditsioonilised sektorid, mis toetavad majanduskasvu vähem. Kuni viimase ajani on Eesti turuosa suurenenud, kuna ülemaailmses väärtusahelas on ülespoole liigutud. Töötlevas tööstuses näib Eesti ekspordistruktuur olevat nihkunud pigem madala väärtusega kaupade suunas. Põhivara töötaja kohta on jätkuvalt suhteliselt väike. Kapitaliinvesteeringud on peamiselt suunatud väikese lisandväärtusega sektoritesse nagu elamute ja muude hoonete ehitus. Eesti innovatsioonitulemused on veelgi halvenenud ja on nüüd alla Euroopa Liidu keskmist. See näitab, kui oluline on Eesti jaoks strateegiline investeerimine teadus- ja arendustegevusse, seda eriti ajal, kui riigi põlevkivisektori ees on tõsised jätkusuutlikkuse riskid.

Konkurents Eesti energiaturul on paranenud, kuid energiatõhusus on endiselt väiksem kui enamikus teistes liikmesriikides. Energiamahukuse määr on Eestis üldiselt stabiilne, samas kui enamikus teistes liikmesriikides see väheneb. Üldkasutatavatesse hoonetesse on märkimisväärselt investeeritud ja kortermajade energiatõhususe parandamiseks on ette nähtud investeerimistoetus. Kohalike üldkasutatavate hoonete ning elu- ja tööstushoonete energiatõhususe parandamiseks on investeerimisvõimalusi veel paljudes valdkondades. Samal ajal, võttes arvesse transporditeenuste suhteliselt suurt osakaalu SKPs, on kvaliteetne infrastruktuur ja tõhusad transpordisüsteemid Eesti konkurentsivõime ja majanduskasvu jaoks elutähtsad.

Eesti on üldjoontes saavutanud teatavat edu 2015. aasta riigipõhiste soovitude täitmisel. Eelarvepoliitika valdkonnas võeti meetmeid maksukogumise parandamiseks. Tööturu, sotsiaal- ja hariduspoliitikaga seonduvate probleemidega seoses on astutud mõningaid samme, nt vähendati madala sissetulekuga töötajate maksukoormust, parandati lastehoiu kättesaadavust ja

töövõimereformi raames vähendati tervisega seotud põhjustel tööturult väljumist. Teatavaid edusamme on tehtud ka selleks, et tagada kvaliteetsed sotsiaalteenused kohalikul tasandil ja võtta kutsehariduses ja -koolituses paremini arvesse tööturu vajadusi, eelkõige parandades töökohal toimuva õppe kättesaadavust. Vähest edu on saavutatud soolise palgalõhe vähendamisel. Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni valdkonnas on saavutatud teatavat edu, suunates avaliku sektori toetuse piiratud hulga aruka spetsialiseerumise valdkondade koordineeritud rakendamisele.

Seoses Eesti edusammudega strateegia „Euroopa 2020” riiklike eesmärkide saavutamisel, läheb Eestil hästi tööhõive määra, kolmanda taseme hariduse omandamise, kasvuhoonegaaside heite vähendamise ja taastuvenergia seisukohast, samas kui suuremaid jõupingutusi tuleb teha koolist väljalangemise vähendamise, teadus- ja arendustegevusse tehtavate investeeringute suurendamise, energiatõhususe parandamise ja suhtelise vaesuse vähendamise valdkonnas.

Käesolevas riigiaruandes esitatud põhjaliku analüüsi peamised järeldused ja nendega seotud poliitikalikud on järgmised.

- **Tööjõu ühikukulu on viimastel aastatel kiiresti suurenenud, mis on tingitud tugevast palgaskasvust ja aeglustuvast tootlikkuse kasvust.** Eestis on väga paindlik tööturg, mida iseloomustab decentraliseeritud palgakujundussüsteem ning suuremate probleemide puudumine seoses oskuste ja tööturu vajaduste vastavusse viimisega. Näib, et dünaamilisel palgaskasvul on seni olnud piiratud mõju netoväliskaubandusele. Hoolimata ekspordi vähenemisest suurenes nominaalne kaubanduse ülejääk 2015. aastal, kusjuures teenustel oli tasakaalustav roll. Seda võivad põhjendada teatavad asjaolud: Eesti mõne peamise kaubanduspartneri süvenevad majandusraskused ja naftahindade langus maailmaturul, mis kahjustas riigi põlevkiviõlitööstuse konkurentsivõimet. Sellest hoolimata kujutavad keskmisest väiksem tootlikkuse kasv ja väga aeglane kohandamine konkureerimiseks kõrge lisandväärtusega kaupade sektorites ohtu, kui palgaskasv jätkub

praeguses tempos. Tulevikusuundumusi tuleb tähelepanelikult jälgida.

- **Kuigi eluasemehindade tõus on olnud kiire, on see endiselt kooskõlas sissetulekute suurenemisega.** See kajastab tugevat seost eluasemenõudluse ja palgaskasvu vahel viimastel aastatel. Eluasemehindade kiire tõus ei ole tingitud ülemäärasest laenuandmisest ja ehitussektor ei näi olevat ülekuumenenud. Võrreldes enne 2008. aastat aset leidnud buumiga on laenupoliitika muutunud ettevaatlikumaks ja pangad on kehtestanud piiravamad makrotasandi usaldatavusmeetmed. Ka Eesti Pank on karmistanud makrotasandi usaldatavusnõudeid. Eluasemehindade tõus peaks aeglustuma, kuna pakkumine kohaneb taastuva nõudlusega. Kinnisvarasektorist majandus- ja finantssektorisse negatiivse mõju ülekandumise risk näib väike.

Muud peamised Eesti majandust mõjutavad probleemid on järgmised.

- **Üldiselt on maksusüsteem majanduskasvu soodustav, kuid maksukategooriaid, mida peetakse majanduskasvu kõige vähem pärssivaks, kasutatakse üksnes piiratud määral.** Maksukogumine on üldiselt tõhus ja hiljutised meetmed maksuulekuse suurendamiseks on olnud tulemuslikud. Madala sissetulekuga töötajate maksukoormuse vähendamiseks hiljuti võetud meetmete positiivne mõju eeldatavalt taandub ajapikku suhteliselt kiire üldise palgaskasvu taustal.
- **Probleemiks jääb tööelise elanikkonna vähenemine, kuna sellega võib aastateks kaasneda pingeline olukord tööturul.** Sellega seoses on oluline integreerida tööturule teatavad elanikkonnarühmad: madala sissetulekuga töötajad, puudega inimesed ja väikeste lastega emad. Hoolimata valitsuse võetud meetmetest on madala sissetulekuga töötajate maksukiil võrreldes teiste ELi riikidega endiselt suhteliselt suur. Praegu on ligikaudu 10 % kogu tööelisest elanikkonnast klassifitseeritud osaliselt või täielikult töövõimetuks. Samal ajal avaldab sotsiaalteenuste ebapiisavus kohalike omavalitsuste tasandil otsest negatiivset mõju aktiveerimismeetmetele. Samuti on

lapsevanemaks olemise negatiivne mõju naiste tööhõivele Eestis suur. Probleemide lahendamiseks selles valdkonnas on algatatud reformid: kooskõlas uue töövõimesüsteemiga kehtestatakse tööstiimulid, et suurendada töajõu osalemise määra. Samal ajal parandatakse lastehoiuteenuste kättesaadavust. Probleemiks jääb sooline palgalõhe, samuti kutseharidusest ja -koolitusest varane lahkumine ning sooline erinevus hariduse omandamisel.

- **Töövõimereformi edenedes tuleb käsitleda oskuste vastavusse viimist tööturu vajadustega ja suure töötusega seotud küsimusi.** Töövõimereformi tulemusel suureneb üldine töajõu pakkumine järgmisel aastal. Sellega kaasnevad märkimisväärsed oskuste ja tööturu vajaduste vastavusse viimisega seotud probleemid ning töötuse suurenemine, mistõttu on oluline võtta tõhusaid tööhõivemeetmeid koos kvaliteetse ja sõltumatu hindamisega. Töövõimereformi edukal rakendamisel on esmatähtis roll kohalikel omavalitsustel, kes peavad kohaldama sotsiaalhoolekande seadusega reguleeritud sotsiaalteenuste kvaliteedi miinimumnõudeid ja tagama töövõimetuspensionäride naasmise tööturule.
- **Oluline väljakutse on vaesuses või sotsiaalses tõrjutuses elava elanikkonna järkjärgulise suurenemise ümberpööramine ja tervishoiu kättesaadavuse parandamine.** Kuigi pikaajalise töötuse määr, noorte töötuse määr ja suure materiaalse puuduse määr on märkimisväärselt langenud, on suhtelise vaesuse määr tõusnud ja on müüdnud mitu protsendipunkti üle ELi keskmise, olles tingitud suhtelise vaesuse piiri tõusust, kuna leibkonna ekvivalentne mediaansissetulek kasvab kiiresti. Ka oodatav eluiga on madal ja eeldatavad tervena elatavad eluaastad on ebapiisavad, samas kui Eestis on probleem tervishoiu kättesaadavusega.
- **Oluline on rakendada kavandatud kohalike omavalitsuste reform.** Paljud kohalikud omavalitsused on väiksed ning rahvastiku tihedus riigis on ebaühtlane, mis tähendab, et juurdepääs kohalikele teenustele ei ole kõigis kohalikes omavalitsustes tagatud ja seepärast

on kvaliteetsete teenuste osutamine kohalikul tasandil jätkuvalt probleemiks.

- **Rohkem tuleb investeerida tehnoloogia arendamisse, et soodustada tootlikkuse kasvu, edendada kõrgema lisandväärtusega kaupade eksporti ja suurendada potentsiaalset majanduskasvu.** Üksnes piiratud arv ettevõtteid teeb koostööd teadusasutustega ja sellest tuleneb ka patenditaotluste vähesus. Täiendavalt laiendada võiks ka kõrgtehnoloogia projektide varajases etapis rahastamist. Töajõu ja oskuste puudus võib olla kõrgtehnoloogiasektorites investeringuid piiravaks takistuseks. Hoolimata hiljutistest õigusaktide muudatustest on pikk maksejõuetusmenetlus jätkuvalt investeringute institutsionaalne tõke.
- **Eestil on veel palju tööd teha ressursimahukuse vähendamiseks.** Vähe on edenenud õigusakti eelnõu koostamine, et näha kaugküttesüsteemidele, majapidamistele ja hoonete omanikele ette stiimuleid kadude vähendamiseks ja energiatõhususse investeerimiseks. Tõhustatud on ka Eesti transporditaristut ja reisijate raudteeveo süsteemi, kuid transpordimaksud peaaegu puuduvad, mis ei soodusta energiatõhusust maanteetranspordi valdkonnas. Näib, et tulevikus ei ole tagatud piisav rahastamine taristu hoolduseks ja ajakohastamiseks ning logistikateenuste jätkuvaks parandamiseks, et tagada mitut transpordiliiki hõlmavad ühendused.

1. ÜLDPILT: MAJANDUSE OLUKORD JA VÄLJAVAATED

Majanduskasv

Eesti majanduskasv aeglustus 2,9 %-lt 2014. aastal ligikaudu 1,0 %-le 2015. aastal, kuna välisnõudlus ja investeeringud vähenesid. Eesti peamised eksporditurud olid 2015. aastal nõrgemad, mis oli tingitud majanduskriisist Venemaal ja kehtivatest majandusraskustest Soomes. Ka madalad naftahinnad maailmaturul ja odavam elektrienergia Põhjamaadest on mõjunud negatiivselt Eesti kaevandus-, keemia- ja elektrisektorile. Investeermistegevus vähenes märkimisväärselt, mis kajastab suurte investeeringuprojektide lõpuleviimist 2013. ja 2014. aastal.

2015. aastal vedas majanduskasvu peamiselt eratarbimine. Reaalsissetulekuid toetasid madal inflatsioon ja palkade suurenemine. Kaasa aitas ka tulumaksu vähendamine ja peretoetuste suurendamine. Prognooside kohaselt peaks kodumajapidamiste tarbimise kasv 2016. ja 2017. aastal aeglustuma, mis on tingitud suurenevast inflatsioonist ja tagasihoidlikumast palgakasvust.

2016. ja 2017. aastal peaks majanduskasv kiirenema vastavalt tasemele 2,1 % ja 2,3 %, kuna välisnõudlus ja investeeringud elavnevad (vt joonis 1.1). Eesti potentsiaalne kasvumäär on siiski vähenenud, kuna lähenetakse ELi keskmisele näitajale. Samuti võib väiksem potentsiaalne majanduskasv, mis on eelkõige seotud tootlikkuse madala kasvuga, osaliselt kajastada struktuurseid kitsaskohti, mida käsitletakse käesoleva dokumendi järgmistes osades.

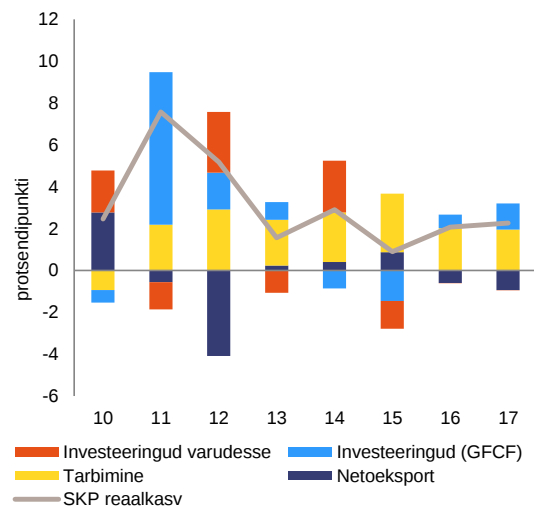
Eesti ettevõtete panus üldisesse majanduskasvu oli 2015. aastal väike, kuid peaks 2016. ja 2017. aastal suurenema. Kuna väliskaubandus elavneb, peaksid ettevõtete investeeringud (eelkõige seadmetesse) suurenema. Seda toetavad ka suurenev nõudlus euroalas, soodsad rahastamistingimused ja ettevõtete püüdlused asendada järjest kulukamad töötajad seadmetega. Samas peaksid avaliku sektori investeeringud aastatel 2016–2017 järk-järgult suurenema, kuna uue programmiperioodi raames hakatakse välja maksma ELi rahastamisvahendeid.

Eluasemeturg ja -hinnad

Eluasemehinnad peaksid lähitulevikus endiselt tõusma, kuigi aeglasemas tempos. Aastatel

2005–2007 mõjutas eluasemeturgu suur hinnamull, kuna eluasemelaenu välisrahastamine ja soodsad fiskaalmeetmed soodustasid investeerimist eluasemetesse. Aastatel 2008–2010, mil laenumull lõhkes, eluasemehinnad langesid järsult, kuid on praeguseks tugevalt taastunud. 2014. aastal tõusid deflateeritud eluasemehinnad (nn eluaseme reaalhinnad) 12,9 %, mida soodustasid soodsad rahastamistingimused ja tugev palgakasv. 2015. aasta teisel poolel eluasemehindade kasv aeglustus ja 2016. aastaks prognoositakse mõõduka kasvu jätkumist.

Joonis 1.1: SKP reaalkasv ja selle komponendid

(1) Prognoos aastateks 2015–17 põhineb eeldusel, et poliitikat ei muudeta.

Allikas: Euroopa Komisjon

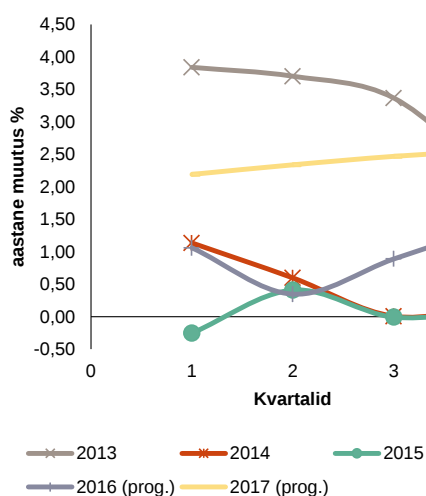
Esmatähtis on, et makrorahanduslikud riskid näivad piiratud. Pangandussektor on tugev ja seda toetab tugevdatud usaldatavusraamistik. Ka eluasemelaenu mahu kasv on mõõdukas ja stabiilne, samas kui eluasemehindade tõus on olnud üldiselt kooskõlas palgasuundumustega. Eluasemeturgu käsitletakse põhjalikult punktis 2.2.

Inflatsioon

Hinnasurve on alates 2013. aasta lõpust vähenenud, kuid inflatsioon peaks taas kiirenema (joonis 1.2). Aastapõhine inflatsioon oli 2014. aasta keskel peaaegu negatiivne ja jäi 2015. aastal üksnes pisut üle nulli, mis kajastab energiahindade (eelkõige toornafta) järsku langust, mis kaalus üles euro nõrgenemise mõju. Üldine hinnatase tõusis 2015. aastal vaid 0,1 %.

Tarbijahindade harmoneeritud indeks (THHI) peaks tõusma 1,0 %-le 2016. aastal ja 2,5 %-le 2017. aastal ning seda mõjutavad mitmed tegurid, sealhulgas aktsiiside suurendamine, tugev palgakasv (mida toetab märkimisväärne aastane miinimumpalga kasv) ja kaubahindade aeglane taastumine.

Joonis 1.2: Kvartali THHI inflatsioon (aastapõhine muutus protsentides)

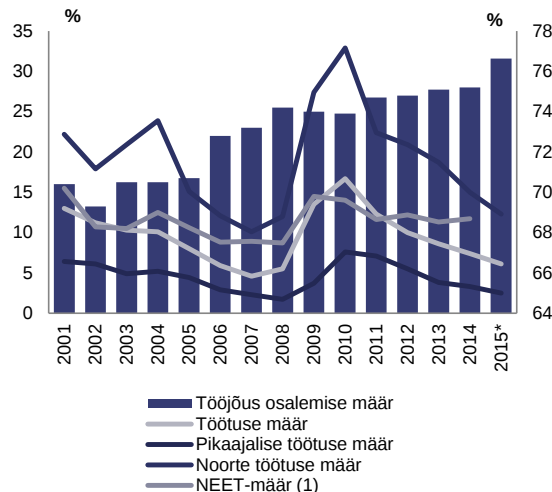
Allikas: Euroopa Komisjon

Tööturg

Pärast järsku vähenemist 2015. aastal peaks töötus hakkama alates 2017. aasta algusest taas suurenema, kuna töövõimereformi tulemusel hakkab tööjõu pakkumine suurenema. Ettevõtjate kohustust registreerida oma töötajad karmistati 2014. aasta keskel. Selle tulemusel suurenes tööhõive 2015. aastal 2,3 %. Madala sündimuse tõttu Eesti tööealine elanikkond vähenes ja töötus vähenes 2014. aastal 7,4 %-lt 6,1 %-le (joonis 1.3). 2017. aasta algul peaksid töövõimereformi tulemusel paljud praegused töövõimetuspensionärid taas sisenema tööturule töotsijatena. Tööjõu pakkumise tulemusel võib töötuse määr taas tõusta ligikaudu 7,5 %-le 2017. aastal ⁽¹⁾. Tööjõus osalemise määr oli juba 2015. aastal kõrgel tasemel 76,6 % (15-64 aastaste kategoorias). 2015. aastal oli rändesaldo peaaegu

null. Sisseränne ei tohiks järgmistel aastatel suurened.

Joonis 1.3: Tööturu näitajad

(1) NEET: mittetöötavad ja mitteõppivad noored
 (*) 2015. aasta esimese kolme kvartali keskmine. Andmed kogu töötuse ja noorte töötuse kohta on hooajaliselt kohandatud.

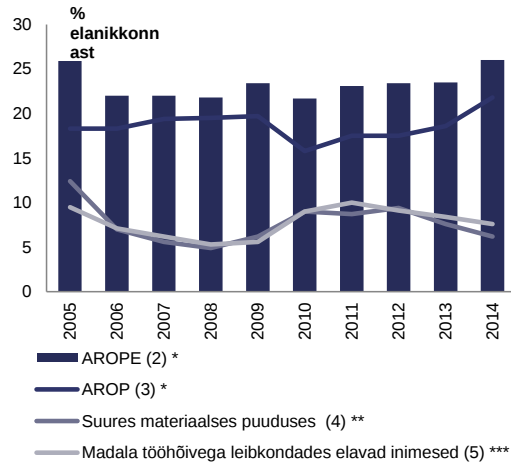
Allikas: Euroopa Komisjon

Tööjõu ühikukulu

Tööjõu ühikukulu on viimastel aastatel tugeva palgakasvu ja tootlikkuse aeglasema kasvu tõttu järsult suurenenud. Olles 2014. aasta makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse tulemustabelis 13 %, on tööjõu ühikukulu olnud Eestis kolmel viimasel aastal üle tavapärase tööjõu ühikukulu künnise (9 %), kuid samuti üle kõrgema künnise, mida kohaldatakse euroalasse mittekuuluvate liikmesriikide ja järelejõudva majandusega riikide suhtes (12 %). Püsiv palgakasv kajastab peamiselt tööturu pingestumist, kuid samuti majanduse järelejõudmise mõju (lähenedamine ELi tasemele) ja korduvat miinimumpalga suurendamist. Kuna püsiv kiire palgakasv võib negatiivselt mõjutada kulupõhist konkurentsivõimet, tuleb tööjõu ühikukulu suurenemist jälgida. Seda küsimust käsitletakse põhjalikult punktis 2.1.

⁽¹⁾ Komisjoni talveprognoos, mis põhineb Eesti Panga prognoosidel (vt Eesti Pank (2015) Rahapoliitika ja majandus, 1/2015, Eesti Pank, Tallinn).

Joonis 1.4: Vaesus ja sotsiaalsed näitajad (1)

(1) Andmete struktuuri muutus: Eesti Statistikaamet muutis 2013. aastal vaesuse määra arvutamiseks kasutatavat andmeallikat.

(2) AROPE: suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr (% kogu elanikkonnast). Inimesed, keda ohustab vaesus ja/või kes kannatavad suure materiaalse puuduse käes ja/või kes elavad leibkonnas, kus tööhõive on null või väga väike.

(3) AROP: suhtelise vaesuse määr (% kogu elanikkonnast). Inimesed, kelle ekvivalentne kasutada jääv sissetulek jääb alla 60 % üleriigilisest ekvivalentsest mediaanssissetulekust.

(4) SMD: suure materiaalse puuduse määr (% kogu elanikkonnast). Inimesed, kes kannatavad järgnevast üheksast puudusest vähemalt nelja käes: neile käib rahaliselt üle jõu i) maksta üüri või kommunaalmakseid, ii) kütta oma kodu piisavalt, iii) katta ootamatuid kulusid, iv) süüa ülepäeviti liha, kala või samaväärseid valgurikkaid tooteid, v) puhata kord aastas nädal aega väljaspool elukohta, vi) omada autot, vii) omada pesumasinat, viii) omada värvitelerit või ix) omada telefoni.

(5) LWI: Madala tööhõivega leibkondades elavad inimesed (% 0-59 aastastest inimestest). Inimesed (v.a ülalpeetavad lapsed), kes elavad leibkonnas, kus täiskasvanud töötasid viimase 12 kuu jooksul alla 20 % oma potentsiaalsest tööajast.

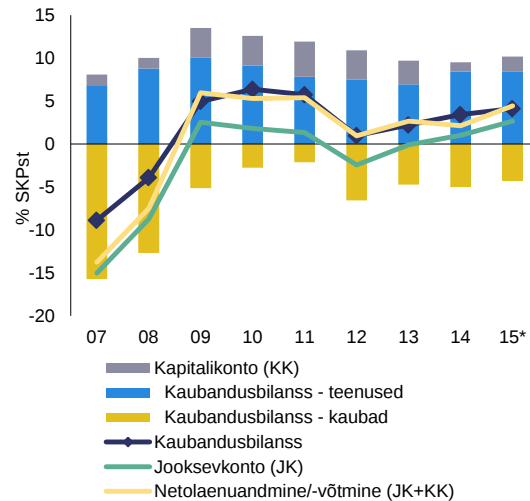
(*) AROPE, AROP: eelmise aasta sissetulek

(**) SMD: käesolev aasta

(***) LWI/JLH: eelmine aasta

Allikas: Euroopa Komisjon

Joonis 1.5: Välispositsiooni jaotus (jooksevkonto ja kapitalikonto)

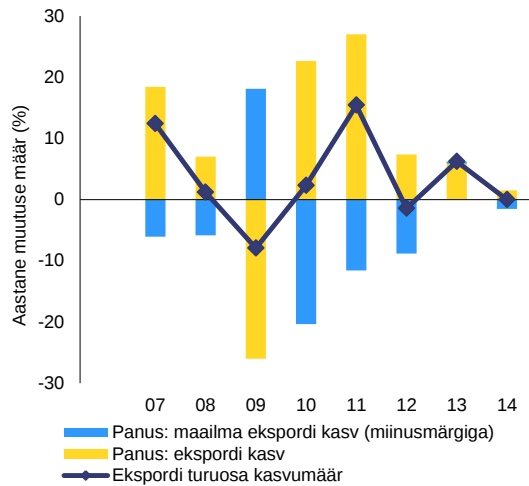
Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat

Jooksevkonto

Jooksevkonto oli 2014. aastal puudujäägis 1,1 % SKPst ja peaks jääma positiivseks 2016. ja 2017. aastal (joonis 1.5). Ülejääk tuleneb peamiselt kaubandusbilansist, eelkõige jätkuvalt kasvavast teenuste ekspordist. Ka investeeringute kasvu vähenemine 2015. aastal pärssis kaupade impordinõudlust.

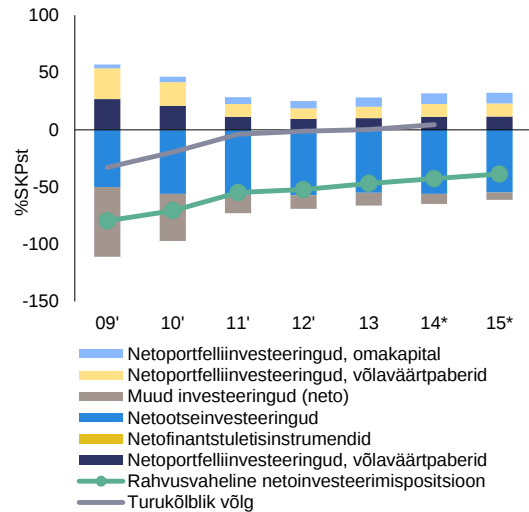
Vaesus ja sotsiaalne tõrjutus

Kuigi suures materiaalses puuduses ja väga madala tööhõivega leibkondades elava elanikkonna osa on tublisti alla ELi keskmise ja väheneb, tõusis suhtelise vaesuse määr 2014. aastal 21,8 %-ni, mis on ELi keskmisest 4,6 protsendipunkti kõrgem (joonis 1.4). See on peamiselt tingitud leibkonna ekvivalentse mediaanssissetuleku suurenemisest. Selliselt ei suurene aga kõigi sissetulekud, eriti nende omad, kes elavad toetustest (vt punkt 3.2).

Joonis 1.6: **Eksporti turuosa kasvumäär kaupade ja teenuste väärtuse alusel**

(1) EMS: ekspordi turuosa
Allikas: Euroopa Komisjon

2014. aastal Eesti turuosa ekspordivääruse seisukohast (0.2 %) suurenes (joonis 1.6), kuid turuosa mahu seisukohast vähenes (0.3 %). See oli eelkõige tingitud nõudluse tugevast vähenemisest naaberriigis Venemaal rubla nõrgenemise tõttu. Samal ajal on käimas kaupade ekspordi ümbersuunamine euroala riikidesse ja ELi kaubanduspartneritele. Eesti konkurentsivõimet käsitletakse põhjalikult punktis 2.1.

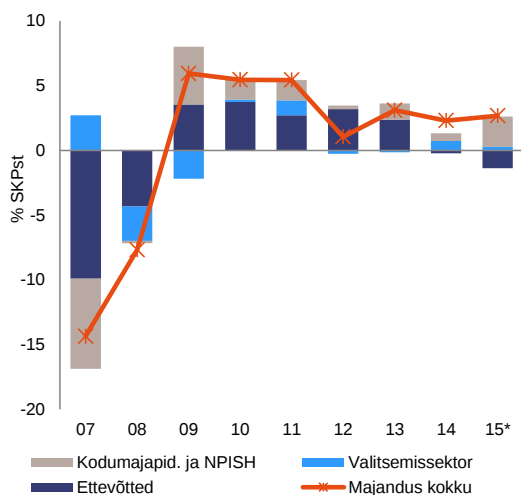
Joonis 1.7: **Rahvusvaheline netoinvesteeringu positsioon (% SKPst)**

Allikas: Euroopa Komisjon

Üldine välispositsioon

Eesti negatiivne rahvusvaheline netoinvesteeringu positsioon on veelgi paranenud ja selle puudujääk kajastab peamiselt välismaiseid otseinvesteeringuid (joonis 1.7). Rahvusvaheline netoinvesteeringu positsioon oli 2014. aastal üle künnise (-42.7 % SKPst), kuid on paranenud ja see trend peaks jätkuma ka järgmistel aastatel (joonis 1.8). Eestis on ELiga võrreldes välismaiste otseinvesteeringute sissevool üks suuremaid, kuigi see on viimastel aastatel järk-järgult vähenenud.

Joonis 1.8: **Netolaenuandmine/-võtmine sektorite lõikes (% SKPst)**

(1) NPISH: kodumajapidamisi teenindavad kasumitaotlusega institutsioonid.

Allikas: Euroopa Komisjon

Eelarvetasakaal

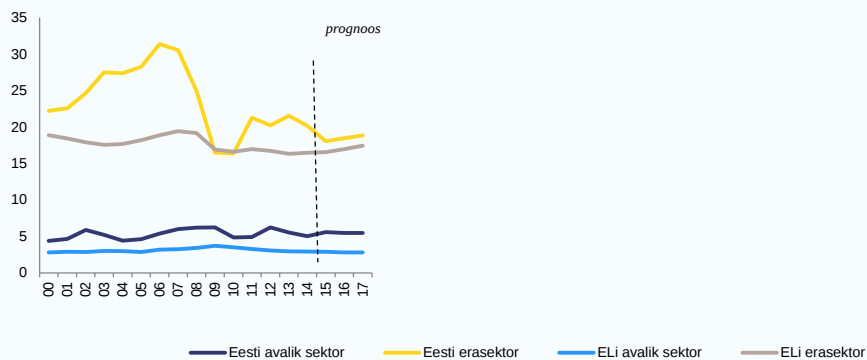
Prognooside kohaselt oli 2015. aasta eelarve ülejäägiga, kuna maksutulu laekus hoolimata aeglustunud majanduskasvust hästi. Maksutulu laekumist soodustasid kiire palgakasv, eratarbimine, maksukuulekuse parandamise meetmed ja ettevõtte tulumaksust saadud erakorraline eelarvetulu. Käibemaksutulu suurenes viimastel aastatel oluliselt (13,5 %-lt SKPst 2013. aastal 14,4 %-le 2015. aastal), millele aitasid peamiselt kaasa pettustevastased meetmed, nagu täiendavad ettevõtetevaheliste tehingute aruandluse nõuded. Eelarve peaks jääma aastatel 2016 ja 2017 kergelt ülejääki. Struktuurne eelarvepositsioon peaks olema aastatel 2015 ja 2016 samuti positiivne, kuid vähenema tasakaalulähedaseks 2017. aastal. Eesti väga väike riigivõlg peaks veelgi vähenema 10,4 %-lt SKPst 2014. aastal ligikaudu 9 %-le SKPst 2017. aastal.

Tekstikast 1.1: Investeeringud

Makromajanduslik perspektiiv

Eestis on investeeringute suhe SKPsse üks kõrgemaid ELis, seda nii avalikus kui ka erasektoris (vt joonis 1). Erasektori investeeringute suhe oli eriti kõrge 2007. aasta eluasemebuumi ajal, kuid selline tase ei olnud jätkusuutlik (vt punkt 2.2). Viimastel aastatel on see vähenenud, kuid on jätkuvalt üle ELi keskmise. 2016. aasta talveprognoosi kohaselt peaks investeeringute suhe pisut suurenema. Avaliku sektori investeeringud on kriisijärgsetel aastatel olnud suhteliselt stabiilsed, mida on toetanud ELi vahendid.

Joonis 1: Avaliku ja erasektori investeeringud (% SKPst)

(1) Prognoos aastateks 2015–2017 põhineb eeldusel, et poliitikat ei muudeta.

Allikas: Euroopa Komisjon

Kuigi riigisisest rahastatavaid avaliku sektori investeeringuid aastatel 2009–2010 eelarve tasakaalustamise eesmärgil kärbiti, suutis Eesti samal ajal märkimisväärselt kiirendada ELi vahendite kasutamist (vt joonis 2).

Joonis 2: Välitsemissektori investeeringud (miljardit eurot) ja välisrahastamise osakaal investeeringutes

Allikas: Euroopa Komisjon

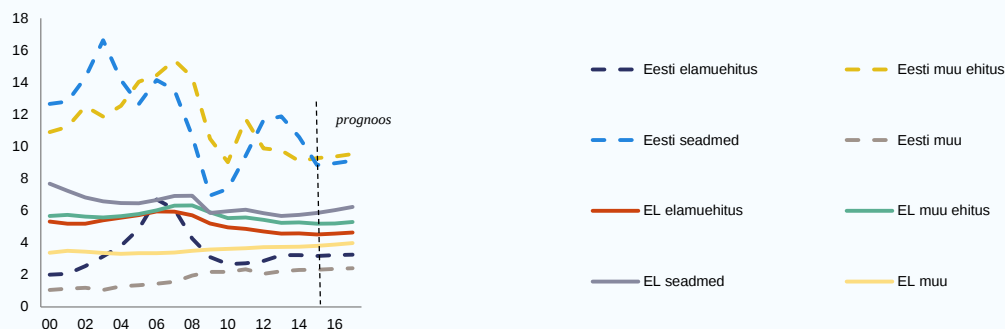
Investeeringute varade seisukohast on investeeringute maht Eestis üle ELi keskmise seadmete ja muu ehituse kategoorias (viimane kajastab ettevõtete ehitustegevust ja taristu ehitust) (vt joonis 3). Need investeeringuvahendid on esmaltähtsad tootmisvõimsuse suurendamiseks, kuid näivad olevat pikaajalises langustrendis. See on tõenäoliselt seotud ka majandusliku lähenemisega, kuna lähenemisetapis olevates riikides on kapitaliinvesteeringute mahukus tavaliselt suurem kui

(Jätkub järgmisel leheküljel)

Tekstikast (jätkub)

arenenumates riikides, kus vähem investeeringumahuka teenustesektori osakaal on suurem. Seda, kas investeeringute hiljutine vähenemine võib kajastada ka konkurentsivõime üldisi probleeme, analüüsitakse põhjalikumalt punktis 2.1. Kuigi eluasemeinvesteeringud näivad ELi keskmisest väiksemad, on see nii ka piirkonna naaberriikides. Võrreldes naaberriikidega investeerib Eesti elamuehitusse tegelikult üle keskmise (vt ka alapunkt 2.2).

Joonis 3: Investeeringud vara liigi lõikes (% SKPst)

Allikas: Euroopa Komisjon

Struktuursed investeerimistõkked

Nagu märgitud komisjoni hiljutises analüüsis, on Eestis võrreldes enamiku teiste ELi riikidega suhteliselt vähe investeerimistõkkeid ⁽¹⁾.

Tööjõu ja oskuste nappust peetakse teatavates sektorites investeeringuid piiravaks takistuseks. Teatava oskustööjõu puudus on teravam mõnes sektoris, nt IT-sektoris. Eesti on edukalt ligi tõmmanud IT-ettevõtteid ja seepärast on nõudlus vastavate spetsialistide järele suurenenud. Kuigi IT-töötajate arv on viimastel aastatel märkimisväärselt suurenenud, ⁽²⁾ on suurenev tööjõu nõudlust raske rahuldada üksnes riigisisese tööturu kaudu. Töötlevas tööstuses pidurdab inseneri- ja kutseharidusega töötajate puudus endiselt laienemist, kuid selles vallas on tehtud edusamme.

Investeeringute kvaliteet (investeeringud suure lisandväärtusega valdkondadesse) on Eestis ikka veel probleem, kuna investeeringud Eestis on suunatud suhteliselt väikese lisandväärtusega kapitalimahukasse tootmisse (vt punkt 2.1). Investeerimistõkkeid käsitlevas komisjoni analüüsis toodi esile piiratud koostöö ettevõtete ja teadusasutuste vahel ning vähesed investeeringud teadus- ja arendustegevusse ning innovatsiooni. Ka varajases etapis olevate projektide rahastamisvõimalused on piiratud (vt punkt 3.3), kuid Eesti on astumas samme nende aspektide parandamiseks.

Samuti toodi komisjoni analüüsis institutsionaalse tõkkena esile koormav maksejõuetusraamistik, mis võib pärssida investeeringuid. Hiljutised maksejõuetusraamistiku muudatused näivad seda probleemi lahendavat üksnes osaliselt (vt punkt 3.5).

⁽¹⁾ Komisjoni talituste dokument „Probleemid liikmesriikide investeerimiskeskondades”, SWD(2015) 400 final (http://ec.europa.eu/europe2020/challenges-to-member-states-investment-environments/index_en.htm)

⁽²⁾ Näitajaga 5 % tööjõust (millest 3 protsendipunkti IT-sektoris) on Eesti liikmesriikide hulgas neljandal kohal.

Tekstikast 1.2: ELi eelarve panus struktuurimuutustesse

Eesti on Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondidest üks suurimaid toetusesaajaid ja võib sealt aastatel 2014–2020 saada kuni 4,5 miljardit eurot. See on 2,8 % SKPst (aastapõhine) ja 49 % prognoositavatest riiklikest investeeringutest kõnealuste fondide toetatavates valdkondades.

Toetuse eeltingimusena viidi ellu mitmed reformid, et tagada edukas investeerimine valdkondadesse, mis on fondidest toetuse saamiseks kõlblikud. Reformid kliimamuutustega kohanemise, meretranspordi ja aktiivse kaasamise valdkondades on veel käimas ja need viiakse ellu 2016. aasta lõpuks. Kui eeltingimusi 2016. aasta lõpuks ei täideta, võib komisjon peatada vahemaksed asjaomase programmi prioriteetide tarbeks.

Fondide vahendite kavandamisel keskendutakse viimastel aastatel Euroopa poolaasta raames kindlaks tehtud prioriteetidele ja probleemidele, nt prioriseerimine ja spetsialiseerumine teadus- ja innovatsioonisüsteemides ning töövõimereform. Rakendamise korrapärase jälgimise raames esitatakse 2017. aasta keskel aruanne, mis käsitleb fondide panust strateegia „Euroopa 2020” eesmärkide saavutamisse ja asjaomastesse struktuurireformidesse, et võimalikult hästi kasutada ära ELi rahalisi vahendeid (eelkõige teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni, hariduse ja tööhõive valdkonnas).

Lisaks Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondidele saadakse rahastamist ka Euroopa Strateegiliste Investeeringute Fondist, raamprogrammist „Horisont 2020”, Euroopa ühendamise rahastust ja muudest otse hallatavatest ELi fondidest. Euroopa ühendamise rahastu raames korraldatud esimeste konkursikutse voorude tulemusena on Eesti kirjutanud alla energeetika- ja transpordivaldkonna projektidega seotud lepingutele, mille maksumus on vastavalt 50 miljonit ja 192 miljonit eurot. Rohkem teavet Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide kasutamise kohta Eestis leiab aadressilt: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/EE>

Tabel 1.1: Peamised majandus-, finants- ja sotsiaalnäitajad – Eesti

	2003-2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Prognoos		
									2015	2016	2017
Reaalne SKP (aastane muutus)	8,2	-5,4	-14,7	2,5	7,6	5,2	1,6	2,9	0,9	2,1	2,3
Eratarbimiskulutused (aastane muutus)	11,5	-4,9	-15,3	-1,6	3,7	4,4	3,8	3,5	4,8	3,2	3,0
Valitsemis sektori lõpptarbimiskulutused (aastane muutus)	4,4	4,6	-3,2	-0,4	1,3	3,6	1,5	3,0	1,8	1,7	1,9
Kapitali kogumahutus põhivarasse (aastane muutus)	14,4	-13,1	-36,7	-2,6	34,4	6,7	3,2	-3,1	-5,8	2,8	5,4
Kaupade ja teenuste eksport (aastane muutus)	13,9	0,9	-20,3	24,0	24,2	6,2	4,7	1,8	-1,5	0,9	3,8
Kaupade ja teenuste import (aastane muutus)	16,1	-6,2	-30,6	21,2	27,2	11,7	4,5	1,4	-2,6	1,8	5,3
SKP lõhe	8,0	6,1	-9,0	-6,6	-1,2	2,1	1,4	1,8	0,2	-0,2	0,0
Potentsiaalne kasv (aastane muutus)	5,6	2,5	-0,6	-0,1	1,7	1,8	2,3	2,5	2,5	2,5	2,1
Panus SKP reaalkasvu:											
Sisenõudlus (aastane muutus)	10,7	-6,7	-20,3	-1,5	9,5	4,7	3,0	1,5	1,3	2,7	3,2
Varud (aastane muutus)	0,3	-3,2	-1,4	2,0	-1,3	2,9	-1,1	2,5	-1,3	0,0	0,0
Netoeksport (aastane muutus)	-2,7	5,0	8,1	2,8	-0,6	-4,1	0,2	0,4	0,9	-0,6	-0,9
Panus potentsiaalsesse SKP kasvu:											
Tööhõive kokku (tundides) (aastane muutus)	0,3	-1,1	-2,0	-1,2	-0,3	-0,5	0,0	0,3	0,5	0,4	-0,1
Kapitali akumulatsioon (aastane muutus)	3,4	2,5	0,7	0,6	1,5	1,6	1,5	1,2	1,0	1,0	1,0
Koguteguri tootlikkus (aastane muutus)	2,0	1,0	0,7	0,5	0,4	0,7	0,8	1,0	1,0	1,1	1,2
Jooksevkonto saldo (% SKPst), maksebilanss	-12,7	-8,7	2,5	1,8	1,3	-2,4	-0,1	1,0	.	.	.
Kaubandusbilanss (% SKPst), maksebilanss	-8,1	-3,9	5,0	6,4	5,7	1,0	2,2	3,4	.	.	.
Kaupade ja teenuste kaubandustingimused (aastane muutus)	1,7	0,2	0,4	-1,9	0,4	-0,7	1,3	1,1	0,2	0,3	0,2
Kapitalikonto saldo (% SKPst)	1,1	1,2	3,4	3,5	4,1	3,4	2,8	1,1	.	.	.
Rahvusvaheline netoinvesteeringu positsioon (% SKPst)	-76,3	-75,4	-80,1	-71,2	-54,8	-50,9	-46,9	-42,7	.	.	.
Turukõlblik netovälisvõlg (% SKPst)	-15,9*	-34,7*	-33,0*	-19,6*	-3,9*	-1,3*	0,1	4,3	.	.	.
Turukõlblik brutovälisvõlg (% SKPst)	77,0	98,8	104,5	90,3	81,4	81,6	75,1	76,9	.	.	.
Eksporditulemusel võrreldes arenenud riikidega (protsentuaalne muutus 5 aasta jooksul)	47,0	52,4	26,1	18,3	35,7	20,9	24,4	32,95	.	.	.
Ekspordi turuosa, kaubad ja teenused (aastane muutus)	9,1	0,7	-7,9	2,7	15,6	-1,5	6,2	0,2	.	.	.
Välismaiste otseinvesteeringute netovoog (% SKPst)	-6,4	-2,8	-2,4	-6,9	-10,6	-2,2	-0,5	-2,8	.	.	.
Kodumajapidamiste säästu määr (netosääst % kasutatavast tulust)	-9,9	1,6	6,9	3,3	4,1	1,4	3,9	3,1	.	.	.
Erasektori krediidivoog, konsolideeritud (% SKPst)	20,1	10,5	-6,0	-7,6	-0,7	10,6	4,1	6,5	.	.	.
Erasektori võlakoorumus, konsolideeritud (% SKPst)	98,8	136,6	153,2	140,4	122,9	123,2	115,8	116,1	.	.	.
mildest kodumajapidamiste võlakoorumus, konsolideeritud (% SKPst)	32,6	50,4	57,0	53,4	45,6	42,1	39,8	38,9	.	.	.
mildest finantssektori väliste ettevõtete võlakoorumus, konsolideeritud (% SKPst)	66,2	86,2	96,2	87,0	77,3	81,1	76,0	77,2	.	.	.
Ettevõtete netolaenuandmine (+) või -laenuvõtmine (-) (% SKPst)	-7,8	-4,3	3,6	3,7	2,7	3,2	2,4	-0,2	-1,4	-1,1	-1,5
Ettevõtete tegevuse koguile jääk (% SKPst)	32,6	28,7	25,1	29,8	32,9	32,7	32,3	30,9	27,1	26,5	26,0
Kodumajapidamiste netolaenuandmine (+) või -laenuvõtmine (-) (% SKPst)	-6,3	-0,2	4,5	1,5	1,6	0,3	1,3	0,6	2,3	2,2	1,6
Deflateeritud eluasemehindade indeks (aastane muutus)	26,6	-16,6	-37,0	2,0	2,6	3,8	7,3	12,8	.	.	.
Investeeringud eluasemehindades (% SKPst)	4,9	4,3	3,1	2,7	2,7	2,9	3,2	3,2	.	.	.
SKP deflaator (aastane muutus)	7,1	7,5	0,4	1,5	5,3	2,7	4,0	2,0	1,2	2,1	2,7
Tarbijahindade harmoneeritud indeks (THHI) (aastane muutus)	3,9	10,6	0,2	2,7	5,1	4,2	3,2	0,5	0,1	1,0	2,5
Nominaalne töötasu töötaja kohta (aastane muutus)	14,8	10,6	-2,9	2,6	0,8	6,9	5,8	5,9	5,3	5,1	5,1
Tööjõu tootlikkus (reaalnäitajates, töötaja kohta, aastane muutus)	6,3	-5,2	-5,0	7,8	1,0	3,5	0,3	2,1	.	.	.
Tööjõu ühikukulu (kogumajandus, aastane muutus)	8,0	16,7	2,2	-4,8	-0,2	3,3	5,5	3,7	6,8	2,3	2,7
Tööjõu ühikukulu reaalnäitajates (aastane muutus)	0,8	8,5	1,8	-6,2	-5,1	0,6	1,5	1,7	5,5	0,2	0,0
Reaalne efektiivne vahetuskurs (tööjõu ühikukulu, aastane muutus)	6,9	12,0	1,2	-6,3	-1,8	-1,4	5,2	3,7	4,2	1,5	.
Reaalne efektiivne vahetuskurs (THHI, aastane muutus)	2,3	6,5	2,0	-3,7	1,0	-0,8	2,9	2,6	0,5	2,8	-0,1
Maksukii 100 keskmist palka teeniva isiku kohta (%)	20,4	17,9	18,6	19,4	19,6	19,9	19,5	19,7	.	.	.
Maksukii 50% keskmisest palgast teeniva isiku kohta (%)	16,0*	14,3	14,8	15,5	15,9	16,6	16,4	16,7	.	.	.
Finantssektori kohustused kokku, konsolideerimata (aastane muutus)	26,8	4,2	-6,8	-2,6	0,3	8,3	1,3	8,6	.	.	.
Esimese taseme omavahendite suhtarv (%)2	.	17,0	20,9	20,0	16,8	18,7	17,9	19,3	.	.	.
Omavahendite tulusus (%)3	.	15,7	-0,5	7,5	-4,0	6,5	15,3	13,1	.	.	.
Ebatõenäoliselt laekuvad ja mittetöötavad laenu (bruto) (% kõigi võlainstrumentide ning kõigi laenude ja ettemaksete kogusumma (4))	.	2,3	8,9	9,3	4,5	3,0	1,9	2,6	.	.	.
Töötuse määr	7,8	5,5	13,5	16,7	12,3	10,0	8,6	7,4	6,3	6,3	7,5
Pikaajalise töötuse määr (% majanduslikult aktiivset rahvastikut)	3,9	1,7	3,7	7,6	7,1	5,5	3,8	3,3	.	.	.
Noorte töötuse määr (% majanduslikult aktiivset rahvastikut samas vanuserühmas)	16,4	12,0	27,4	32,9	22,4	20,9	18,7	15,0	.	.	.
Tööjõu osalemise määr (15–64-aastased)	71,6	74,2	74,0	73,9	74,7	74,8	75,1	75,2	.	.	.
Vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus inimesed (% kogurahvastikut)	24,1	21,8	23,4	21,7	23,1	23,4	23,5	26,0	.	.	.
Väga madala tööhõivega leibkondades elavate inimeste arv (% alla 60-aastasest kogurahvastikut)	8,1	5,3	5,6	9,0	10,0	9,1	8,4	7,6	.	.	.
Valitsemis sektori eelarvepositsioon (% SKPst)	2,2	-2,7	-2,2	0,2	1,2	-0,3	-0,1	0,7	0,3	0,2	0,1
Maksude suhe SKPse (%)	30,8	31,6	35,1	33,5	31,7	31,6	31,6	32,2	33,9	33,9	33,8
Struktuurne eelarvepositsioon (% SKPst)	.	.	.	0,1	0,2	-0,2	-0,6	0,1	0,5	0,3	0,1
Valitsemis sektori brutovõlg (% SKPst)	4,7	4,5	7,0	6,6	5,9	9,5	9,9	10,4	10,1	9,8	9,4

(1) Portfellivõlainstrumentide, muude investeeringute ja reservvarade summa

(2,3) Kohalikud pangagrupid ja eraldiseisvad pangad.

(4) Kohalikud pangagrupid ja eraldiseisvad pangad, välismaise (ELi ja ELi välise) kapitali kontrolli all olevad tütarettevõtted ja filiaalid.

(*) Osutab BPM5-le ja/või ESA95-le.

Allikas: Euroopa Komisjoni 2016. aasta talveprognoos; EKP

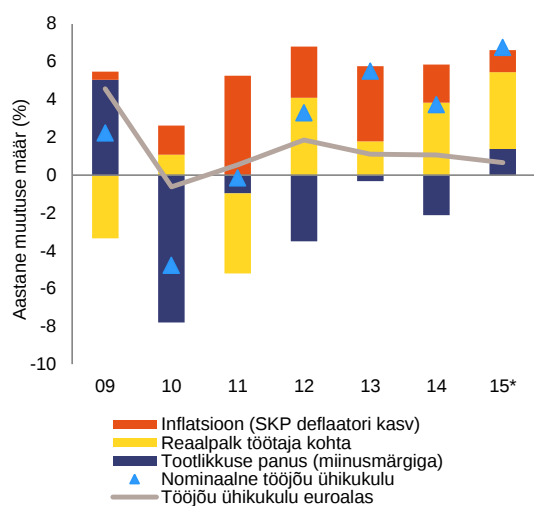
2. TASAKAALUSTAMATUS, RISKID JA KOHANDAMINE

Selles punktis esitatakse makromajandusliku tasakaalustamatuse menetlusega ette nähtud põhjalik analüüs⁽²⁾. Selles keskendutakse 2016. aasta häiremehhanismi aruandes esile toodud riskidele ja nõrkadele kohtadele. Punktis analüüstitakse tööjõu ühikukulu ja eluasemehindade suurenemise põhjust. Selline suurenemine võib osutada riigisisesele ülekuumenemisele, mis võib kahjustada riigi konkurentsivõimet ja tuua kaasa korrapärase kohandamise, millel võib olla negatiivne mõju reaalmajandusele. Kõigepealt analüüsitakse selles punktis kulupõhise ja mittekulupõhise konkurentsivõime suundumuste peamisi tegureid Eesti majanduses. Kuna Eesti eluasemehinnad on viimastel aastatel tõusnud ELis kõige kiiremini, analüüsitakse selles punktis ka Eesti eluasemeturu tegureid. Samuti hinnatakse kinnisvaraturu väljavaateid, sealhulgas kinnisvarasektorist majandus- ja finantssektorisse võimaliku negatiivse mõju ülekandumise riski. Lõpuks esitatakse makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse hindamismaatriksi, milles esitatakse peamiste järelduste kokkuvõte.

2.1. KONKURENTSIVÕIME ARENG

Aastatel 2012–2014 suurenes tööjõu ühikukulu Eestis kokku 13 % (joonis 2.1.1). Tööjõu ühikukulu jätkuv suurenemine võib kahjustada kulupõhist konkurentsivõimet ja nõrgendada Eesti välispositsiooni. Samuti võib see vähendada Eesti ettevõtete kasumimarginaali, millega kaasneb investeeringute vähenemine ja väiksem potentsiaalne majanduskasv tulevikus. Koos eluasemehindade tõusuga võib tööjõu ühikukulu pidev suurenemine osutada ka ülekuumenemisele.

Joonis 2.1.1: Tööjõu ühikukulu muutuse jaotus

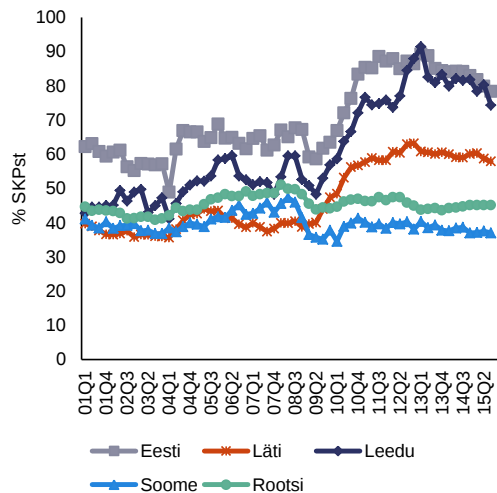
* osutab majandus- ja rahandusküsimuste peadirektoraadi 2016. aasta talveprognosile
Allikas: Euroopa Komisjon

Tööjõu ühikukulu suundumused sõltuvad kahest tegurist: nominaalpalgad ja tootlikkus. Oluline on mõlemat tegurit põhjalikult analüüsida, et eristada mis tahes võimalikku konkurentsivõime vähenemist tavapärasest majanduse kohandamise protsessist. Samuti tuleb analüüsida Eesti majanduse mittekulupõhise konkurentsivõime küsimusi. Käsitledes neid elemente koos ja põhjalikult analüüsides viimaste aastate tegelikke ekspordinäitajaid, saab kindlaks määrata, kas tööjõu ühikukulu suundumused ohustavad Eesti majanduse pikaajalist arengut.

Eesti on väike ja väga avatud majandus, mis muudab riigi paindlikuks, kuid samas ka volatiilseks ja väliskaubanduse suundumustest haavatavaks. Pärast laenumulli lõhkemist aastatel 2008–2009 vabastas sisenõudluse järsk vähenemine tootmisvõimsust (eelkõige tööjõudu), mistõttu suurenes tootlikkus ja vähenesid palgad. Selle tulemusel suurenes oluliselt kulupõhine konkurentsivõime ja tootmine suunati ümber ekspordile, mis kriisijärgsetel aastatel järsult suurenes (joonis 2.1.2). See näitab ekspordi ning seega ka konkurentsivõime ja tööjõu ühikukulu olulisust.

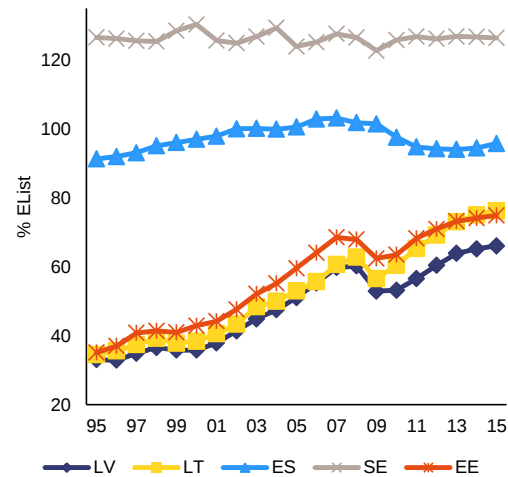
⁽²⁾ Vastavalt määruse (EL) nr 1176/2011 artiklile 5.

Joonis 2.1.2: Kaupade ja teenuste eksport (väärtuse alusel) (% SKPst) Eesti, Läti, Leedu, Soome ja Rootsi avatus

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat

Joonis 2.1.3: Sissetulek elaniku kohta ostujõu standardi alusel ja selle lähenemine: Eesti, Läti, Leedu, Hispaania, Rootsi

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat

Palgadünaamika ja kulupõhine konkurentsivõime

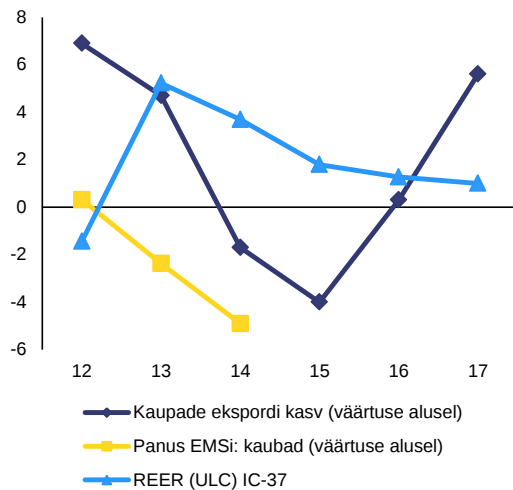
Tööjõu ühikukulu suurenemise peamine tegur viimastel aastatel on olnud kiire palgakasv. 2014. aastal suurenes nominaalpalk 5,9 %, mis on ELis suuruselt teine näitaja ja võrreldav 2013. aasta näitajaga. Kuigi see peaks 2015. aastal aeglustuma 5,3 %-le, on see siiski suuruselt teine näitaja ELis. Kiire palgakasv, mis on viimastel aastatel pidevalt ületanud tootlikkuse kasvu, on murettekitav. Kuid sellist suundumust tuleb vaadelda Eesti majanduse spetsiifilises kontekstis.

Eesti on järeljõudva majandusega riik. Ostujõu standardi alusel on sissetulek elaniku kohta Eestis suurenenud 35 %-lt ELi keskmisest 1990. aastate lõpus ligikaudu 75 %-le 2015. aastal. See tähendab, et sissetulekutel on veel rohkelt ruumi lähenemiseks (joonis 2.1.3). See protsess on üldiselt kooskõlas teistes Balti riikides toimuvaga.

Lähenemisetapis riikides on tavaliselt suurem reaalkasv ja nominaalkasv⁽³⁾. See tähendab, et nominaalne tööjõu ühikukulu peaks Eestis tõenäoliselt suurenema kiiremini kui arenenumates ELi riikides. Eesti Panga (Eesti keskpank) 2015. aasta hinnangul oli hindade lähenemise üldine mõju palegadele viimastel aastatel ligikaudu 1,5 protsendipunkti. Mõju peaks aja jooksul vähenema, kuna lähenemine jätkub.

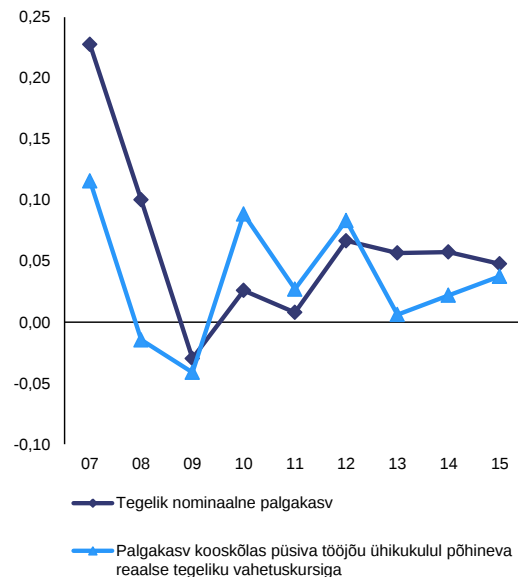
⁽³⁾ Galdikiene ja Maciulise 2013. aasta uuringu kohaselt oli suhtelise hinna- ja sissetulekutaseme elastsus aastatel 1995–2011 vahemikus 0,76 ja 0,81 %, sõltuvalt kasutatud hinnataseme indeksist (SKP deflaator või tarbijahinnaindeks). Vt Galdikiene, L. ja Maciulis, N. (2013) „What drives inflation in the Baltic countries?“, Swedbank analysis, Swedbank Macro Research, Stockholm, juuni 2013.

Joonis 2.1.4: Kaupade ekspordi kasv väärtuse alusel, kaupade ekspordi turuosa muutus, reaalne tegelik vahetuskurs

(1) EMS: ekspordi turuosa
(2) REER (ULC): reaalne tegelik vahetuskurs tööjõu ühikukulu alusel
(3) IC-37: 37 tööstusriiki
Allikas: Euroopa Komisjon

Joonis 2.1.5: Tegelik nominaalpalga kasv ja prognoositav palgakasv püsiva tööjõu ühikukulul põhineva reaalse tegeliku vahetuskursi korral

Allikas: Euroopa Komisjon

2015. aastal oli tööjõu ühikukulu kasv üksnes pisut üle taseme, mis tagaks välise konkurentsivõime taseme säilimise 2015. aastal ⁽⁴⁾. Tööjõu ühikukulul põhinev reaalne tegelik vahetuskurs (REER (ULC)) näitab Eesti tööjõu ühikukulu muutust võrreldes kaubanduspartnerite vastava näitajaga ja on seega välise konkurentsivõime ühine mõõdupuu. Reaalse tegeliku vahetuskursi tugevnemine võib pärssida ekspordi kasvu ja seega vähendada ekspordi turuosa (joonis 2.1.4) ⁽⁵⁾. Nii 2013. aastal kui 2014. aastal oli tegeliku nominaalpalga kasv üle määra, mis tagaks välise konkurentsivõime taseme säilimise (joonis 2.1.5), kuid 2015. aastal see vahe oluliselt vähenes.

⁽⁴⁾ Arpaia A. ja Kiss A., (2015), Benchmarks for the assessment of wage developments, DG EMPL, Analytical Web Note 2/2015.

⁽⁵⁾ EKP CompNet uurimisvõrgustiku hinnangul kaasneks tööjõu ühikukulul põhineva reaalse tegeliku vahetuskursi 1 % tugevnemisega kaupade ekspordi kasvu vähenemine 1 protsendipunkti võrra (Eesti Pank, 2015).

Sektoripõhine lähenemisviis

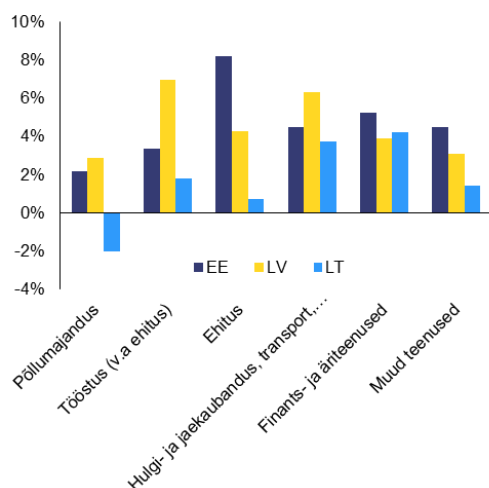
Arvesse tuleb võtta ka kahte palkasid ja nominaalset tööjõu ühikukulu mõjutavat sektoripõhist tegurit: Balassa-Samuelsoni (B-S) efekt ning struktuursed nihked sektorite vahel ja sees.

Üleminekumajandusega riikides kajastub osa järelejõudmisprotsessist avatud sektori kiires palgakasvus, mis kandub tööturul oleva konkurentsi kaudu üle kogu majandusele. Sel juhul madalam tootlikkus suletud sektoris suurendab nominaalset tööjõu ühikukulu (joonis 2.1.6). See on nn B-S efekt. See efekt on olemas ka Eestis, kus keskmise nominaalse tööjõu ühikukulu suurenemine tuleneb eelkõige suletud sektorist. Üldiselt ei avalda see suurt otsest ohtu konkurentsivõimele, kuna teoreetiliselt mõjutab see üksnes suletud sektorite kulu ja hinna suhet.

Mitmed uuringud on kinnitanud Balassa-Samuelsoni efekti olemasolu Eestis ning hinnanud selle üldist mõju kuludele ja hindadele suhteliselt suureks. Üksnes hindadele avalduva mõju suhtes hinnatakse, et Balassa-Samuelsoni efekt selgitab 31 % ulatuses

tarbijahinnaindeksi inflatsioonimäärade erinevust euroalal võrdluses 36 % suuruse riigisisese koguinflatsiooniga aastatel 1997–2008 ⁽⁶⁾. 2009.–2010. aasta kriisi ajal oli efekt seevastu vaevu tajutav, sest kaupade hinnad tõusid kõikjal maailmas järsult, mis põhjustas avatud sektoris kõrge inflatsiooni. Ühes sissetulekute pideva kasvamisega on Eestis järjest suurenenud ka teenuste osakaal ostukorvis (15 %-lt 1998. aastal ligikaudu 30 %-le 2015. aastal) ja see võib Balassa-Samuelsoni efekti võimendada.

Joonis 2.1.6: **Nominaalse tööjõu ühikukulu kasv sektorite järgi aastatel 2011–2014**

Allikas: Euroopa Komisjon; Eurostat

Viimase aastakümne jooksul ja järelejõudva majandusega riigile omaselt on Eesti tööjõives madala lisandväärtusega tegevuse asemele nihkunud kõrge lisandväärtusega tegevus. Põllumajandus kaotas 32 % tööjõust, kaevandamine 47 %, tekstiili- ja nahatootmine ligikaudu 60 %. Samal ajal on kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu eeldavate teenuste, nagu info- ja kommunikatsioonitehnoloogia teenused ning kutse-, teadus-, tehnika ja ärivaldkonna

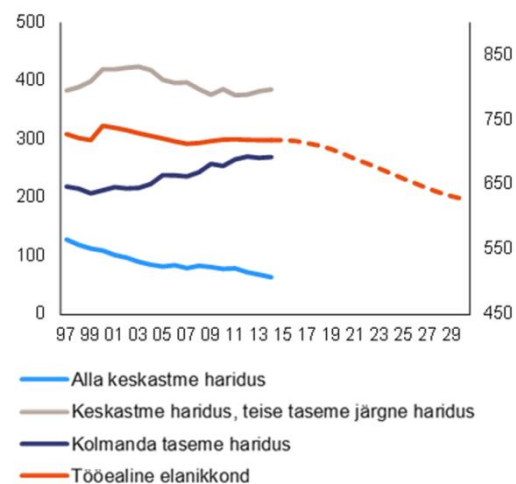
⁽⁶⁾ Egert, B. (2007) „Real convergence, price level convergence and inflation differentials in Europe”, CESIFO, Working Paper, nr 2127, oktoober 2007; Mihaljek, D. and Klau, M. (2008 and 2009) „Catching-up and inflation in transition economies: the Balassa-Samuelson effect revisited”, Bank for International Settlements, Basle, detsember 2008; Staehr, K. (2010) „Inflation in the new EU countries from Central and Eastern Europe: theories and panel data estimations”, Working Paper Series, nr 6, Eesti Pank, 2010; Galdikiene, L. and Maciulis, N. (2013), vt joonealune märkus 2. Eeldatakse, et palkadele avalduv kogumõju on veelgi suurem.

tugiteenused arvestuses tööjõud suurenenud vastavalt 59 % ja 85 %. Nende sektoriüleste tööjõu nihkumistega on kaasnenud palgakasv, mis aastatel 2008–2011 oli keskmiselt ligikaudu 0,4 protsendipunkti aastas ja aastatel 2011–2014 ligikaudu 0,2 protsendipunkti aastas ⁽⁷⁾.

Sektorites lisas nihkumine madalat kvalifikatsiooni nõudvatelt töökohtadelt kõrget kvalifikatsiooni nõudvatele ja paremini tasustatud töökohtadele aastas keskmise palga kasvule 0,7 protsendipunkti (Eesti Pank, 2015). See viitab, et Eesti on väärtusahelas ülespoole liikumas. See peegeldab osaliselt ka seda, et järkjärgult asuvad vanemate töötajate asemele nooremad kõrgema kvalifikatsiooniga töötajad (joonis 2.1.7).

Nihkumine suurema lisandväärtusega sektorite või töökohtade suunas viitab tööjõuressursside tõhusamale kasutamisele ja tootlikkuse kasvu kvalitatiivsele suurenemisele. Sellest perspektiivist vaadatuna ei tähenda palgatõus konkurentsivõime nõrgenemist, vaid nihkumist kallimale konkurentsivõimelisele turule.

Joonis 2.1.7: **Tööealine elanikkond (25–64) haridustaseme järgi ja 2016.–2030. aasta prognoos (tuhandefes)**

Allikas: Eesti Statistikaamet

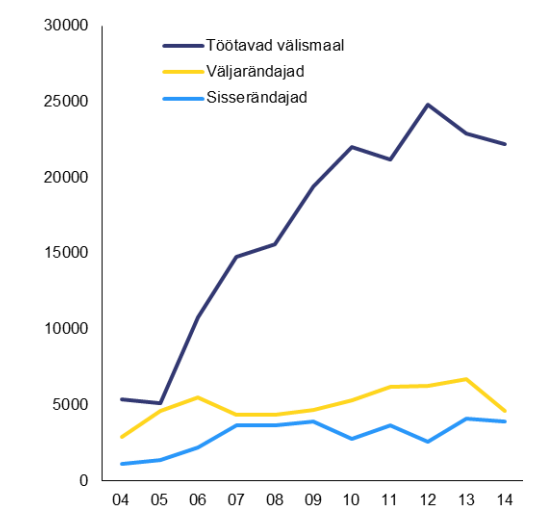
Soome mõju

2013. aastal töötas 3,5 % tööjõust väljaspool Eestit, reisides regulaarselt Soome, kuid jäädes

⁽⁷⁾ Komisjoni töötajate arvutused.

Eesti residendiks (joonis 2.1.8). Lisaks on Soome sihtkohaks 60 % tõepoolest Eestist väljarändamise juhtudel. Seda põhjustavad sellised tegurid, nagu geograafiline ja keeleline lähedus ning riigis juba elav tugev Eesti kogukond. See vähendab koostõust Soome ligiõmbavamate töötingimustega tööõupakkumist kodumaal ning avaldab Eestis palkadele ülespoole survet, mis mõjutab konkurentsivõimet. Kuna suur osa välismaal töötajatest on endiselt Eesti residendid, suurendavad nad leibkondade sissetulekut ning seega ka tarbimist ja majanduskasvu. Siiski vähenes välisrände saldo 2015. aastal oluliselt, mis peegeldab nii praegu toimuvat sissetulekute ühtlustumist kui ka Soome nõrka majanduskasvu (⁸).

Joonis 2.1.8: Välismaal töötavad Eesti residendid, väljarändajad ja sisseandajad, 2004–2014

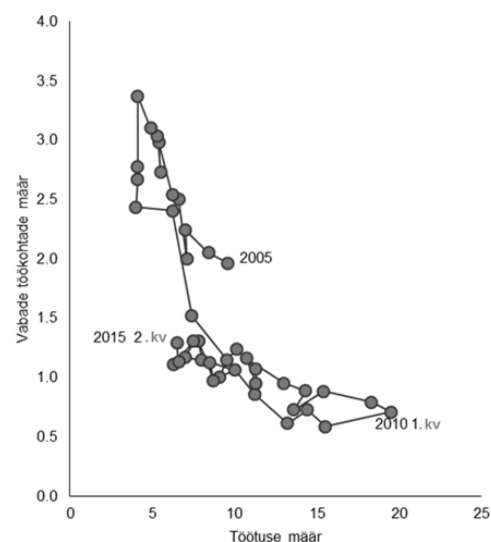
Allikas: Eesti Statistikaamet, Eesti tööjuu-uuring, rändestatistika

Kuigi sissetulekute Soomega ühtlustumise tagajärjel on just ehitussektoris tööjuu ühikukulud suurenenud, ei ilmuta see sektor

(⁸) On tõendatud, et kui lähteriigis on (võrreldes sihtriigiga) madalam sissetulek, suurendab see rännet (vt nt Westmore, B. (2014) „International migration: The relationship with economic and policy factors in the home and destination country”, OECD majandusosakonna töödokument nr 1140). Lahkumise soovi suurendab veelgi sotsiaalsete tagatiste puudulikkus Eestis (Tarum, H. (2014) „Eesti tööealise elanikkonna väljarändepotentsiaal aastal 2013”, Poliitikaanalüüs, Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 2/2014). Vt ka Durán J. et al. (2015) „Emigration of the less-skilled: the role of incentives to work in Estonia”, *Country Focus*, 12. köide, 3. number, ECFIN, Euroopa Komisjon, märts 2015.

praegu ülekoormuse märke. Suurtest tööjuukuludest hoolimata on kinnisvarasektoris kasumimarginaalid endiselt soodsad (vt punkt 2.2). Soome käivad tööle ja rändavad välja eelkõige madala ja keskmise kvalifikatsiooniga töötajad (⁹). See võib vähemalt ajutiselt Eestis piirata nendesse kategooriatesse kuuluva tööjuu üldist pakkumist. See võis ka kaasa aidata kokkuvõttes töökohtade väärtusahelas ülespoole nihkumisele, nagu eespool viidatud.

Joonis 2.1.9: Töötuse ja vabade töökohtade määra suhe (Beveridge'i kõver)

Allikas: Euroopa Komisjon: Eurostat

Palga paindlikkus

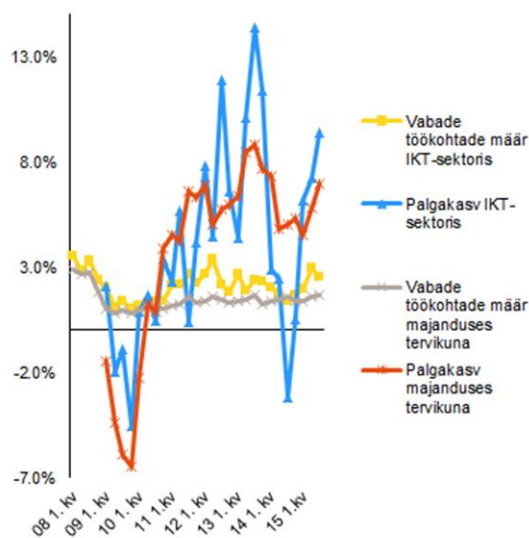
Senise kogemuse järgi on palgad Eestis väga paindlikud. Nii nagu ka teistes Balti riikides, ei paista tegelike ega isegi nominaalpalkade allpoole korregeerimisel nullmäära eksisteerivat. See on osalt seotud tõigaga, et Eesti tööturg on üks ELi detsentraliseerituimaid tööturge, mida iseloomustab võrdluses ELi keskmisega töökaitsealaste õigusaktide suhteline vähesus. Kollektiivlääbirääkimised (mitte üksnes palga üle, vaid ka muude töötingimuste üle, nagu tööaeg, tasustatav puhkus, koolitus, tööohutus jne) toimuvad peamiselt ettevõtja tasandil, erinevalt enamikest teistest liikmesriikidest, kus

(⁹) Ehituse, majutuse ja toitlustuse, tervishoiu ja sotsiaalhoolekande, tootmise ja transpordi valdkonna töötajad ((Tarum, H. (2014) vt joonealune märkus 7).

koordineeritakse ka kõrgemal tasandil (nt tööstusharu või riigi tasandil).

See peegeldub tööturu tõhusas toimimises, ilma et praegu esineks olulisi probleeme oskuste vastavusse viimisel tööturu vajadustega, mida näitab ka Beveridge'i kõvera stabiilsus (joonis 2.1.9). Kõver näitab ka tööturu kriisijärgset kiiret taastumist. Konkreetset IKT-sektoris on viimastel aastatel vabade töökohtade määr pidevalt kõrge olnud, kuid see sektor on endiselt väike (vt tekstikast 1.1 punktis 1) ning seega on Eesti üldisele palgaskasvule avaldunud mõju piiratud. Samuti on 2011. aastast palkade kasv IKT-sektoris (5,7 %) olnud ligikaudu samaväärne palkade kasvuga majanduses tervikuna (6,1 %), kuigi nii vabade töökohtade määra kui ka palgaskasvu volatiilsus on sektoris olnud üldiselt suurem (joonis 2.1.10).

Joonis 2.1.10: Vabade töökohtade määr ja palgaskasv IKT-sektoris ning majanduses tervikuna

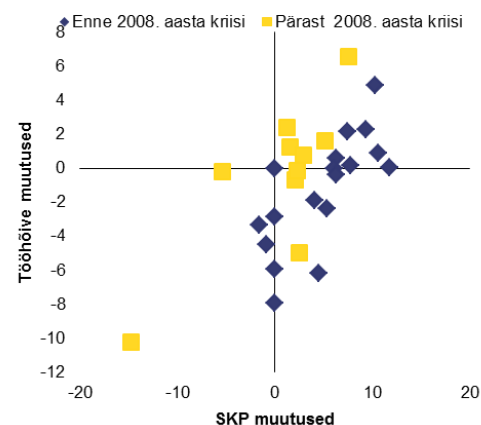
Allikas: Eesti Statistikaamet

Töökohtade loomise ja SKP kasvu suhe on viimastel aastatel paranenud. Pärast 2008. aasta kriisi reageeris tööhõive SKP kasvule varasemast selgemalt ja tugevamalt. Teisisõnu ei ole tööjõu ühikukulude viimaste aastate kasv takistanud tööhõive taastumist (joonis 2.1.11).

Miinimumpalk on kiiresti kasvanud (vt punkt 3.2). See võib vähendada palgajunduse mehhanismi võimet palku allapoole korrigeerida

ning muuta keerukaks kogukulude konkurentsivõimelisena hoidmise. Siiski eeldatakse, et suurt mõju tööhõivele see ei avalda, sest kasvueelsed tasemed olid suhteliselt madalad ning see puudutab endiselt väheseid⁽¹⁰⁾.

Joonis 2.1.11: Töökohtade loomise ja SKP kasvu suhe (Okuni seadus)

Allikas: Euroopa Komisjon

Ametiasutused on hiljuti asunud tööjõumakse olulisel määral reformima ning eeldatavasti parandatakse seeläbi tööjõupakkumist ja ettevõtete konkurentsivõimet (vt ka punkt 3.2). Eeldatakse, et need reformid mõjuvad palgaskasvule pidurdavalt. Nendega soovitakse ka pärssida vajadust tulevikus miinimumpalka veelgi suurendada, kuna tööjõu madalam maksumäär aitab madalapalgaliste elatustaset parandada. Lisaks eeldatakse, et palgatõus lähiaastatel aeglustub, kuna avaliku sektori palgapoliitika näeb ette palgatõusu piiramise keskkvalitsuse tasandil.

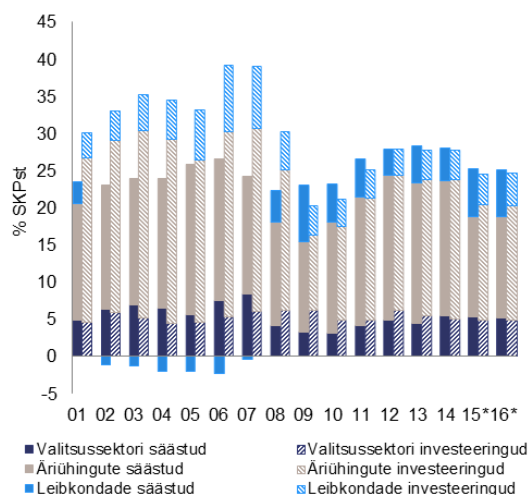
Tootlikkus

Tööjõu ühikukulu kasvu saab pidurdada tootlikkuse suurendamisega, mis on aga viimastel aastatel kulgenud suhteliselt aeglaselt. Tööjõu tootlikkus töötatud tundide kohta oli 2013. aastal ikka veel 40 % alla ELi keskmise. Kuigi töötajate haridustase on üle ELi keskmise, oli põhivara töötaja kohta endiselt suhteliselt vähe (85 % ELi keskmisest), mis takistas tootlikkust. Kapitali suurendamine oli 2012. aastani küll peamine tõukejõud (moodustades 2001.–2012.

⁽¹⁰⁾ Duran J. et al. (2015) vt joonealune märkus 7.

aastal 4,1 % suurusest keskmisest SKP reaalkasvust 2,5 protsendipunkti), kuid see ei ole veel viinud tehnikaarengu abil tootlikkuse märgatava suurenemiseni.

Joonis 2.1.12: Säästmine ja investeerimine sektorite kaupa – Eesti

(*): Prognoosid
Allikas: Euroopa Komisjon

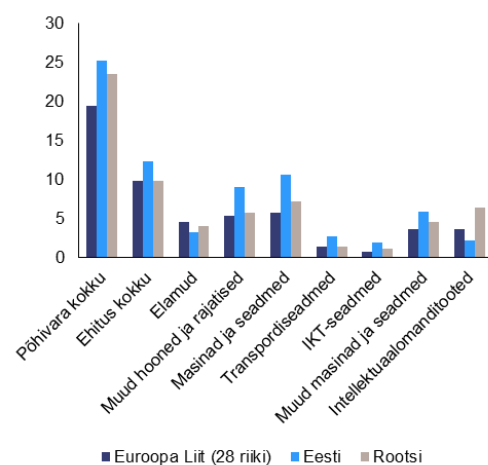
Investeeringud

Investeeringute tase on püsinud kõrge, kuigi sellele avaldasid negatiivset mõju nõrk välisnõudlus, ELi vahenditest tehtud väiksemad väljamaksed ja finantsvõimenduse vähendamine, sh nii aktiivsete (makrotasandi usaldatavuse meetmete kaudu) kui ka passiivsete meetmete kaudu. 2014. aastal oli investeeringute kasv Eestis 25,2 % SKPst, mis on kõrgeim näitaja ELis. Investeeringute suurenemine aeglustus 2015. aastal mõõdukalt, peegeldades endiselt suhteliselt madalat tootmisvõimsuse rakendusastet (71 %) ja tööstussektori kindlustunde jäämist alla pikaajalise keskmise. Investeeringute tegemisel näib ettevõtjate põhimure olevat nõudluse puudumine – seda nimetatakse viis korda sagedamini kui kvalifitseeritud tööjõu puudumist ⁽¹¹⁾. Seda kinnitavad vähesed tellimused, kuna piirkondlik nõudlus naaberriikidest Soomest ja Venemaalt on endiselt väike. Samal ajal on esitatud palju uusi tellimusi teistest euroala riikidest. Selles oli oma osa ka uue programmi raames ELi vahenditest

⁽¹¹⁾ Eesti Konjunktuuriinstituut, <http://www.ki.ee/index.html>.

tehtud väljamaksete vähenemisel. Samal ajal jätkus finantsvõimenduse vähendamine, mis peegeldas pankade ja ettevõtjate ettevaatlikkust, ning siduvate makrotasandi usaldatavusmeetmete võtmine (joonis 2.1.12). Ettevõtte kasumlikkuse vähenemise tendentsi võib samuti osaliselt vaadelda arenenuma majandusega riikidega ühtlustumise protsessi jätkumise margina.

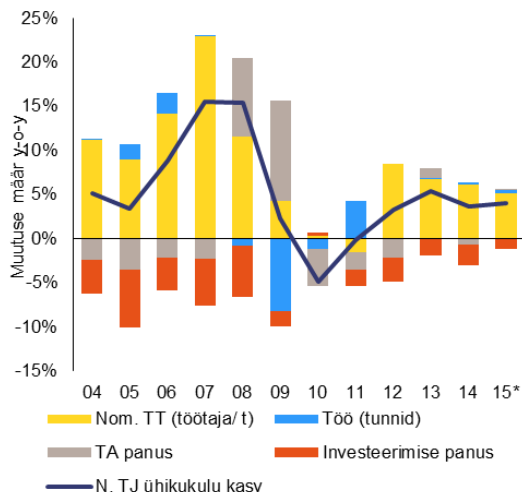
Joonis 2.1.13: Kapitali kogumahutus põhivarasse varaliikide kaupa

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat

Investeeringute suurenemise taga on suhteliselt väikese lisandväärtusega kapitalimahukas tootmine, mis seab tootlikkuse kasvule omad piirid. Kuigi Eestis on investeeringute tase kõrgem kui teistes Balti riikides, on tootlikkuse kasvu näitajad võrreldavad, mis viitab sellele, et investeeringute tasuvuse tase on madalam. Aastatel 2010–2014 tehti riigis endiselt enam kui pooled investeeringud ehitussektoris. Samal ajal intellektuaalomandiõigustega seotud toodetesse tehtud investeeringute madal tase (2014. aastal 2,1 % SKP-st) viitab vahendite ebatõhusale paigutamisele (joonis 2.1.13). Selle tulemusel oli tehnoloogia arendamise (tootmistegurite kogutootlikkuse) panus tööjõu nominaalse ühikukulu kasvu väga madal nii 2013. kui ka 2014. aastal (joonised 2.1.1 ja 2.1.14). Kasutamata jäi potentsiaal, mida oleks pakkunud investeeringute parem paigutamine, et toetada majanduse nihkumist kõrgema lisandväärtuse ja suurema tootlikkuse suunas.

Joonis 2.1.14: Tööjõu nominaalse ühikukulu muutuse määr kasvu tõukejõudude kaupa

1) Euroopa Nõukogu: keskmine nominaalne töötasu töötaja kohta tunnis

Allikas: Euroopa Komisjon

Välismaiste otseinvesteeringute tase on küll suhteliselt kõrge, kuid näib, et see ei toeta kõrge lisandväärtusega sektoreid. Eesti on endiselt üks suuremaid välismaiste otseinvesteeringute saajaid nii varude kui ka voogude poolest, 2014. aastal vastavalt 98,7 % ja 5,9 % SKP-st, mis on oluliselt rohkem kui ülejäänud kahel Balti riigil. Algselt tõmbas erastamise protsess ja tööjõukulude väiksus ligi investeeringuid kommunaalteenustesse ja toomisesse. Balti riikide geograafilist asendit ära kasutades tehti hiljem välismaiseid otseinvesteeringuid veel kaubandus- ja logistikasektoritesse. Alates 2000. aasta algusest on suurem osa välisinvesteeringutest suunatud finantsteenustesse ja kinnisvarasse ⁽¹²⁾.

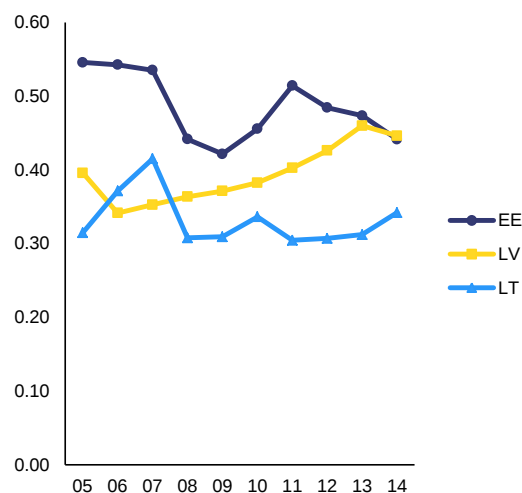
Tehnoloogia rakendamise tase

Tehnoloogia arendamine, mis 2013. aastal moodustas 70 % ELi keskmisest (tootmistegurite kogutootlikkus), oli endiselt SKP nõrgim komponent. Sellal kui Läti ja Leedu saavutasid aastate 1995–2014 arvestuses liikmesriikide seas kõrgeima tehnoloogia rakendamise kasvumäära, oli Eesti tase võrreldav ülejäänud ELi üleminekuriikidega.

⁽¹²⁾ Grigonyte, D. (2010) „FDI and structural reforms in the Baltic States”, Country Focus, 7. köide, 5. number, ECFIN, Euroopa Komisjon, juuli 2010.

Kui konvergensiprotsessi järkjärgulisest lõpuleviimisest edasi vaadata, siis osutab tootmistegurite kogutootlikkuse väiksem panus majanduskasvu peamiselt probleemidele suutlikkuses luua innovatsioonist ja tõhususe suurendamisest saadavat kasu. Selline on olukord eelkõige tootmissektoris, kus Eesti tootlikkuse mahajäämus arenenumatest ELi liikmesriikidest näib olevat kõige suurem. Kuigi avaliku sektori investeeringud teadus- ja arendustegevusse jäid pikemas perspektiivis samaväärsele tasemele, vähenesid endiselt ettevõtlussektori investeeringud teadus- ja arendustegevusse, kukkudes 1,2 %-lt SKPst 2012. aastal 0,6 %-le SKPst 2014. aastal. Täpsem analüüs on esitatud punktis 3.3.

Joonis 2.1.15: Eesti, Läti ja Leedu tööstuskaupade keskmise kvaliteediaseme muutus ajas (1)

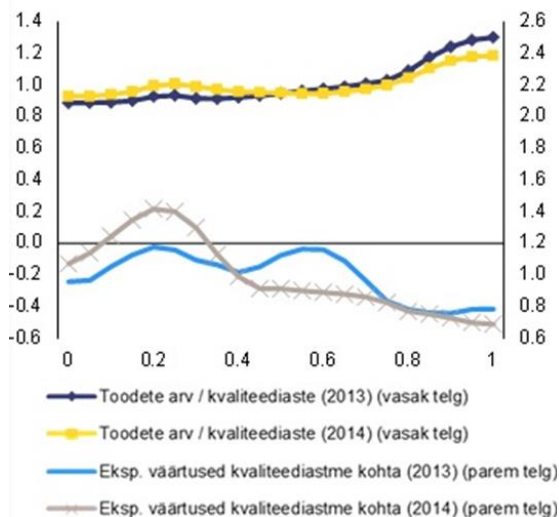
1): kombineeritud nomenklatuur CN8

Allikas: Euroopa Komisjoni arvutused, mis põhinevad järgmisel meetodikal: Vandenbussche, H. (2014) „Quality in exports”, Economic Papers 528, European Economy, september 2014

Mittekulupõhise konkurentsivõime muutused

Et hinnata, kas tugev palgakasv ja piiratud investeeringud tehnoloogia arendamisse kahjustavad konkurentsivõimet, tuleb analüüsida mittekulupõhise konkurentsivõime tegureid. Mittekulupõhise konkurentsivõime parandamine võib tasakaalustada hinnakonkurentsivõime vähenemise.

Joonis 2.1.16: Kvaliteedi tiheduse funktsioon (QDF) kvaliteediasemete kaupa

Kvaliteediasemete 1 vastab ELi turul konkreetse päritoluriigi toote kõrgeimale kvaliteedile ja aste 0 on madalaim kvaliteediaseme.

Allikas: Euroopa Komisjon, tuginedes COMEXTile ja ORBISele

Eesti näitajad turuosa suurendamisel olid 1996.–2011. aasta arvestuses ühed ELi parimad, seda tänu kvaliteedi jõudsale paranemisele ning eriti tänu järk-järgult ülemaailmses väärtusahelas ülespoole nihkumisele⁽¹³⁾. See on järelejõudva majanduse puhul ootuspärane. Siiski tuleb eristada kaupu ja teenuseid.

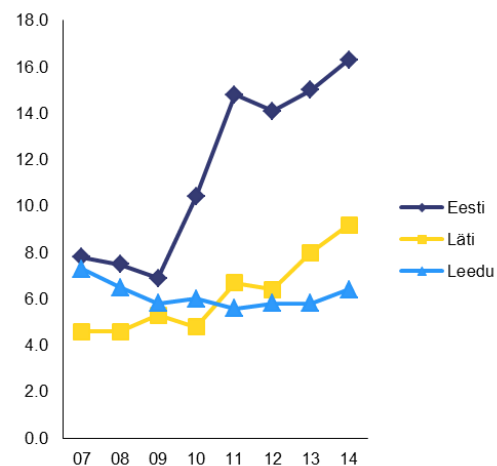
Tööstuskaupade valdkonnas on viimase aastakümne jooksul ja eriti viimasel neljal aastal Eesti ekspordistruktuur nihkunud madala väärtusega kaupade või suhtelises arvestuses madalamate kvaliteediasemete suunas (joonis 2.1.15)⁽¹⁴⁾. Pärast lühikest taastumist 2008.–2009. aasta kriisist on Eestist eksporditavate tööstuskaupade struktuur või kvaliteediasemete suhtelises arvestuses olnud pidevas languses. Selline kvaliteediasemete langus mõjutas kvaliteediasemete kaupa ekspordi koguväärtust (joonis 2.1.16). Ekspordistruktuur peegeldab

⁽¹³⁾ Wörz, J. 2015 „Non-price components of market share gains – Evidence for EU countries”, CEEL-CFEE – Warsaw, Foreign Research Division, OeNB, Viin, oktoober 2015.

⁽¹⁴⁾ Eesti kõrgema kvaliteediga toodete ekspordiväärtus on suhtelises arvestuses langenud, st kui näitajaid võrrelda riigi kaubanduspartnerite või konkurentide ekspordiga, (ja madalama kvaliteediasemete toodete ekspordiväärtus on kasvanud). (Vandenbussche, H. (2014) vt joonis 2.1.15).

osaliselt suhtelises arvestuses madalama kvaliteediasemete toodete ja ekspordi (nt puidutooted jne) järjest suuremat osakaalu, kuid ka kõrgema kvaliteediasemete toodete ja ekspordi mahu suhtelist vähenemist. See näitlikustab, kui oluline on Eesti jaoks asjakohane strateegiline investeerimine teadus- ja arendustegevusse, seda eriti ajal, kui riigi põlevkivisektor on silmitsi tõsiste jätkusuutlikkuse riskidega. Siiski näib, et kui kõrgtehnoloogilisemale ekspordile lisada teenused, on Eesti näitajad paremad kui teistel Balti riikidel. See peegeldab tõenäoliselt Eesti strateegiat edendada ja arendada investeerimist IKT-teenustesse, mis on teadus- ja arendustegevusse investeerimisel üks Eesti aruka spetsialiseerumise valdkondi (joonis 2.1.17).

Joonis 2.1.17: Kõrgtehnoloogiaga kauplemise osakaal kaupade ja teenuste koguekspordist (%)

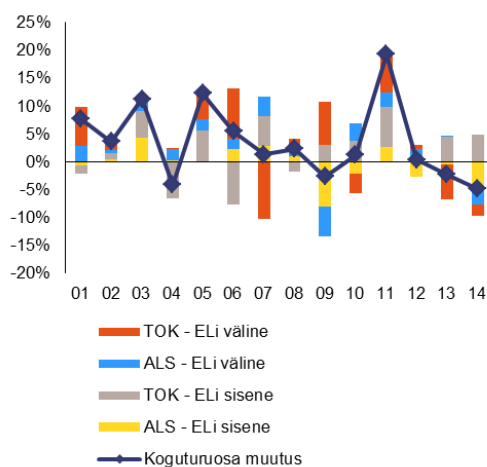
Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat

Kauplemine ja välisõudlus

Eesti on alates 2012. aastast kaotanud kaupade turuosa, seda isegi siis kui arvestada Venemaaga seotud kaubandussanktsioonide mõju 2014. aastal. Eesti suutis 2010.–2012. aastani turuosa juurde võita nii rahalise väärtuse kui ka mahu arvestuses, saavutades samas 2010. aastal tootlikkuse märkimisväärse suurenemise. Kaupade turuosa vähenes nii 2013. aastal kui ka 2014. aastal, seda isegi siis, kui kõrvale jätta kahepoolne kaubandus Venemaaga (joonis 2.1.18). Arvestades kõrgema kvaliteediga toodete madalamaid ekspordiväärtuseid ja kuigi nimetatud kvaliteediga toodetesse on ka vähe investeeritud,

võib tegemist olla esimese märgiga selliste kaupade kulupõhise konkurentsivõime kaotamisest. Siiski kompenseeris seda teenuste eksport, võimaldades Eestil hoida üldine kaubandusbilanss vaadeldud ajavahemikul positiivne (vt ka allpool „Spetsialiseerumise struktuur”).

Joonis 2.1.18: Kaupade ekspordi ELi-siseste ja -väliste turuosade muutus kaupade väärtuse kaupa

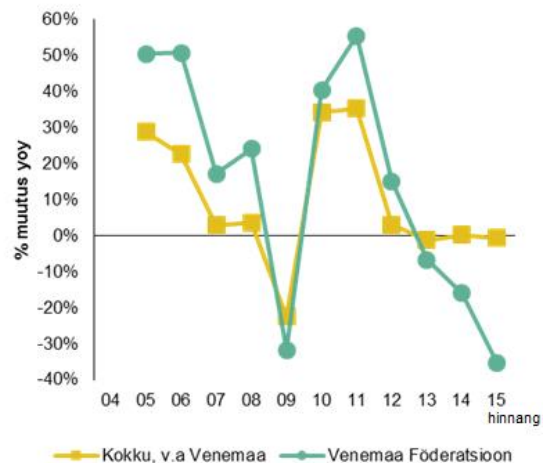
- 1) TOK: turuosa kasv
2) ALS: algne spetsialiseerumine
Allikas: Euroopa Komisjon

Nõrk välisnõudlus ja vastastikused kaubandussanktsioonid Venemaaga

Venemaaga kauplemise kokkukukkumine on üks peamisi ekspordi aeglustamise tegureid (joonis 2.1.19). Lisaks juba nimetatud geopoliitilistele raskustele süvendas Venemaale eksportimise vähenemist olulisel määral ka Vene rubla väärtuse järsk vähenemine 2014. aasta lõpus ja 2015. aasta alguses. 2013. aastal oli Eestist Venemaale eksporditavate kaupade osa Eesti koguekspordist 12 %. 2015. aastal kukkus see protsent 7 %-le ja seni ei ole vastupidist tendentsi märgata⁽¹⁵⁾.

⁽¹⁵⁾ Samuti vähenes kaupade transiit Venemaale, selle taga olid uued Venemaa sadamaarendused Soome lahes. Joonis 2.1.19 seda ei kajasta. Selle tulemusel vähenes ka transporditeenuste eksport (vt „Spetsialiseerumise struktuur”, teenused).

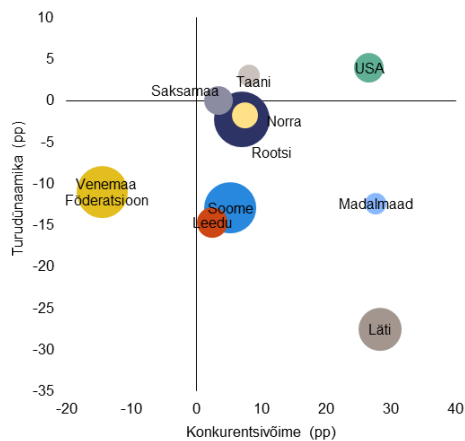
Joonis 2.1.19: Eesti ekspordi kasv kaupade väärtuse kaupa Venemaa Föderatsiooni ja ülejäänud maailma suunal

Allikas: Eesti Statistikaamet

Nõrk nõudlus muudelt peamistelt kaubanduspartneritelt survestas eksporti veelgi. Tundus, et 2014. aastal oli Eesti peamistest kaubanduspartneritest enamiku turudünaamika puudulik, mida näitas neis riikides valitsenud üldine nõrk nõudlus, mis ei puudutanud ainult Eesti tooteid. Üllatav on, et Eesti konkurentsivõime võrreldes mitmega neist paranes (vt joonis 2.1.20). Kokkuvõttes näitas 2014. aasta andmete geograafiline eristamine suurt ekspordi vähenemist Venemaa ja kahe ELi riigi (Soome ja Leedu) suunal. Seda vähenemist kompenseeris osaliselt (80 %) ekspordi kasv mitme liikmesriigi (sealhulgas Belgia, Hispaania, Läti, Madalmaad, Poola, Rootsi, Saksamaa, Taani, Ungari) ja Norra suunal.

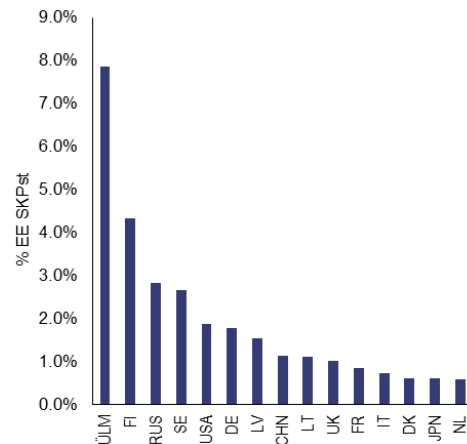
Joonis 2.1.20: Eesti kaupade ekspordi konkurentsivõime 10 peamise sihtkohaga võrreldes (2013-2014) (1)

1): Mullide suurus näitab sihtkoha osakaalu Eesti koguekspordist 2014. aastal. Turudenaamika näitab vastava turu kohta arvutatud maailma impordi (WI) aastase kasvumäära (hinnatud maailma ekspordi alusel) ja ülemaailmse maailma impordi (WI) kohta arvutatud kasvumäära (hinnatud maailma ekspordi alusel) vahet. Konkurentsivõime näitab vastava turu kaupa Eesti ekspordi ja maailma impordi kasvumäära (hinnatud maailma ekspordi alusel) vahet.

Allikas: Euroopa Komisjon

Joonis 2.1.21: Eksporditud lisandväärtus sihtkohtade kaupa (2011)

1) ÜLM: ülejäänud maailm

Allikas: WIOD andmebaas, IMF, Euroopa Komisjoni arvutused, mis põhinevad Koopmani, Wangi ja Wei (AER, 2014) meetodikal

Võimalikud seesmiselt ülekanduvad mõjud

Soome ja Venemaa moodustavad lisandväärtusega ekspordis suure osa, tehes Eesti majanduse ülekanduvatele mõjudele haavatavaks. Eesti eksportis 2011. aastal neisse kahte riiki kokku otseselt või kaudselt üle 7 % oma lisandväärtusest (väärtuse järgi). Joonis 2.1.21 osutab, et 2011. aastal võis Eesti Venemaale suunatud ekspordi 50 % vähenemine mõjutada riigi tulemusi kuni 1,4 protsendipunkti ulatuses SKPst. 2011.–2015. aastal vähenes kaupade eksport Venemaale 41 %.

Spetsialiseerumise struktuur

2014. aastal ja muu maailmaga võrreldes näis Eesti olevat endiselt spetsialiseerunud mitmele töomahukale valdkonnale, nagu metallid, kivid, tekstiilid, puitmass, paber ja mööbel. Ent 2013. aastal ja 2014. aastal kuivas riigi eksport mitmes sellises valdkonnas (nt metallid ja tekstiilid) kokku. Samal ajal suurenes vähem töomahukates allsektorites (nt arvutielektroonika, ravimid, trükindus, masinad ja sõidukid) eksport 5 %. Need allsektorid moodustasid 22 % Eesti koguekspordist. Venemaale kemikaalide ja sõidukite ekspordimise mahu kukkumise taustal oli ekspordi kogubilanss (väärtuselt) üksnes napilt positiivne. Kokkuvõttes on riigist saanud vahetoodete (pooltoodete) netoeksportija ja riik on oma sõltuvust kapitalikaupadest (seadmed) oluliselt vähendanud. Paralleelselt on riik suurendanud oma niigi suurt turuosa töomahukas puidusektoris. Viimati nimetatul puhul on aga aset leidnud nihkumine suurema lisandväärtusega toodete, nagu kokkupandavate puitmajade suunas (nišiturg). Kokkuvõttes tundub, et Eesti koht ülemaailmses väärtusahelas ei halvenenud.

Eesti ekspordib mitmesuguseid teenuseid (ehitus-, transpordi-, telekommunikatsiooni-, turismi-, IKT- ja äriteenused) ning nende teenuste turuosad järjest suurenevad. Aastate

jooksul on teenustel olnud Eesti väliskaubanduse tasakaalustamisel väga oluline roll. Kuid isegi teenuste puhul spetsialiseeruti (võrreldes muu maailmaga) ikkagi suhteliselt töömahukale tegevusele, nagu ehitus ja transport. Märkimisväärselt vähenes transporditegevusele spetsialiseerumine, seda osalt Venemaaga seotud transiitkaubanduse tõttu, kuna Balti mere piirkonnas arendati välja uued Venemaa sadamad ja ilmnesid piirkondlikud geopoliitilised raskused. 2014. aastal olid transport ja ladustamine endiselt suurimad teenuste eksportimise valdkonnad, kuid aastate võrdluses suurenes see vaid vaevumärgatavalt. Samal ajal moodustas IKT-teenuste, kutse-, teadus- ja tehnikateenuste ning haldus- ja tugiteenuste eksport juba kogueksportidist suhteliselt suure osa (29 %) ning see osa kasvas suhteliselt kiiresti.

Tulevikuväljavaated

Tööjõu ühikukulu on kiire palgakasvu najal Eestis viimastel aastatel kiirelt suurenenud, kuid selle protsessiga on majanduses kaasnenud märkimisväärsed struktuurimuutused. Lisaks on riigi jooksevkonto endiselt positiivne ning kaupade ja teenuste kaubandusbilanss ei viita tasakaalustamatusele. Tulevikku vaadates eeldatakse, et nominaalpalga kasv aeglustub, kuna Soome majanduslanguse ja eelseisva töövõimereformi tõttu tööjõu pakkumine suureneb. Siiski võib viimati nimetatud asjaolu ka tööjõu tootlikkuse kasvu vähendada, sest paljud inimesed naasevad pärast pikaajalist töötust või tööturult kõrvalejäämist ning ei pruugi suure lisandväärtusega tööstusharudes piisavalt panustada.

Välistasakaalu muutused ei anna põhjust häirekella lüüa, v.a võib-olla kaupade puhul. Kaupade ekspordi hiljutine langus peegeldab suurel määral kehva välisnõudlust nõrkade näitajatega Venemaa ja Soome poolt. Eestil on seljataga mitmed kiire tehnoloogilise tõusu aastad, kuid Eesti ei näi kaupade osas ülemaailmses väärtusahelas kiirelt ülespoole liikuvat, ent parandab pidevalt oma positsioone teenuste osas.

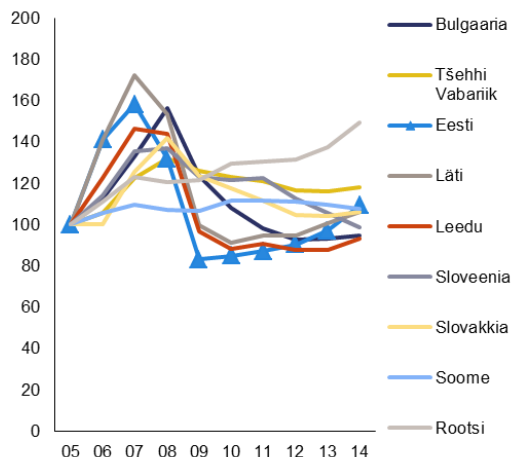
Murettegev on tootlikkuse suhteliselt aeglane kasv ja eriti teadus- ja arendustegevusse tehtavate investeeringute vähesus. Ühes viimaste märkidega tööstustoodete kvaliteedi tagasimineku kohta näitlikustab see tootlikkuse kiirema

kasvatamise vajadust, eelkõige investeerimisel teadus- ja arendustegevusse, innovatsiooni ja intellektuaalomandiõigustega seotud toodetesse (¹⁶).

(¹⁶) Vt ka: Staehr, K. (2015) „Economic growth and convergence in the Baltic States: caught in a middle income trap?“, Rahanduse ja majandusteooria instituut, Tallinna Tehnikaülikool, Tallinn, juuli 2015.

2.2. ELUASEMEHINNAD

Joonis 2.2.1: Deflateeritud eluasemehinnad

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat

Eluasemehinnad on tõusnud ELi kiireimas tempos, mis tõstatab küsimuse, kas Eestil seisab ees järgmine kinnisvara buumi ja krahhi tsükl, nagu 2007. aastal. Nominaalhinnade kasv suurenes 2014. aastal ligikaudu 14 %-le, kuigi hiljuti aeglustus see aastases võrdluses 2015. aasta kolmandas kvartalis 4 %-le. Kokkuvõttes tõusid eluasemehinnad 2010.–2014. aastal 46 %, seevastu Lätis oli sama näitaja 29 % ja Leedus 15 %. Mingil määral peegeldub siin siiski pärast liiga suurt langust avalduv tagasipörke fenomen. Deflateeritud⁽¹⁷⁾ hindade tõus on viimasel 10 aastal olnud kokku ainult 10 %, mis vastab teistele Eestiga samas piirkonnas olevatele riikidele (vt joonis 2.2.1). Sellegipoolest paistab Eesti hindade hiljutise kiire tõusu poolest silma. Järgmises punktis analüüsitakse Eesti eluasemeturu struktuurseid omadusi, nimelt nõudlust, hinna ja pakumise tegureid ning ohte makromajanduslikule ja finantsstabiilsusele.

Eesti eluasemeturu omadused

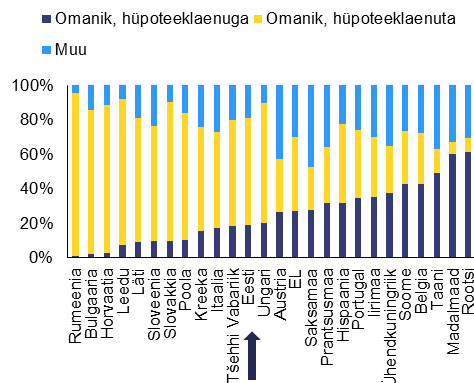
Eluaseme omamise trend

Suhteliselt suur osa Eesti leibkondadest on eluaseme omanikud. Ligikaudu 80 % leibkondadest elab endale kuuluval pinnal (vt joonis 2.2.2). Eestis (samuti teistes Kesk- ja Ida-Euroopa riikides) on suure oma kodu omamise määra taga ka nõukogudeaegsete elamufondi odavalt elanikele üleandmine 1990ndatel aastatel.

⁽¹⁷⁾ Deflateeritud ühtlustatud tarbijahinnaindeksiga, mis põhimõtteliselt näitab, mil määral eluasemehindade tõus on koguinflatsiooni ületanud.

Eestis on võrreldes teiste samas olukorras olevate üleminekuriikidega suhteliselt suure nende leibkondade osa, kes on eluaseme soetanud hüpoteeklaenuga (vt joonis 2.2.2). Eesti leibkondadest on oma kodu soetanud hüpoteeklaenuga ligikaudu 19 %, mis on suhteliselt kõrge protsent piirkonna kohta, kus hüpoteegiturg on noor, olles alguse saanud alles üleminekul plaanimajandusest avatud majandusele. Võrreldes kogu ELiga on üleminekuriikides siiski suhteliselt vähe leibkondi, kellel on hüpoteeklaen.

Joonis 2.2.2: Eluaseme omamine kas hüpoteeklaenuga või ilma (leibkondade %)

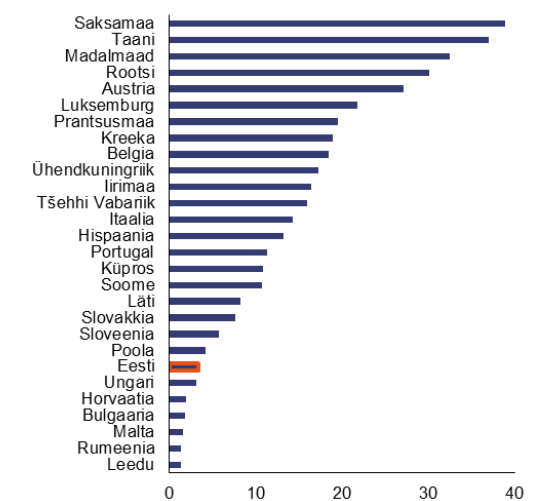

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat, SILC (2013)

Üürituru osakaal on väike. Üürivad leibkonnad moodustavad koguturust üksnes ligikaudu 3 %, seevastu ELis keskmiselt on see näitaja 19 % (vt joonis 2.2.3)⁽¹⁸⁾.

⁽¹⁸⁾ Üürnike osakaal erineb olenevalt andmeallikast ja üürniku määratlusest. Üürnikud (olenemata üürilepingu liigist) moodustavad rahvaloenduse andmete kohaselt eluasemeturust ligikaudu ühe viiendiku. Turuhinnaga üüripinnad moodustavad ligikaudu 3 %.

Joonis 2.2.3: Turuhinnaga üürivate leibkondade osakaal

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat, SILC

Üüriturg on erakätes ja turupõhine, paindlike üüride ja tingimustega, üüri piirhinnad ei ole kuigi levinud. Üüritehingute kulud on madalad ja see hõlbustab inimeste liikuvust. Samal ajal on pikaajaline üüriturk kui alternatiiv elamispinna omamisele endiselt vähearenenud ja üürisuhe ei ole piisavalt stabiilne. Selle põhjus on asjaolu, et üüriturk toimib enamasti mitteametliku majanduse raames, kusjuures üürileandjad ei maksa tihti tulumaksu, üürilepingu vormistamine ja täitmise tagamine on puudulikud ning vaidluste lahendamine on aeganõudev⁽¹⁹⁾.

Võlast tingitud nihe

Kokkuvõttes kuulub Eesti nende ELi riikide rühma, kus eluaseme omanikele on kehtestatud suured maksusoodustused (vt tabel 2.2.1). ELi viimasest eluasemeturu tsüklist (2000–2008) näeme, et suure nõudluse soodustamine kippus seonduma suuremate muutustega leibkonna võlakooormuses ja eluasemehindade deformatsiooniga⁽²⁰⁾.

⁽¹⁹⁾ Euroopa Komisjon, Rental Market Regulation in the European Union, Economic Papers No 515, *European Economy*, 2014.

⁽²⁰⁾ Quarterly report on the euro area, 13. köide, nr 2, 2014.

Tabel 2.2.1: Omaniku kasutuses olevatele eluasemetele kehtestatud maksusoodustuste liitindeks

2011	Maksude liitindeks	Soodustuste tase	2013	Maksude liitindeks	Soodustuste tase
Prantsusmaa	0	Puudub	Prantsusmaa	0	Puudub
Ühendkuningriik	0,4	Madal	Kreeka	0	Puudub
Küpros	0,6	Madal	Hispaania	0	Puudub
Poola	0,6	Madal	Küpros	0,2	Madal
Rumeenia	0,6	Madal	Ühendkuningriik	0,2	Madal
Belgia	0,8	Keskmine	Iirimaa	0,4	Madal
Kreeka	0,8	Keskmine	Läti	0,4	Madal
Itaalia	0,8	Keskmine	Poola	0,6	Madal
Läti	0,8	Keskmine	Portugal	0,6	Madal
Hispaania	0,8	Keskmine	Rumeenia	0,6	Madal
Austria	1	Keskmine	Belgia	0,8	Keskmine
Saksamaa	1	Keskmine	Itaalia	0,8	Keskmine
Portugal	1	Keskmine	Sloveenia	0,8	Keskmine
Ungari	1,2	Keskmine	Austria	1	Keskmine
Iirimaa	1,2	Keskmine	Saksamaa	1	Keskmine
Luksemburg	1,2	Keskmine	Leedu	1	Keskmine
Sloveenia	1,2	Keskmine	Taani	1,2	Keskmine
Leedu	1,4	Kõrge	Ungari	1,2	Keskmine
Malta	1,4	Kõrge	Luksemburg	1,2	Keskmine
Slovakkia	1,4	Kõrge	Tšehhi Vabariik	1,4	Kõrge
Taani	1,6	Kõrge	Soome	1,4	Kõrge
Madalmaad	1,6	Kõrge	Malta	1,4	Kõrge
Bulgaaria	1,8	Kõrge	Slovakkia	1,4	Kõrge
Eesti	1,8	Kõrge	Bulgaaria	1,8	Kõrge
Soome	1,8	Kõrge	Eesti	1,8	Kõrge
Tšehhi Vabariik	2	Kõrge	Madalmaad	2	Kõrge
Rootsi	2	Kõrge	Rootsi	2	Kõrge

Allikas: Euroopa Komisjoni arvutused

Omaniku kasutuses olevatele eluasemetele on kehtestatud mitmeid eelarvelisi soodustusi, mis samuti soodustavad laenuvahenditega finantseerimist. Kinnisvarategevust hoogustatakse järgmiste meetmetega: maksustatavast tulust hüpoteeklaenude intressimaksete mahaarvatavus, teatava elamukinnisvara (kodud ja suvilad) müümise korral kapitalitulu maksuvabastus, madalad korduvad omandimaksud, mis põhinevad vananenud maa väärtuse andmetel maakatastris. Kuigi tulumaksust tehtavate mahaarvamiste aastase ülemmäära alandamisel 1 920 eurolt 1 200 eurole vähenevad ka hüpoteeklaenude intressimaksete võimalikud mahaarvamisest, soodustab see sellegipoolest laenuvahenditega finantseerimist.

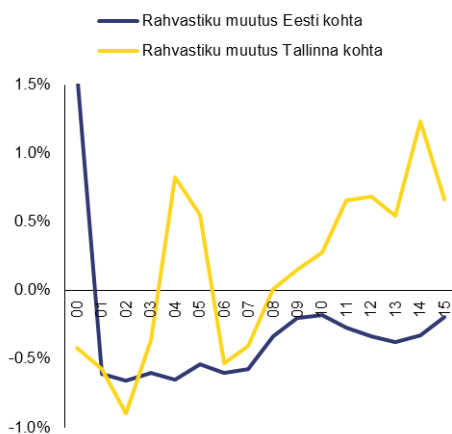
Omandimaksude tase on üks ELi madalaimad. 2014. aastal moodustasid omandimaksud SKPst 0,3 %, mis on ELis eelviimasel kohal. Korduvate omandimaksude madal tase ja maksustatavast tulust hüpoteeklaenude intressimaksete mahaarvamine annab muude erainvesteeringute ees eelise omaniku kasutuses olevatele eluasemetele. Maksustamise mõju omanikuna kasutamisele saab hinnata kapitali kasutuskulu alusel⁽²¹⁾. Eluaseme omanikuna kasutamise maksuga korrigeeritud kulud on Eestis ühed ELi madalaimad.

⁽²¹⁾ See mõõdab põhielukoha omamise ja jooksvate kulude aastast maksumust elamu väärtuse iga lisaeuro kohta. Allikas: Tax Reform Report 2015, Euroopa Komisjon. .

Teatavate elanikkonnarühmade (noored pered ja noored spetsialistid) puhul toetab kodu omamist hüpoteegi seadmisel Kredüidi ja Ekspordi Garanteerimise Sihtasutuse (KredEx) käendus. Üks kümnendik kõikidest hüpoteekidest on seatud KredExi käendusega, mis on abiks noorematele elanikkonnarühmadele, kellel ei ole veel kogunenud piisavalt sääste, et teha hüpoteeklaenu jaoks vajalik sissemakse.

Lisaks maksudele hinnatakse kinnisvaratehingute kulusid ning seonduvat haldus- ja õiguslikku koormust ELis üheks madalaimaks ja odavaimaks ⁽²²⁾. Madalad tehingukulud ja bürokraatia vähesus soodustavad ka eluasemetehingute dünaamilist turgu. Samal ajal võib vara ostmise ja müümise kergus põhjustada suuremat volatiilsust ning aidata kaasa eluasemehindade üldisele kallinemisele. Koosmõjus madalate maksudega võimaldab see leibkondadel suurendada maksimaalse võimaliku hüpoteegilaenu ülempiiri. See võib suurendada turu üldist hinnataset ning tuua juurde rohkem uute eluasemete pakkumisi (eeldusel, et eluasemete pakkumine ei ole piiratud).

Joonis 2.2.4: Rahvastikusuundumused Eestis ja Tallinnas

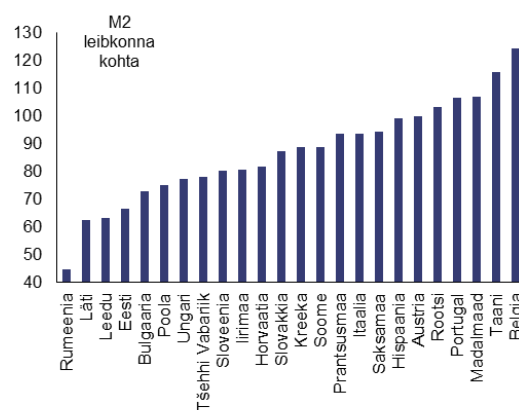
Allikas: Eesti Statistikaamet

Nõudluse tegurid

Soodsate rahvastiku ja sotsiaalmajanduslike suundumuste tõttu pealinnas on Tallinnas valitsenud pikaajaline nõudlussurve. Pooled kõigist Eesti eluasemeturu tehingutest tehakse

Tallinnas. Tallinn on riigi majanduskeskus ja rahvastikust ligikaudu kolmandiku elukoht ning on viimasel aastatel jõudsalt laienenud (vt joonis 2.2.4). Lisaks on Eesti üldistest negatiivsetest demograafilistest suundumustest hoolimata kasvanud üheliikmeliste leibkondade arv, suurendades eluasemete nõudlust isegi rahvastiku üldise vähenemise tingimustes.

Joonis 2.2.5: Eluasemed: m² leibkonna kohta ELis

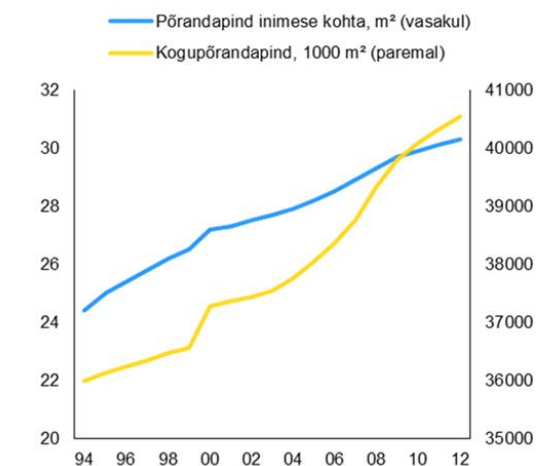

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat (2012)

Keskmine eluruumi pind leibkonna liikme kohta on Eestis endiselt oluliselt väiksem kui ELis keskmiselt, kuid see on viimase aastakümne jooksul järjepidevalt suurenenud (vt joonised 2.2.5 ja 2.2.6). Tallinna elamufondi iseloomustab endiselt nõukogudeaegsete korterelamute ülekaal. Võib eeldada, et leibkondade sissetuleku kasvades jätkub kvaliteetsemale ja avaramale pinnale kolimise suundumus.

⁽²²⁾ Lamine, Baudouin (2010) „Estonia: analysis of a housing boom”, Euroopa Komisjon, Country Focus, VII köide, nr 6.

Joonis 2.2.6: Eluasemete suuruse suundumused Eestis

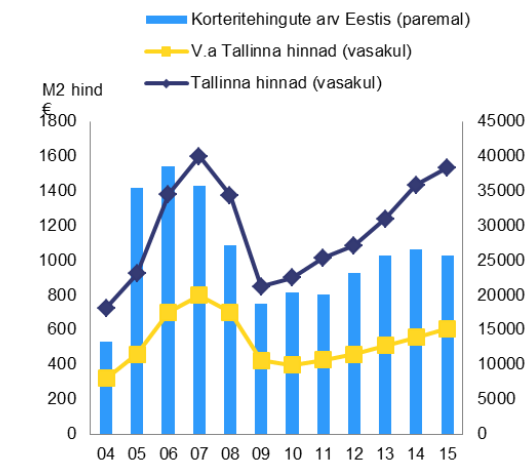

Allikas: Eesti Statistikaamet

Viimastel aastatel on eluasemehindu kergitanud Tallinna hinnatõus ja uute korterite müük, mis peegeldab nõudluse suurenemist. Tallinnas on korteri ruutmeetri keskmine hind juba 2007. aasta buumiaegsete hindade piirimaile (vt joonis 2.2.7). Suuruselt teine linn Tartu aitab samuti hinnatõusule kaasa, kuid kõikides muudes Eesti piirkondades on hinnatõus olnud oluliselt tagasihoidlikum või hoopis olematu. Samuti on korterite hinnad kerkinud kiiremini kui individuaalmajade või maa hinnad⁽²³⁾. Nagu eespool arutatud, saab Tallinna üldist pikaajalist nõudlussurvet seletada sellega, et leibkondade arv on suurenenud, jätkub linnastumine, vanad nõukogudeaegsed korterelamud amortiseeruvad ning sissetulekute kasvuga kaasneb kvaliteetsemate eluasemete eelistamine. Lisaks suureneb nõudlus eluasemete järele ja tõusevad nende hinnad majandus- ja laenukasvu ning tarbija optimismi aegadel, mis oligi 2007. aasta buumi aegu eriti suur, kuid need tegurid ei ole viimastel aastatel kuigi olulised olnud. Eesti eluasemeturul on endiselt ülekaalus kohalikud ostjad ning Maa-ameti andmete kohaselt on mitteresidendist investorite osakaal vaid 2–3 %.

⁽²³⁾ Vt kinnisvaraettevõtete turuülevaated, nt Pindi, Ober Haus, Arco Vara, Adaur.

Joonis 2.2.7: Korterite keskmete ruutmeetrihindade suundumused Tallinnas ja mujal Eestis ning tehingute arv

Allikas: Maa-ameti register

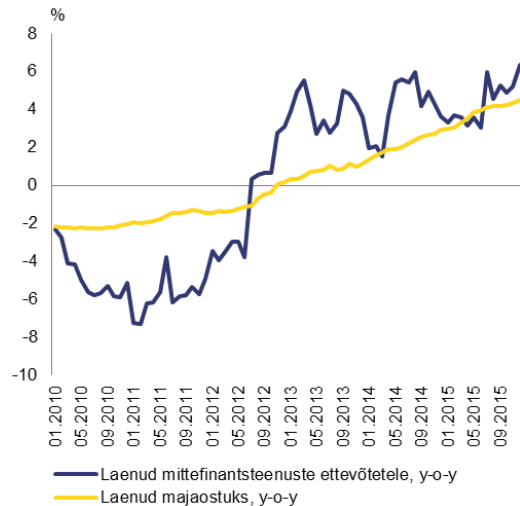
Laenuandmine suureneb endiselt mõõdukalt, hoolimata madalatest intressimääradest. Pangandussektor on alates 2012. aastast taas aeglasel tõusuteel. Eluasemelaenu andmine kogus järjest hoogu alates 2013. aastast ja 2015. aastal anti aastate võrdluses 4,5 % rohkem uusi eluasemelaene. Äriühingutele laenamine on samuti jäänud tagasihoidlikuks (joonis 2.2.8). Kodumajapidamiste finantsvõimenduse vähendamine on pärast 2007. aasta kinnisvaramulli lõhkemist aset leidnud olulist kohandumist praeguseks aeglustunud (joonis 2.2.9). Seega ei saa eluasemehindade tõusu praegu panna pankade agressiivse laenupoliitika ega kodumajapidamiste ülemääraste võlgade arvele.

Erinevalt 2007. aastaga tipnenud buumiaastatest on hüpoteeklaenuid jäänud eluaseme ostmisel tahaplaanile. Hüpoteeklaenu rahastamine on viimastel aastatel kasvanud vähem kui kinnasvaratehingute kogusumma⁽²⁴⁾. See viitab, et ostude kogumaksumus tasutakse sagedamini sularahas ja/või tehakse laenuvõtmisel suuremaid sissemakseid. Võrreldes 2007. aastaga tipnenud buumiaastatega näib seega, et kodu ostmise finantseerimisel on leibkonna säästudel suurem osa. See suundumus on kooskõlas leibkonna hoiuste mahtude suurenemisega ja praegu raha

⁽²⁴⁾ Eesti Pank, Finantsstabiilsuse Ülevaade, 2015/2.

säästmisel pakutava vähese tasuvusega, millega samuti soodustatakse investeerimist kinnisvarasse.

Joonis 2.2.8: Laenamise põhisuundumused

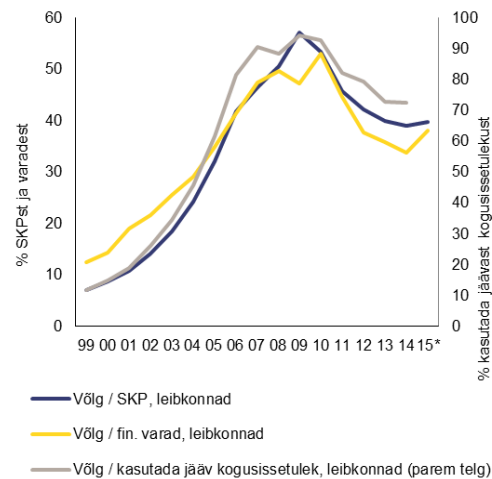

Allikas: Euroopa Keskpank

Eluasemete hinnangulised väärtused

Hinna ja sissetuleku (taskukohasus) ning hinna ja üüri (investeeringu tasuvus) suundumused tunduvad olevat nominaalsest hinnatõusust stabiilsemad ning on stabiliseerumas pikaajaliste keskmiste näitajate juures. Kuigi eluasemehindade nominaalsed tasemed on mõnes segmendis ja geograafilises piirkonnas liginenud 2007. aasta buumiaja väärtustele, on nominaalse SKP ja sissetulekute tase juba 2007. aasta omast palju ees. Eluaseme taskukohasus, arvatuna hinna ja sissetuleku suhtena, paranes pärast eluasemehindade järsku langust 2009. aastal märkimisväärselt, kuid on nüüd taas oma tavapärasel pikaajalisel tasemel (vt joonis 2.2.10).

Joonis 2.2.9: Kodumajapidamiste finantsvõimendus

Allikas: Eurostat

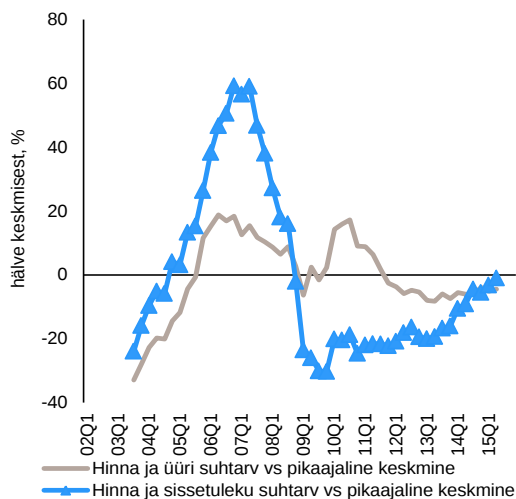
Erinevate väärtuslõhe mudelite kohaselt on eluasemehinnad viimastel aastatel tõusnud tingliku ülehinnatuse piirini, kuid ei ole veel seda märkimisväärselt ületanud. ELi kontekstis kuulub Eesti eelmisest kinnisvarakrahhi etapist kiiresti taastuvate riikide rühma, kuid väärtuste lõhe ei ole veel alusnäitajatest kõrvale kaldunud ⁽²⁵⁾⁽²⁶⁾ (vt joonis 2.2.11). Alternatiivina on väärtuslõhe hindamise teistsuguse meetodikaga saadud tulemused esitatud joonisel 2.2.12 ⁽²⁷⁾. See viitab, et hinnad saavutasid 2014. aastal tingliku ülehinnatuse piirmäära. Ent kui praegune hinnatõus jätkub, oleks eluasemehinnad varsti ülehinnatud. Samuti võiks potentsiaalne majandusšokk alusnäitajaid (nt realsissetulekuid) nõrgestada ja seeläbi hinnangulist väärtuste vahet muuta.

⁽²⁵⁾ Lisainfot vt Euroopa Komisjon: „Housing market adjustment in the European Union,” (tekstikast 1.3), European Economic Forecast – Spring 2014, *European Economy*, 2014.

⁽²⁶⁾ Vt ka Euroopa Komisjon, Majandus- ja rahandusküsimuste peadirektoraat, *EU Monitor of Macroeconomic Imbalances*, 2015.

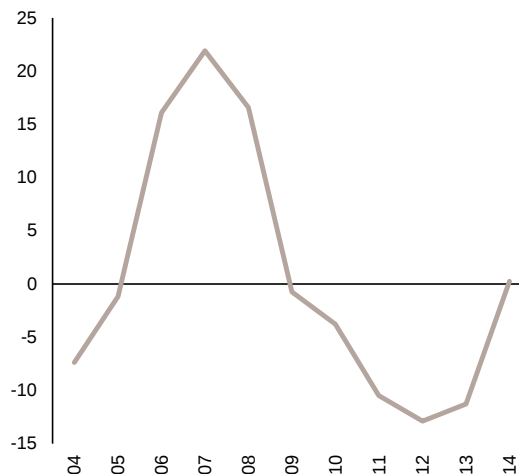
⁽²⁷⁾ Hinnangu koostamisel kasutati järgmisele viiele põhimuutujale tuginevat ökonomeetrilist mudelit: suhteline eluasemehind, kogurahvastik, tegelik eluasemesse investeerimine, tegelik netotulu inimese kohta ja tegelikud pikaajalised intressimäärad.

Joonis 2.2.10. Hinna ja üüri ning hinna ja sisetuleku suhtarvu suundumused

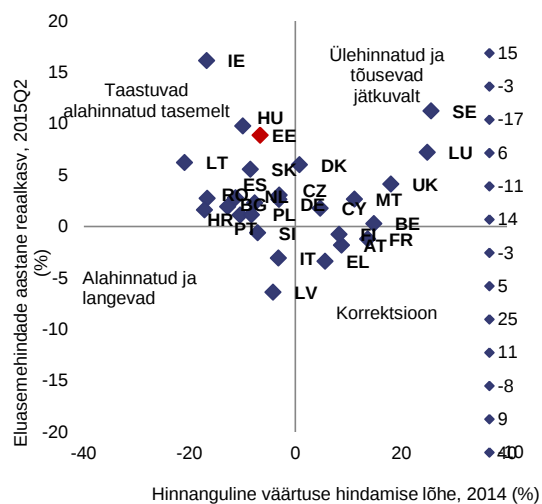
Allikas: Euroopa Komisjon

Joonis 2.2.12. Peamiste pakkumise ja nõudluse põhinäitajatega seotud väärtuse hindamise lõhe

Allikas: Euroopa Komisjon – töötajate arvutused

Joonis 2.2.11. Väärtuse hindamise lõhed ja eluasemehindade tõus

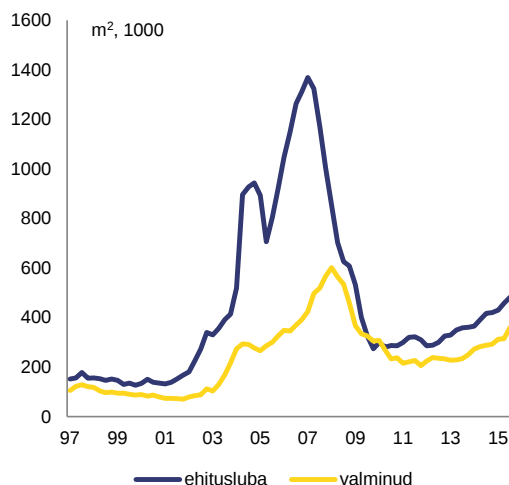

Allikas: Euroopa Komisjoni arvutused

Pakkumise tõukejõud

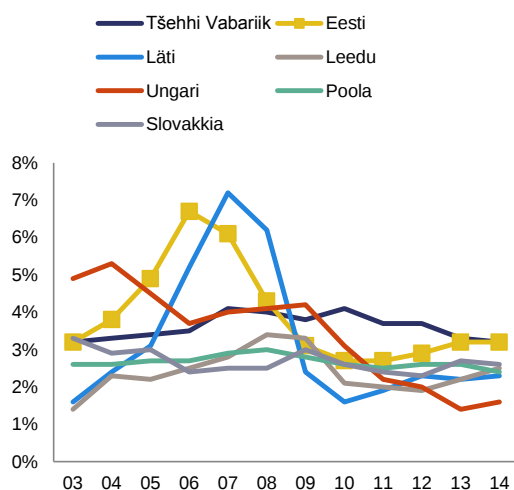
Uute eluasemete pakkumine on suurenenud vastusena kõrgemale nõudlusele ja kõrgematele hindadele. Ehituslubade ja valmis eluasemete hulk on viimastel aastatel suurenenud, ehkki see on veel kaugel 2007. aastaga tipnenud buumiaastate erakordselt kõrgetest näitajatest (vt joonis 2.2.13). Tallinnas, kus ehitusturg on kõige aktiivsem, suurenes 2015. aasta kolmes esimese kvartalis ehituslubade arv ruutmeetri kohta eelmise aasta sama ajaga võrreldes peaaegu 80 % ning alustatavate ehituste arv ligikaudu 20 %. Võrreldes muude sarnaste ELi liikmesriikidega on Eestis eluasemesse tehtud investeeringute tase (3 % SKPst) praegu üks kõige kõrgemaid (vt joonis 2.2.14).

Joonis 2.2.13. Ehitusload ja valminud ehitised

Allikas: Eesti Statistikaamet

Joonis 2.2.14. Elamuehitus, % SKPst

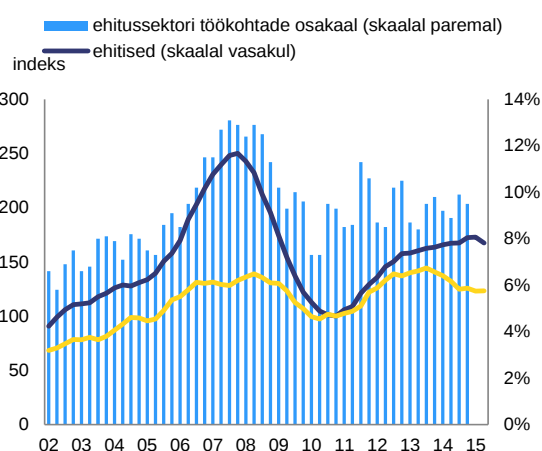

Allikas: Eurostat

Ehitussektori puhul ei ole näha märke ülekuumenemisest. Ehitussektor on kriisijärgsest madalseisust üle saanud, kuid taristuehituse suhteliselt väikese mahu ja ettevõtete vähenevate investeeringute tõttu esineb endiselt vaba tootmisvõimsust. Ehkki sektor on praegu rohkem tõusuteel kui enne 2007. aastaga tipnenud buumiaastaid (vt joonis 2.2.15), ei anna see

ajavahemik Eesti jaoks parimat pikaajalist võrdlusalust. Ehitussektor oli majandusliku ülemineku aastatel (1990ndad ja 2000ndate algus) veel märgatavalt vähearenenud. Elamuehitus oli sellel perioodil tugevalt allpool pikaajalist keskmist ⁽²⁸⁾.

Joonis 2.2.15. Ehitussektori toodangumaht (skaala vasakul pool) ja ehitussektori töökohtade osakaal (skaala paremal pool).

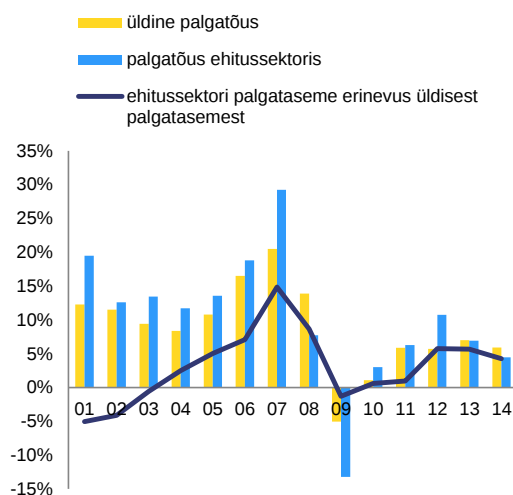

Allikas: Eesti Statistikaamet

Erinevalt 2007. aasta buumini viinud ajavahemikust on viimaste aastate palgasuundumused ehitussektoris suuremalt osalt kooskõlas muude majandussektoritega (vt joonis 2.2.16). See on suhteliselt soodus areng, kuna Eestis mõjutab ehitustööliste palkasid tugevalt palgakonkurents Soome ehitusturuga. Kui 2007. aastaga tipnenud buumiaastatel ületasid palgad ehitussektoris riiklikku keskmist 15%, siis 2014. aastal langes see näitaja ligikaudu 5 %ni.

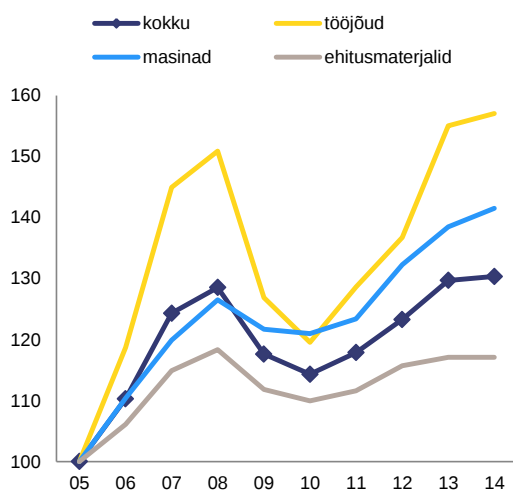
⁽²⁸⁾ Lamine, Baudouin, Estonia: analysis of a housing boom, European Commission, Country Focus, VI köide, väljaanne nr 07, juuli 2009.

Joonis 2.2.16. Üldine palgatõus ja palgatõus ehitussektoris

Allikas: Eesti Statistikaamet

Joonis 2.2.17. Ehitushinnaindeksi koostisosad

Allikas: Eesti Statistikaamet – Eluhooned

Üldjoontes on ehitushinnad alates 2010. aastast tõusnud ligikaudu 14 % ja alates 2005. aastast ligikaudu 30 %. See on pisut vähem kui tarbijahinnaindeksi inflatsioon. Ehitushinnaindeksit on mõjutanud peamiselt tööjõukulud, samas kui ehitusmaterjalide hind on olnud suhtelises arvestuses stabiilsem (vt joonis 2.2.17). Ehitushindade tõus põhjustab siiski vaid

väikese osa hiljutisest kinnisvarahindade tõusust. Võttes arvesse, et eluaseme nominaalhinnad on alates 2010. aastast tõusnud 46 %, on kinnisvaraarenduse sektor tervikuna (mis on ulatuslikum kui ainult ehitussektor) suutnud oma kasumimarginaali oluliselt suurendada ja on kinnisvaramulli lõhkemisest 2009. aastal hästi taastunud. ⁽²⁹⁾

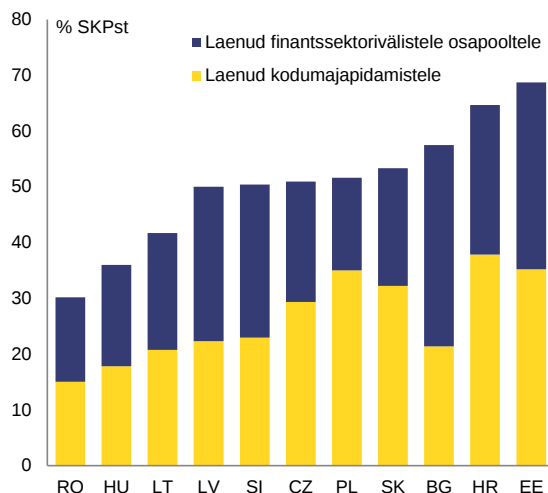
Eestis ei ole eluasemete pakkumisel olulisi piiranguid, mis tekitaksid pikaajalist hinnasurve. Üldiselt ei peeta eluasemete projekteerimist ja ehitamist reguleerivat õiguskeskkonda tõkkeks, mis tekitaks eluasemete puudust. Lisaks ei ole Eesti väikest rahvastikutihedust (seda isegi pealinnas) arvesse võttes maa kättesaadavus probleemiks. Eluasemete pakkumise kiire reageerimine praegusele nõudlusele peaks hinnasurve vähendama. Tegelikult tähendab uute kallite eluasemete arvu suurenemine siiski tehinguväärtuste jätkuvat tõusu. Lühiajaliselt võib uute eluasemete pakkumist osaliselt piirata pikaldane taristu väljaarendamine ja projekteerimise protsess. Kinnisvaraarendajatel on tavaliselt siiski suur tagavara eri projekteerimisstaadiumis projekte, ⁽³⁰⁾ mis lühendab uute pakkumiste turuletoomiseks vajalikku aega.

Nagu 2007. aastaga tipnenud buumiaastad näitasid, võivad nii uute eluasemete hinnad kui ka pakkumine suure nõudlussurve korral drastiliselt suureneda. 2007. aastal põhjustas kinnisvara- ja laenubuum ka ehitussektori ülekuumenemise ja aitas kaasa jooksevkonto puudujäägile. Praegu, kui jooksevkonto on ülejäägis ja ehitussektori tootmisvõimsus ei ole ammendunud, on negatiivse mõju ülekandumise ulatus teistesse majandussektoritesse palju piiratum.

⁽²⁹⁾ Elamumaa hinnad on sama ajavahemiku vältel olnud suhteliselt stabiilsed ja ei ole hinnatõusu põhjuseks (allikas: Eesti Maa-ameti statistika ja Pindi.ee turuülevaated).

⁽³⁰⁾ Allikas: Pindi.ee, turuanalüüs.

Joonis 2.2.18. Laenud erasektorile (% SKPst)

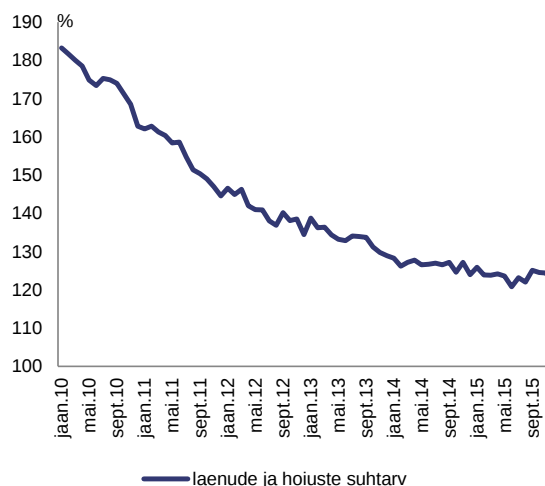
Allikas: Euroopa Keskpank – Euroopa Komisjon (AMECO)

Finantssektor

Oht, mida eluasemeturu negatiivse mõju ülekandumine kujutab finantssektori stabiilsusele, tundub olevat piiratud. Eesti pangandussektor kasvab kooskõlas majandusega. Laenude andmine kodumajapidamistele ja ettevõtetele rahuldab üldiselt praegust krediidiinõudlust. Suuremalt jaolt rahastatakse neid laene kohalikest hoiustest ja viimasel ajal järjest rohkem ka välismaiste kohustuste arvelt. Hüpoteeklaenude võtmine suureneb eeldatavasti mõõdukalt, kuna pangad on jätkuvalt ettevaatlikud. Tundub, et finantssektori stabiilsus ei ole ohus, kuna pangandussektor on hästi kapitaliseeritud, likviidne ja kasumlik.

Erasektorile antud laenude kogumaht oli ELi Kesk- ja Ida-Euroopa liikmesriikide hulgas kõige kõrgem. 2015. aastal oli nende maht 69 % SKPst (joonis 2.2.18), mis osutab eestlaste suhteliselt suurt laenuvõtmise valmidust. Pangad on Eestis domineerivad finantsvahendajad. Nende varade väärtus oli 2014. aastal 21,5 miljardit eurot, mis moodustab 111 % SKPst.

Joonis 2.2.19. Peamised suundumused pangandussektori rahastamisstruktuuris (laenude ja hoiuste suhtarv)

(1) Välja arvatud nõuded rahaloomeasutuste, valitsuse ja mitteresidentide vastu

Allikas: Euroopa Keskpank

Praegune hüpoteeklaenude portfell kajastab konservatiivseid laenuandmistingimusi. Praktiliselt kõik (99,8 %) hüpoteeklaenudest on amortiseeruvad ja nende keskmine tähtaeg on 24 aastat. Välisvaluutas antud laenude osakaal on minimaalne (0,05 %). Peaaegu kõigi laenude (99 %) intress on ujuv ja praegune keskmine intress on 2,3 %. Hiljuti antud laenude puhul on keskmine laenusumma ja tagatisvara väärtuse suhe 68 % ja laenu teenindamise kulude suhe tuludesse on alla 20 % ⁽³¹⁾. Laenuvõtjad annavad laenusumma ja tagatisvara väärtuse suhte vähendamiseks ⁽³²⁾ sageli topelttagatise (kaks omandit ühe laenu kohta). See suurendab aga asjaomaste kodumajapidamiste riske juhul, kui nad ei suuda laenu teenindada.

Rahandusliku usaldusväärsuse näitajad osutavad, et pangandussektor on stabiilne. Pangad on hästi kapitaliseeritud – 2015. aasta teises kvartalis oli maksevõime keskmine suhtarv 34,2 %, mis on ELi kõrgeim. Eesti pankade kapital on peaaegu täies mahus esimese taseme põhiomavahendid (tabel 2.2.2). Pankade varade kvaliteet on jätkuvalt hea. Viivislaenude keskmine suhtarv vähenes 2,6 %-lt 2014. aastal 2,4 %ni

⁽³¹⁾ Eesti Finantsinspektsiooni esitluse andmed, november 2015.

⁽³²⁾ Ühes suures pangas on keskmine laenusumma ja tagatisvara väärtuse suhe praegu ligikaudu 50 %.

2015. aasta teises kvartalis. Laenukahjumi reservid katsid 45 % tagasimaksmata viivislaenudest, mis oli alla euroala keskmise (50 %). Pangandussektor on 2011. aastast saadik teeninud suurt kasumit. 2014. aastal olid nii omakapitali investeringute tulusus (9,7 %) kui ka varade tootlus (1,6 %) tugevalt üle euroala keskmise (vastavalt 3,6 % ja 0,2 %). Mõlema tulumäära vähenemine 2015. aasta keskel (tabel 2.2.2) oli ajutine ja tulenes mõne suure panga välja makstud dividendidest (mis mõjutas ka kapitali adekvaatsuse määra) ning osaliselt madalate intresside negatiivsest mõjust.

Pangandussektori rahastamisstruktuur tasakaalustus siseriiklike hoiuste arvelt. Laenude ja hoiuste suhtarv (ainult residentide hoiused) stabiliseerus tasemel ligikaudu 125 %, mis on võrreldes kriisieelse olukorraga, kui laenude ja hoiuste suhtarv ületas 200 % (joonis 2.1.19) jätkusuutlikum näitaja. Seni ei ole finantssektoril tekkinud rahastamispiiranguid, kuid kohalikud hoiused võivad osutada laenumahtude jätkuva kasu katmiseks ebapiisavaks. Mitteresidentide hoiused, mis moodustavad ligikaudu 18 % pangandussüsteemi hoiuste kogusummast,⁽³³⁾ suurenesid mõõdukalt ja ei andnud põhjust muretsemiseks.

Tabel 2.2.2. Rahandusliku usaldusväärse näitajad

	2010	2011	2012	2013	2014	2015, Q2
Viivislaenude %	9,3	4,5	3,0	1,9	2,6	2,4
Omavah. suhtarv %	16,3	19,4	23,2	23,1	41,8	34,2
1 taseme omavah. %	12,7	18,5	22,8	22,7	41,3	33,8
Omakapit. tasuvus, %	3,6	22,9	11,7	10,7	9,7	2,1
Vara tasuvus, %	0,4	3,1	2,0	1,8	1,6	0,4
Käivuse määr	85,0	53,4	75,0	75,3	43,9	44,8

1) Kõik kohalikud ja välismaised pangad (tütarettevõtted ja filiaalid)

Allikas: Euroopa Keskpang

Konsolideeritud usaldatavusjärelvalvet viib läbi Eesti Finantsinspeksioon. Ühtse järelvalvemehhanismi raames teostab EKP juhitav ja nii EKP kui ka kohaliku järelvalveasutuse esindajatest koosnev ühine järelvalverühm järelvalvet kahe suure panga, Swedbanki ja SEB üle. Muude pankade üle teostab endiselt järelvalvet Eesti Finantsinspeksioon tihedas koostöös EKPga. Emapankade järelvalveasutused teostavad otse järelvalvet oma panga Eestis asuvate filiaalide üle, millest suuremad on Nordea ja Danske Banki filiaalid.

Krediidiinõudluse kontrollimiseks kasutatavaid makrotasandi usaldatavusmeetmeid on hiljuti karmistatud. Nende eesmärgiks on praeguste konservatiivsete laenuandmistingimuste säilitamine. Makrotasandi usaldatavusjärelvalve eest vastutab Eesti Pank. Alates 2015. aasta jaanuarist nõuab Eesti Pank, et pangad korraldaksid uutele laenuvõtjatele stressitesti, mille stsenaarium näeb ette, et intress tõuseb 6 %ni;⁽³⁴⁾ see on hädavajalik arvestades asjaolu, et peaaegu kõik laenud on ujuva intressiga. 2015. aasta märtsis asendas Eesti Pank eluasemelaenu andmise suunised regulatiivsete nõuetega, milles seati laenusumma ja tagatisvara väärtuse suhte piiriks 85 %, laenu teenindamise kulude suhte piiriks tuludesse 50 % ja tähtajaks 30 aastat. Sõltumata neist nõuetest on pangad viimasel ajal rakendanud omaalgatuslikult rangeid laenuandmistingimusi. Erinevalt buumieelsele tavale nõuavad pangad laene andes nüüd lisaks tugevale tagatisele ka piisavate rahavoogude olemasolu. Finantsstabiilsuse säilitamisele aitab kaasa nii pankade makrotasandi usaldatavuspoliitika kui ka asjaomased laenuandmistingimused. Suundumused hüpoteeklaenu turul nõuavad siiski tähelepanelikku jälgimist.

Eesti Pank võttis kasutusele vastutsüklilise kapitalipuhvri nõude. Alates 2016. aasta 1. jaanuarist seati puhvri väärtuseks 0 %, mida saab suurendada, kui seda vajalikuks peetakse. Kiire majanduskasvu ajal kehtestatud kõrgemad kapitalinõuded võivad aidata aeglustada laenumahu kasvu ja ohjeldada varade hinnatõusu. Kuna laenumahu kasv on praegu kooskõlas SKP kasvuga, seadis Eesti Pank kapitalipuhvri väärtuseks 0 %. Eesti Pank hindab kord kvartalis muudatusi laenutsüklis, et teha kindlaks, kas kapitalipuhvri väärtust tuleks muuta.

Spetsiifilised välisriskid tulenevad Skandinaavia finantskontsernide domineerivast positsioonist Eestis. Võimalik stressiolukord Põhjamaade pangandussüsteemis, mida võivad põhjustada näiteks pinged üleilmsetel rahastamisturgudel või eluasemehinnade korrigeerimine, võib avaldada kaudselt kahjulikku mõju Eesti pangandusele. Selle tulemusel võivad laenuandmistingimused kohalikul turul rangemaks

⁽³³⁾ Eesti Panga finantsstabiilsuse ülevaade 2/2015.

⁽³⁴⁾ Või 2 protsendipunkti võrra sõltuvalt sellest, kumb on kõrgem.

muutuda. Üksikasjalikum analüüs võimaliku finantsmõju ülekandumise kohta Balti riikide ja Põhjamaade piirkonnas on esitatud Rootsit käsitlevas 2016. aasta aruandes.

Kinnisvaraturu arenguväljavaated

Oht, mida kinnisvarasektori negatiivse mõju ülekandumine kujutab majandus- ja finantssektorile, näib väike. Hiljutine eluasemehindade kiire tõus ei ole tingitud ülemäärasest laenuandmisest, nagu see oli 2007. aastaga tipnenud buumiaastatel. Ehkki eluasemete pakkumine on vastusena hinnatõusule suurenenud, ei tundu ehitussektor olevat üle kuumenenud.

Keskmisses ja pikas perspektiivis on tõenäoline, et eluasemete kõrge nõudlus püsib, kuna kodumajapidamiste arv suuremates linnades kasvab ja suundumus on kvaliteetsemate ja suuremate eluasemete poole, sest sissetulekud lähenevad ELi keskmisele tasemele. See nõudlussurve on riigi elanikkonna üldist vähenemist arvesse võttes siiski suhteliselt mõõdukas.

Viimased andmed osutavad, et hinnad kinnisvaraturul on viimaste kvartalite jooksul stabiliseerunud, mis võib osutada hinnasuundumuste pidurdumisele. Varasem kiire hinnatõus kajastas osaliselt hinnataseme taastumist pärast kinnisvaraturu hinnamulli lõhkemist 2009. aastal, mis tõi kaasa kinnisvara alahinnatuse. Lisaks on suurenenud uute eluasemete pakkumine.

Võrreldes enne 2008. aastat aset leidnud buumiga on laenuandmispoliitika muutunud ettevaatlikumaks ja pangad on kehtestanud piiravamad makrotasandi usaldatavusmeetmed. Eesti Pank karmistas hiljuti makrotasandi usaldatavusnõudeid, kuid tegelikkuses järgisid pangad uusi piiranguid suuremalt osalt juba niigi. Seetõttu ei ole oodata kiiret mõju laenuandmise suundumustele ja on tõenäoline, et hüpoteeklaenude mõõdukas kasv jätkub. Kui laenuandlus peaks ülemääraselt suurenema, on keskpangal siiski võimalus makrotasandi usaldatavusmeetmeid veelgi karmistada.

2.3. MAKROMAJANDUSLIKU TASAKAALUSTAMATUSE MENETLUSE HINDAMISMAATRIKS

Käesolev makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse hindamismaatriks võtab kokku riiki käsitlevas aruandes esitatud põhjaliku analüüsi peamised järeldused. Selles keskendutakse makromajandusliku tasakaalustamise menetluse seisukohast olulisele tasakaalustamatusele ja kohandamisele.

Tabel 2.3.1. Makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse hindamismaatriks(*) – Eesti

	Probleemi tõsidus	Areng ja väljavaated	Poliitilised meetmed
Tasakaalustamatus (jätkusuutmatud suundumused, nõrgad küljed ja nendega seonduvad riskid)			
Konkurentsivõime	Tööjõu ühikukulu on Eestis viimastel aastatel kiiresti suurenenud, seda nii suure palgatõusu kui ka tootlikkuse vähesuse suurenemise tõttu (lk 13) (vt joonis 2.1.1). Suurt palgatõusu saab selgitada mitme asjaoluga, mis ei nõrgesta tingimata konkurentsivõimet (lk 13–18). Välised arengusuundumused ei ole samuti murettekitavad, välja arvatud ehk kaupade puhul. Kaupade vähene eksport kajastab peamiselt kehva välisnõudlust Venemaa ja Soome poolt (lk 21–23). Kaupade vähene eksport peegeldab ka Eesti tööstustoodete ekspordistruktuuri kvaliteeditaseme üldist langust. Selles valdkonnas tekitab muret tootlikkuse aeglane kasv ja eriti teadus- ja arendustegevusse tehtavate investeeringute vähesus (lk 18–20). Tootlikkuse aeglane kasv ja väga aeglane kohandamine konkureerimiseks kõrge lisandväärtusega sektorites kujutab endast ohtu, kui palgakasv jätkub praeguses tempos.	Ehkki tööjõu ühikukulu suurenemine võib kujutada endast ohtu kulupõhisele konkurentsile, leevendavad olukorda mitu asjaolu, sealhulgas osaline taastumine pärast 2009. aastal toimunud järsku langust, teiste Balti riikidega sarnane tööjõu ühikukulu, ilmsete talitlushäirete puudumine tööturul ning leibkonna sissetulekute suurenemine, mis ergutab tarbimise kasvu (vt joonised 2.1.9 ja 2.1.11). Prognoositakse, et lühie reaalkade ja tootlikkuse vahel väheneb 2016–2017 aastal tänu tootlikkuse suurenemisele ja reaalkade vähenemisele. Teadus- ja arendustegevusse tehtud investeeringute üldine tase protsendina SKPst (1,46 %) vähenes Eestis 2014. aastal EL 28 keskmisega (2 %) võrreldes veelgi. Eesti tööstustoodete ekspordistruktuur ja kvaliteeditase on viimastel aastatel samuti vähenenud (lk 20–21 ja 49–50).	Üldiselt on poliitikameetmete eesmärgiks tööjõu pakkumise suurendamine. Selline poliitika eeldatavasti jätkub, võttes arvesse tööealise elanikkonna kiiret vähenemist (lk 16–17 ja 40–48 ja joonis 2.1.7). Kasutusele võeti mitmeid poliitikameetmeid, et soodustada tootlikkuse kasvu, sealhulgas elukestev õpe, kutseharidus ja kolmanda taseme hariduse reform. Võttes arvesse tootlikkuse probleemi ulatust, tunduvad poliitilised meetmed olevat ebapiisavad, seda eriti teadus- ja arendustegevusse ning intellektuaalomandiõigustega seotud toodetesse tehtavate investeeringute osas (lk 18–20 ja 49–52). Avaliku sektori toetust on antud ka aruka spetsialiseerumise valdkondadele. Eesti on teinud edusamme ettevõtete rahastamisel varajases etapis, kuid investeeringud intellektuaalomandiõigustega seotud toodetesse ja teadus- ja arendustegevusse on jätkuvalt väikesed ning viimatinimetatu puhul on need isegi vähenenud (lk 49–52). Ressursi-/energiatõhusust parandatakse, ehkki aeglaselt (lk 53–55).
Eluasemehinnad	Ehkki eluasemehinnad tõusevad kiiresti, on praegune eluasemete hinnatase veel kooskõlas majanduse põhinäitajatega, eelkõige sissetulekutega, mis on samuti kiiresti tõusnud (lk 29–30). Eluasemehindade tõus kajastab ka hinnatase taastumist pärast laenumulli lõhkemist 2009. aastal. Ehkki eluasemete nõudlus on pärast kriisi elavnenud, ei ole laenumaht ülemäära kasvanud ja püsib viimastel kuudel 5–6 % kandis (lk 27–29). Ka ehitussektor ei tundu praegu olevat ülekuumenenud (lk 31).	Eluasemehinnad tõusid kiiresti – 2014. aastal 12,9 % – ja prognoositakse, et hinnatõus jätkub, kuid vastav näitaja jääb 2015. ja 2016. aastal siiski üheksikohaliseks (lk 25). Viimased andmed osutavad, et eluasemehindade tõus on aeglustunud (2015. aasta 3. kvartalis eelmise aasta sama ajaga võrreldes 4 %). Viimastes kvartalites toimunud ehituslubade nõudluse suurenemise järgi otsustades hakkab eluasemete pakkumine tasapisi korrigeeruma ning see peaks prognooside kohaselt leevendama suurenenud nõudlussurvet (lk 30–32).	Vastu on võetud olulised poliitikameetmed. Valitsus vähendas hiljuti hüpoteeklaenu intressimaksete maksustatavast tulust mahaarvatavuse määra. Võimalik poliitikavalik on ka kõnealuse mahaarvatavuse täielik kaotamine. Omandi maksustamist kasutatakse praegu liiga vähe (lk 26–27). Eesti on tugevdanud makrotasandi usaldatavusraamistikku, mis on oluline samm finantssektori stabiilsuse säilitamise suunas. Üldjoontes tundub, et finantssektori stabiilsust mõjutada võivad riskid on praegu piiratud ning need on palju väiksemad kui 2008. aasta kinnisvaramulli ajal (lk 33–34).

(Jätkub järgmisel leheküljel)

Tabel (järg)

Põhjaliku analüüsi järeldused
- Eesti majanduse ülekuumenemise võimalikule ohule osutavad kaks riigisisest näitajat: tööjõu ühikukulu ja eluasemehindade kiire suurenemine. Mõlemad võivad kahjustada riigi konkurentsivõimet ja tuua kaasa korrapäratu korrektsiooni, millel võib olla negatiivne mõju reaalmajandusele. - Proгноositakse, et lõhe reaalpalkade ja tootlikkuse vahel väheneb 2016–2017 aastal tänu tootlikkuse suurenemisele ja reaalpalkade vähenemisele. Eluasemete puhul oodatakse nõudlussurve vähenemist, kuna uute ehituslubade väljaandmise tulemusena peaks eluasemete pakkumine suurenema. - Poliitikameetmed investeeringute edendamiseks teadusharidusse, telekommunikatsiooni ja tehnoloogia arendamisse tunduvad olevat praegu ebapiisavad, et soodustada tootlikkuse kasvu, edendada kõrgema lisandväärtusega kaupade eksporti ja suurendada potentsiaalset majanduskasvu. Püüdlused tööjõu pakkumise suurendamiseks ja palgasurve leevendamiseks on alles varajases etapis ja nende mõju tuleb jälgida. Finantsstabiilsust ohustavate riskide piiramiseks on võetud kasutusele mitmeid makrotasandi usaldatavusmeetmeid, mille mõju on vaja jälgida, eelkõige eluasemehindade muutumist.

(*) Esimene veerg võtab kokku tõsisemad probleemid, et hinnata tasakaalustamatuse ulatust. Teine veerg sisaldab järeldusi tasakaalustamatuse arengu ja väljavaadete kohta. Kolmandas veerus kajastatakse hiljutisi ja kavandatavaid asjaomaseid meetmeid. Järeldused esitatakse iga tasakaalustamatuse allika ja kohandamise kohta eraldi. Maatriksi kolm viimast lõiku võtavad kokku üldised probleemid, võttes arvesse nende tõsidust, arenguid ja väljavaateid ning poliitilisi meetmeid.

Allikas: Euroopa Komisjon

3. TÄIENDAVAD STRUKTUURSED PROBLEEMID

Lisaks punktis 2 käsitletud tasakaalutamatus ja kohandamise probleemidele esitatakse käesolevas jaos muude Eestis esinevate majanduslike ja sotsiaalsete probleemide analüüs. Keskendudes 2015. aasta riigipõhistes soovitustes käsitletud poliitikavaldkondadele, analüüsitakse käesolevas punktis probleeme, mis seonduvad maksustamis- ja eelarveraamistiku, tööturu ja sotsiaalpoliitika, tehnoloogia arendamise, energiatõhususe ja taristu ning avaliku haldusega.

3.1. EELARVE- JA MAKSUSTAMISRAAMISTIK

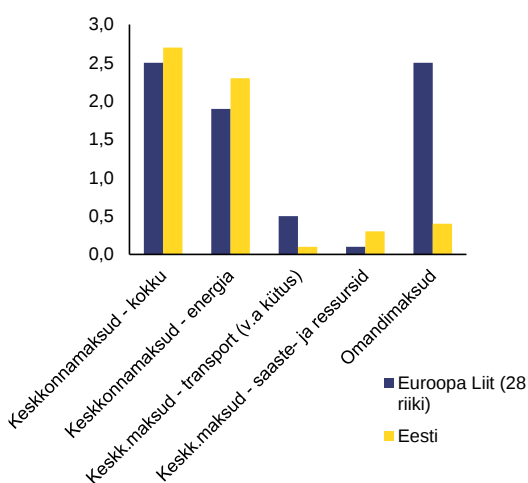
Maksustamisraamistik

Eesti maksusüsteem on üldiselt majanduskasvu soodustav. 2014. aastal oli Eesti maksukoormus (32,2 % SKPst) tunduvalt allpoole ELi liikmesriikide keskmist (38,8 %). 2014. aastal laekus 41,3 % tulust tarbimismaksudest, mis on ELi keskmisega (28,3 %) võrreldes märgatavalt suurem protsent. Samal ajal moodustas tööjõumaksust saadav tulu 16,3 % SKPst, mis on alla ELi keskmist (19,6 %). Tööjõu efektiivne maksumäär (34,6 %) on alla ELi keskmise (36,4 %).

Eesti jätkab maksukoormuse tööjõumaksudele ümbersuunamise poliitikat. Nagu punktis 3.2 (pealkirja „Maksukiil” all) täpsemalt selgitatud, võttis Riigikogu 2015. aastal vastu mitu olulist tööjõumaksu vähendamise otsust ja juba on vastu võetud otsused täiendavate meetmete võtmise kohta kuni aastani 2019. Eesti ei kasuta piisavalt mõnda majanduskasvu kõige vähem pärssivat maksukategooriat (näiteks korduv omandimaks (vt punkt 2) ja keskkonna-/transpordimaksud (vt punkt 3.4, joonis 3.1.1)). Kõnealuseid makse saaks kasutada ka maksukoormuse täiendavaks ümbersuunamiseks või keskkonnavalaste eesmärkide saavutamiseks.

Maksukogumine on üldiselt tõhus. Maailmapank prognoosib, et 2014. aastal võttis maksueeskirjade järgimine Eesti äriühingutel aega keskmiselt 81 tundi. Võrreldes ELi keskmisega (185,6 tundi) on see hea tulemus ja asetab Eesti Luksemburgi järel teisele kohale. Maksuhalduse süsteem toimib tõhusalt. 2013. aastal on halduskulud hinnanguliselt 0,4 % laekunud netotulust, mis on ELis madalaim näitaja.

Joonis 3.1.1. Valik maksudest maksu funktsioonide lõikes %na SKPst

Allikas: Euroopa Komisjon, 2014

Hiljutised meetmed maksukuulekuse suurendamiseks on olnud tulemuslikud. 2014. aastal muudeti käibemaksueeskirju, et laiendada maksubaasi ja lahendada käibemaksu alalaekumise probleem, mis tõusis 10 %-lt 2010. aastal 16,8 %ni 2013. aastal, ületades ELi keskmist 14,5 %. Eelkõige muudeti käibemaksu mahaarvamise eeskirju nii majandustegevuse eesmärgil kui ka isiklikuks tarbeks kasutatavate sõidukite kohta, piirates maksimaalse mahaarvatava summa 50 %ga makstud käibemaksust. Märkimisväärne muudatus tehti käibemaksu aruandekohustuses. Alates 2014. aasta novembrist peavad kõik käibemaksukohustuslased esitama igakuiselt aruande kõigi ettevõtete vaheliste müügitehingute kohta, mille summa ületab 1 000 eurot. See võimaldab eri müüjate esitatud andmete ristvõrdlust ja avastada käibemaksupettusi. Eesti Maksu- ja Tolliamet peab seda meetet väga edukaks, mille tulemuseks oli käibemaksutulu oluline suurenemine 2015. aastal. Deklareerimata töö probleemi lahendamiseks asutati töötamise register, kus tuleb registreerida kõik töösuhted.

Eesti Maksu- ja Tolliamet teatas, et 2014. aastal registreeriti 21 000 täiendavat töötajat (kes olid varem ametlikult töötud), mis on peaaegu 4 % kogu tööjõust.

Eelarveraamistik

23. märtsil 2014 jõustunud riigieelarve seadus on Eesti eelarveraamistikku tugevdanud.

Keskpika perioodi eelarveplaneerimise nurgakiviks on struktuurilisest seisukohast tasakaalus eelarve nõue. Samas kasutatakse kulureeglid liiga vähe.

Riigieelarve seadusega asutati ka sõltumatu eelarvenõukogu, mis toimib nüüd täielikult ja on avaldanud arvamusi 2016. aasta eelarvekava aluseks olevate makromajandus- ja eelarveprognooside kohta. Eelarvenõukogu volituste hulka kuulub Eesti eelarvepoliitika aluseks olevate majandusprognooside hindamine ja riiklike eelarve-eeskirjade täitmise jälgimine.

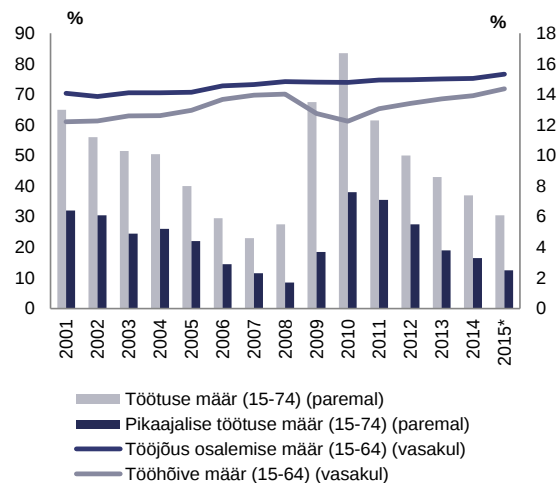
Kohalike omavalitsuste tulud ei ole tasakaalus neile pandud kohustustega. Kohalikud omavalitsused on väiksed ja killustunud ning rahvastiku tihedus riigi piires on ebaühtlane, mis tähendab, et juurdepääs kohalikele teenustele ei ole kõigis kohalikes omavalitsustes tagatud ja kvaliteetsete teenuste osutamine kohalikul tasandil on jätkuvalt probleemiks (vt ka punkt 3.5 kohaliku omavalitsuse reformi kohta). Sellegipoolest on kohalike omavalitsuste eelarvetulemused üldiselt head, kuna laenude abil toimuv rahastamine on piiratud.

Eesti rahanduse üldine olukord on hea – riigivõlg on väga väike ja valitsemissektori eelarvepositsioon on ülejäägis. Pikaajalise jätkusuutlikkuse riski hinnatakse samuti madalaks. Eelarveraamistikku on viimastel aastatel tugevdatud ja selle nurgakiviks on struktuurilisest seisukohast tasakaalus eelarve nõue. Raamistiku vastutsüklilisust piirab siiski siduvamate mitmeaastaste kulureeglite puudumine.

3.2. TÖÖTURG, SOTSIAALPOLIITIKA JA HARIDUS

Hoolimata tööealise elanikkonna vähenemisest tööhõive 2014. aastal suurenes, seda peamiselt tänu majanduskasvule. Töötus vähenes ja töäjõus osalemise määr oli suuremalt jaolt stabiilne (joonis 3.2.1). 2014. aastal oli üldise tööhõive (15-64aastased) määr 69,9 %, mis on võrreldes 2013. aasta 68,5 %ga tõusnud ning on üle ELi keskmise (64,9 %). Ehkki pisut suurenes ka naiste tööhõive määr, oli muutus eriti märgatav meeste puhul (76,7 %-lt 2013. aastal 78,3 %-le 2014. aastal) ja veelgi märgatavam madala kvalifikatsiooniga meeste puhul. Sellele aitas kaasa töösuhete registreerimise nõue töötamise registris, mis hõlmab lisaks töötajatele ka vabakutselisi ja vabatahtlikke töötajaid. 2015. aastal see suundumus jätkus – 15-64aastaste kategoorias tõusis tööhõive määr 69,6 %-lt 2014. aastal 71,9 %ni 2015. aasta kolmes esimeses kvartalis. Ehkki põllumajanduses töötavate inimeste arv jätkas pikaajalise languse kursil, loodi 2014. aastal uusi töökohti peamiselt hulgi- ja jaekaubanduse ning toitlustus- ja majutusteenuste valdkonnas. Ehkki need on Eesti kõige suuremad tööhõivesektorid, on tööhõive neis sektorites ikka veel ligikaudu 10 % allpool kriisieelse taset. Suurem osa 2014. aastal loodud uutest töökohtadest olid alalised töökohad. Osalise tööajaga ja ajutine töö on alates 2011. aastast vähenenud, mis kajastab tööturu paranemist laiemas plaanis.

Joonis 3.2.1. Töäjõus osalemise määr (1), tööhõive määr (1) ja töötuse määr (2)

(1) Töäjõus osalemise ja tööhõive määr (% rahvastikust), kokku (vasak telg)

(2) Töötuse määr ja pikaajalise töötuse määr (% töäjõust), kokku (parem telg)

(*) 2015. aasta esimese kolme kvartali keskmine. Andmed töötuse kogumäära kohta on hooajaliselt kohandatud.

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostati töäjõu-uuring

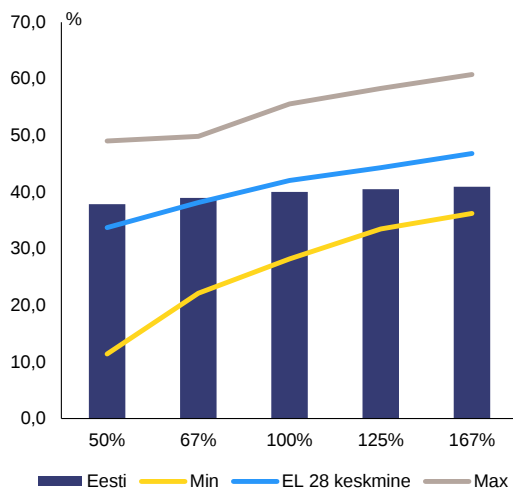
Töötuse määr on pärast kriisi oluliselt vähenenud, ehkki see on ikka veel kriisieelse tasemest pisut kõrgem. Pikaajalise töötuse suundumused on suuremas osas samad nagu üldise töötuse puhul. Pikaajaline töötus vähenes 3,8 %-lt 2013. aastal 3,3 %ni 2014. aastal, mis on oluliselt väiksem ELi keskmisest. 2015. aastal see vähenemine jätkus, jõudes 2,5 %ni (2015. aasta esimese kuni kolmanda kvartali keskmine). Eeldatakse, et töövõimereformi tulemusena registreerub suur hulk praegu invaliidsushüvitist saavaid inimesi alates 2017. aastast tööotsijateks, mistõttu oodatakse töötuse määra suurenemist.

Maksukiil

Ehkki Eesti töäjõu maksustamise koormus on suuremalt osalt ELi keskmisega kooskõlas (joonis 3.2.2), on madala sissetulekuga töötajate maksukiil endiselt suhteliselt suur. Kui vaadata eri sissetulekutasemega töötajate rühmi, siis madala sissetulekuga töötajate maksukiil on võrreldes muude ELi riikidega suhteliselt kõrge, samas kui suure sissetulekuga töötajate maksukiil on võrreldes muude ELi riikidega suhteliselt väike. Sellel võib olla negatiivne mõju töäjõu pakkumisele ja/või madala kvalifikatsiooniga

tööjõu nõudlusele, samuti võib see pärssida ametlikku tööhoivet. Maksukoormus on eriti suur nende täisajaga töötajate jaoks, kes teenivad vähem kui miinimumpalka (nt osalise tööajaga töötamise korral), kuna minimaalset sotsiaalmaksu maksavad kõik töötavad isikud. Minimaalse sotsiaalmaksu summaks on kehtestatud (eelmise aasta) miinimumpalgalt makstud sotsiaalmaksu ligikaudne summa, mis on osalise tööajaga ja ajutiste töötajate jaoks negatiivne stiimul, seda eriti madala sissetuleku puhul.

Joonis 3.2.2. Maksukiilud ühe palgasaajaga perede puhul Eestis ja ELis, erinevad sissetuleku tasemed, 2014

Allikas: Euroopa Komisjon OECD maksusoodustuste mudelite põhjal

Kooskõlas nõukogu 2015. ja 2016. aasta soovistega euroala ja eriti Eesti kohta on võetud vastu mitu maksumeedet, et vähendada töötajate maksukoormust ja aidata kaasa tööjõu pakkumise suurendamisele. 2015. aastal vähendas Riigikogu Eesti üksikisiku proportsionaalse tulumaksu määra 21 %-lt 20 %-le ning tulumaksuvaba miinimumi suurendati 144 eurolt 2014. aastal 154 eurole. Tööandjate ja töötajate tasutavate töötuskindlustusmaksete määra vähendati 3,0 %-lt 2,4 %ni. Lisaks rakendatakse aastatel 2016–2019 hulk muid meetmeid. Ravikindlustuseks kogutavat sotsiaalmaksu vähendatakse 2017. aastal 33,0 %-lt 32,5 %ni ja 2018. aastal 32,0 %ni. Tulumaksuvaba miinimum suurenes 2015. aastaga võrreldes (154 eurot kuus) 2016. aastal 170 euronit kuus ning 2019. aastaks suurendatakse seda järk-järgult 205 euronit kuus.

Kui keskmine palk tõuseb praeguste prognooside kohaselt, püsib tulumaksuvaba miinimumi ja keskmise palga suhe enamjaolt praegusel tasemel.

Selleks et motiveerida madalapalgalisi töötajaid tööturul püsima või tööpakkumisi vastu võtma, võttis Eesti kasutusele süsteemi selliste töötajate palkadelt makstud üksikisiku tulumaksu tagastamiseks. 2016. aasta seisuga suureneb aastas vähemalt kuus kuud töötanud madalapalgaliste töötajate netopalk oluliselt, kuna tuludeklaratsiooni esitamise aastal tagastatakse neile üksikisiku tulumaks täies ulatuses. Maksutagastust kohaldatakse ligikaudu miinimumpalka suurustele sissetulekutele (kuni 480 eurot kuus). Suuremate sissetulekute puhul vähendatakse üksikisiku tulumaksu tagastamist lineaarselt ning vähemalt 649 euro suuruse kuusissetuleku puhul maksutagastust enam ei toimu. Valitsus prognoosib, et sellest maksutagastusest saab kasu ligikaudu 103 600 inimest, mis on umbes 15 % tööjõust. Ühe puudusena on kindlaks tehtud, et maksutagastuse järsk vähenemine sissetuleku suurenemise korral tekitab 480–649euroste kuusissetulekute puhul suhteliselt kõrge tegeliku maksumäära tõusu, mis võib soodustada tulude deklareerimata jätmist või piirata tööjõu pakkumist.

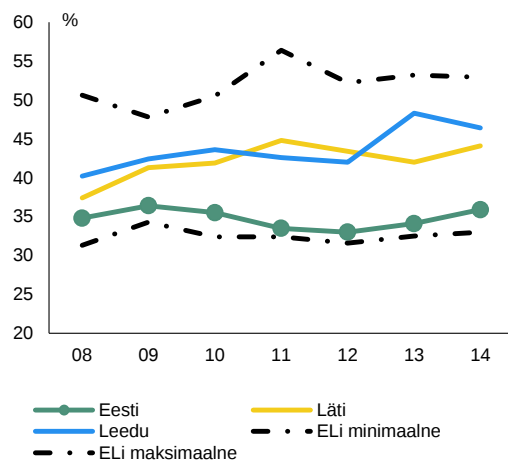
Need maksumeetmed vähendavad maksukiilu kõigi sissetulekurühmade, sealhulgas madalapalgaliste töötajate jaoks. Muudatused maksustamises vähendavad tõenäoliselt üldist maksukiilu ja kavandatud üksikisiku tulumaksu tagastamise süsteem vähendab madalapalgaliste töötajate suhteliselt suurt maksukiilu, sõltuvalt sellest, kui aktiivselt maksumaksjad makstud tulumaksu tagastamist taotleavad. Üldiselt tundub siiski, et meetmed hõlmavad üksnes väga kitsast sissetulekuvahemikku ja nende positiivne mõju taandub ilmselt peagi, arvestades asjaoluga, et palkade tõus on endiselt suhteliselt kiire. Ehkki Eesti tulemused madala sissetulekuga töötajate tööturumeetmetes on paremad kui teistel Balti riikidel, tuleks täiendav edasimineku selles valdkonnas kasuks.

Miinimumpalk

Miinimumpalk on viimastel aastatel korduvalt tõusnud ja seda on kavas veelgi tõsta. Pärast suhtelise tagasimineku perioodi (2009–2012) on miinimumpalka tõstetud ligikaudu 10 % võrra

aastas alates 290 eurolt kuus 2013. aasta alguses kuni 390 euroni kuus 2015. aastal. 2015. aasta oktoobris leppisid sotsiaalpartnerid kokku miinimumpalga täiendavas tõusus 430 euroni 2016. aastal ja 470 euroni 2017. aastal. Seda arengut tuleks vaadelda miinimumpalga esialgse suhteliselt madala taseme ja töötajate suhteliselt vähese arvu taustal 2013. aastal. Eesti miinimumpalk protsendina keskmisest palgast on hoolimata viimastel aastatel toimunud olulisest tõusust siiski üks ELi madalamaid. Samas, võttes arvesse 2017. aastaks heaks kiidetud palgatõusu, ületab miinimumpalga tase varsti 40 % keskmisest palgast ja 50 % mediaantõotasust (joonis 3.2.3).

Joonis 3.2.3. Miinimumpalk %na riigi keskmisest palgast

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat

Sooline palgalõhe

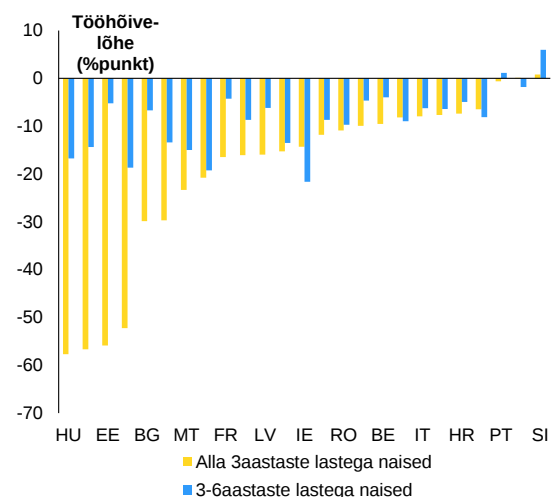
Hoolimata suhteliselt kõrgest naiste tööhõive määrist on Eesti kohandamata sooline palgalõhe ELi suurim (29,9 % 2013. aastal võrreldes ELi keskmisega 16,4 %). Kohandamata sooline palgalõhe jaguneb selgitatavaks osaks (näiteks haridus ja elukutse) ja alusetuks (kohandatud) osaks.

Selgitatav sooline palgalõhe Eestis on hinnanguliselt 10,2 % ja seda põhjustab sooline segregatsioon tööturul ⁽³⁵⁾. Naised koonduvad

⁽³⁵⁾ Boll jt (2016): Magnitude and impact factors of the Gender Pay Gap in EU countries (2015. aastal läbi viidud analüüs, mille aluseks oli ELi 2010. aasta töötasu struktuuri uuring

suhteliselt madalapalgalistesse tööstusharudesse, kus on nõutav teatav kvalifikatsiooni tase (eelkõige haridus, tervishoid, sotsiaaltöö), samas kui mehed on ülekaalus tööstusharudes, kus palgad on teatava haridustaseme puhul suuremad (peamiselt tootmine, ehitus, transport). Naised töötavad Eestis sageli pigem madalapalgalistel ametikohtadel: nad moodustavad peaaegu 80 % kantseleitöötajatest ja 60 % spetsialistidest, keskmise spetsialistidest ja tehnilistest töötajatest, kuid alla 40 % juhtivatest töötajatest, ehkki nende haridustase on kõrgem kui meestel. 2014. aastal ulatus kutsealane segregatsioon Eestis 30,7 %ni (ELi keskmine on 24,4) ja valdkondlik segregatsioon 24,9 %ni (ELi keskmine 18,9). Oluline tegur on ka see, et naistöötajad töötavad Eestis sagedamini osalise tööajaga, kus tunnipalk on madalam.

Joonis 3.2.4. 25-49-aastaste naiste tööhõive määr

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat, SILC (2013)

Lisaks tööturu segregatsioonile ei saa naised võrdväärse töö eest võrdset tasu. Alusetu sooline palgalõhe on suhteliselt suur (2010. aastal 14,9 %) ⁽³⁶⁾. Ehkki selle põhjuslikke seoseid on raske empiirilisel kindlaks määrata, võivad sellele alusetule lõhele kaasa aidata erinevad tegurid, sealhulgas erasektori palkade vähenemine läbipaistvus ja vähenemine teadlikkus. Eestis lepitakse palga suurusel harilikult kokku kahepoolsest tööandja ja töötaja vahel ning on teatavaid tõendeid, et naiste

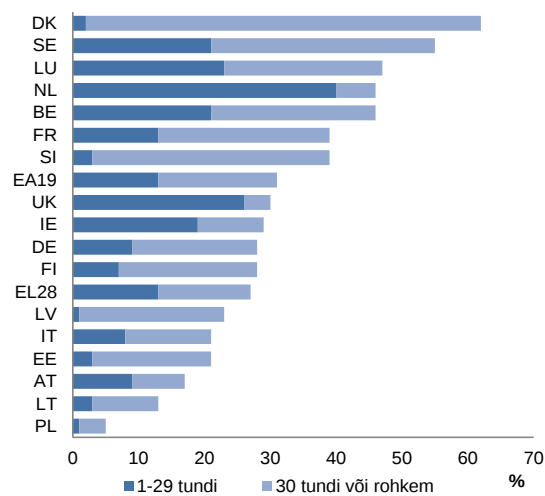
Oaxaca-Blindleri dekompositsiooni meetodit kasutades, mis on samane Eurostat metoodikale), avaldamisel.

⁽³⁶⁾ Boll jt (2016) (samam).

soovitud palk on meeste soovitusel madalam, kuna alusetu sooline lõhe soovitud ja saadud palga vahel on sarnane ⁽³⁷⁾.

Lisaks esineb märkimisväärne sooline erinevus elu jooksul saadud tegeliku töökogemuse puhul. Pikemaajalised karjääripausid, mis tulenevad osaliselt soodsast tasustatud vanemapuhkusest (mida kasutavad peamiselt naised), põhjustavad palga vähenemist. Vanemapuhkuse kasutamise määr isade hulgas on väga madal: 2015. aasta aprillis oli 7,5 % vanemapuhkusel olijatest mehed. Lapsevanemaks olemise negatiivne mõju naiste tööhõivele on suur, seda eriti alla 3aastaste laste vanemate puhul (joonis 3.2.4), samal ajal kui meestele avalduv mõju on positiivne. Lapsi kasvatavate emade pikk töölt eemalolek võib kaasa tuua töötajate kvalifikatsiooni vähenemise, seda eriti seoses kogemusel põhinevate teadmistega.

Joonis 3.2.5. Ametlikes lastehoiuasutustes käivate kuni 3-aastaste laste hulk (2014)

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat, SILC

Eesti valitsus kavatseb 2016. aastal võtta mõned meetmed soolise palgalõhe vähendamiseks, muutes soolise võrdõiguslikkuse seadust ja rakendades heaolu arengukava. Valitsuse 2016. aasta tegevuskava kohaselt tehakse 2016. aasta mais seadusandlik ettepanek, mille kohaselt antakse tööinspektoritele õigus kontrollida võrdväärse töö eest võrdse tasu maksmise põhimõtte järgimist. Valitsusele esitatakse 2016.

aasta kevadel poliitikaettepanekud eesmärgiga muuta kehtiv vanemapuhkuste süsteem paindlikumaks, sealhulgas eraldades osa vanemapuhkusest isale. Heaolu arengukava 2016–2023 eelnõu, mis võetakse vastu 2016. aasta märtsis, sisaldab tööhõive, sotsiaalkaitse, soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise poliitika strateegilisi eesmärke. Soolise võrdõiguslikkuse puhul hõlmab arengukava teadlikkuse suurendamist, koolitust ja analüüsi ning tegevusi perede hoolduskoormuse vähendamiseks. Sotsiaalpartnerite ja kodanikuühiskonna organisatsioonidega on konsulteeritud.

Alusharidus ja lastehoid

0–3aastaste laste jaoks napib endiselt mõnevõrra kohti alusharidus- ja lastehoiuasutustes, kuid olukord paraneb. Ametlikes lastehoiuasutustes käivate alla 3aastaste laste osakaal on jätkuvalt väike, ulatudes 2014. aastal 21 %ni, mis on ligikaudu 6 protsendipunkti alla ELi keskmise (joonis 3.2.5). Teiselt poolt on ametlikes lastehoiuasutustes käivate kolmeaastaste kuni kooliealiste laste osakaal üks ELi suurimaid. 2015. aasta alguses oli 45s Eesti kohalikus omavalitsuses puudu hinnanguliselt 2 335 lastehoiukohta, seda peamiselt 18 kuu kuni 3 aasta vanuste laste jaoks. Kohalikud omavalitsused võtavad meetmeid selle puudujäägi kõrvaldamiseks ja 2015. aastal loodi Euroopa Sotsiaalfondi toetuse abil 604 uut lastehoiukohta. 2017. aastal algatatakse uus Euroopa Sotsiaalfondi kaasrahastatav avatud hankemenetlus 600 täiendava lastehoiukoha loomiseks. Lisaks luuakse Euroopa Regionaalfondi abiga suuremates linnades ja eeslinnades 2 300 uut lastehoiukohta. 2015. aasta jaanuaris jõustunud koolieelse lasteasutuse seaduse muutmise seadusega anti omavalitsustele rohkem võimalusi päevahoiu teenuste pakkumiseks alla 3aastaste laste vanematele. Lisaks ametlikele lastehoiuteenustele kasutati kuni 3aastaste laste puhul 2015. aastal hinnanguliselt umbes 5–7 % ulatuses ka (era)päevahoiuteenuseid. Valdakonna eest vastutav ministeerium tegeleb päevahoiu ja lastehoiu hooldustingimuste integreerimisega; sellekohane kava esitatakse valitsusele 2016. aasta veebruaris.

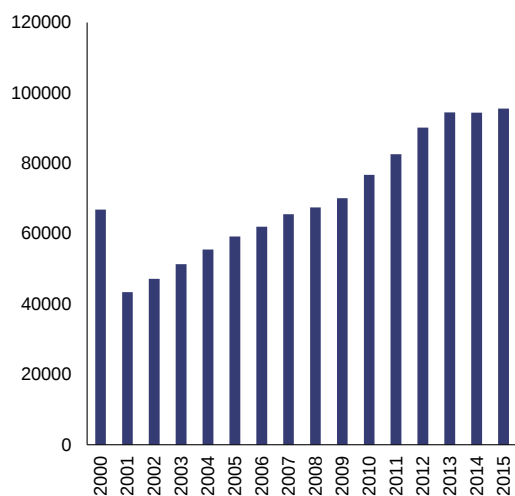
Töövõimereform

2015. aastal sai rohkem kui 10 % tööealisest elanikkonnast (ligikaudu 95 500 isikut) töövõimetusskeemi raames rahalist toetust.

⁽³⁷⁾ Meriküll, J., Mötsmees, P. (2014) Do you get what you ask? The gender gap in desired and realised wages. Bank of Estonia Working Paper Series 9/2014.

Toetuste saajate arv suurenes eelkõige kriisiaastatel (2011. aastal sai esmakordset töövõimetushüvitist rohkem kui 17 000 isikut) ja kasv on endiselt suur – 2014. aastal sai esmakordselt töövõimetushüvitist ligikaudu 13 500 isikut. Üle poole hüvitise saajatest töötavad (2014. aastal peaaegu 49 000), kuna praegu on võimalik kombineerida skeemi raames pensioniõigusi ja palgatulu (joonis 3.2.6). Töövõimetusskeemi raames võetud aktiveerimismeetmed olid nõrgad ja skeemist väljuti harva. Uuringud näitavad, et keskmine vana skeemi raames abisaaja oli madala kvalifikatsiooniga, üle 50 aasta vana, jäi töötuks pärast põllumajandus- või tootmissektoris töötamist, oli olnud tööturult eemal 10 aastat või kauem ja elas piirkonnas, kus tööjõu nõudlus oli madal. ⁽³⁸⁾ See osutab võimalusele, et skeemi kasutati tegelikkuses pikaajaliste töötute sissetulekutoetusena.

Joonis 3.2.6. Invaliidsuspensiooni/töövõimetuspensiooni saavad isikud

Allikas: Eesti Statistikaamet

1. jaanuaril 2016. hakkas kehtima töövõimereform, mille eesmärgiks on lahendada eelmise ebatõhusa ja kuluka töövõimetusskeemi puudused. Reformi peamised uuendused on järgmised: a) uus menetlus töövõime hindamiseks; b) laiem valik aktiivseid tööturuteenuseid, nagu näiteks nõustamine, koolitus, tööalane rehabiliteerimine ja töölesõidu toetus, et aidata

⁽³⁸⁾ Leppik, M (2014) Mis iseloomustab keskmist töövõimetuspensionäri? Eesti Statistika Kvartalikirj 1/2014. .

inimestel skeemi raames tööturule siseneda ja c) muudatused rahaliste toetuste süsteemis. Sotsiaalpartnerid ja kodanikuühiskonna esindajad osalesid seaduseelnõu ettevalmistamises, mille tulemuseks olid arvukad muudatused. Alates 2016. aastast on töötukassa peamine reformi ellu viiv asutus. Lisaks aktiivsete tööturuteenuste osutamisele vastutab töötukassa ka uute hindamismenetluste ja toetuste maksmise eest vastavalt uue skeemi tingimustele, mida hakatakse kohaldama alates 2016. aasta 1. juulist. Süsteem võetakse täielikult kasutusele alates 2017. aasta jaanuarist, kui algab praeguste toetusesaajate ümberhindamine. Osalise töövõimega isikute hinnanguline arv, kes hakkavad reformi raames teenuseid kasutama, on valitsuse prognoosi kohaselt aastaks 2023 ligikaudu 54 000 ehk rohkem kui pooled praegu töövõimetustoetuse saajatest. Rohkem teavet sotsiaalteenuste osutamise kohta on esitatud punktis 3.5.

Valitsus kavatseb samuti tegeleda kitsaskohtadega tööturul osalemises, nagu näiteks kõrged transpordikulud ja hoolduskohustused. Osana töövõimereformist hakatakse töötutele pakkuma ajutist sõidutoetust, et neil oleks võimalik vastu võtta tööpakkumisi rohkem kui 30 km kaugusel kodust. See meede on kooskõlas varasemate uuringute tulemustega, mis osutavad, et kodunt kaugel töötamise suurimaks takistuseks on suured kulud (41 % vastanutest). ⁽³⁹⁾ Valitsus on loonud ka kõrgetasemelise töökonna, et leida kahe aasta jooksul hoolduskohustustele integreeritud lahendusi (sotsiaalsed küsimused, tervishoid, tööhoive jne). Valitsus on kutsunud töökonnaga ühinema poliitikakujundajate, kohalike omavalitsuste, ülikoolide, ekspertide ning era- ja avaliku sektori teenuseosutajate esindajaid. Eestis hooldab sugulasi rohkem kui 15 000 inimest.

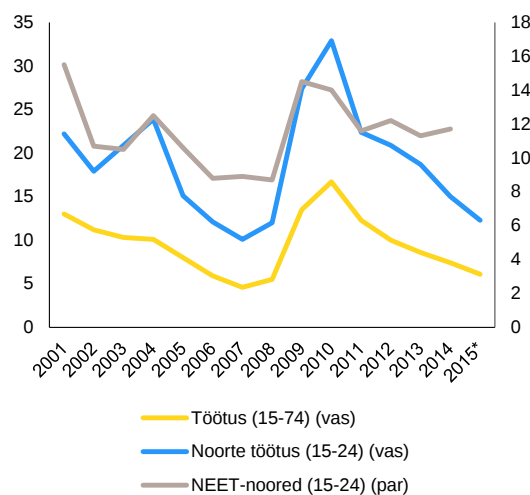
Noorte tööhõive

Noorte töötus vähenes jätkuvalt ning mittetöötavate ja mitteõppivate noorte (nn NEET-noorte) osakaal püsis muutumatuna. Noorte töötus vähenes 2013. aasta 18,9 %-lt 2014. aasta 15,9 %-le, mis on märkimisväärselt väiksem

⁽³⁹⁾ RAKE, (2011): Tööjõu siseriikliku mobiilsuse uuring, Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus. http://www.ec.ut.ee/sites/default/files/ec_files/Pendel%C3%A4nde%20l%C3%B5ppraport.pdf

kui ELi keskmine (22,2 %). Seevastu NEET-noorte määr jäi 2014. aastal üldiselt samaks – 11,7 %, mis on ELi keskmisest (12,5 %) natuke väiksem (joonis 3.2.7). ELi keskmisega võrreldes on Eesti NEET-noorte hulgas oluliselt rohkem neid, kes ei osale töölus perekohustuste, haiguse või puude tõttu. Osakaal on suurem nende hulgas, kelle haridustase on madal (ISCED haridustasemega 0–2 – alghariduseta, algharidus või põhiharidus).

Joonis 3.2.7. Noored (15–24) ja tööturg

(1) Töötus (% tööjõust), kokku (vasak telg)
 (2) Noorte töötus (% tööjõust), kokku (vasak telg)
 (3) NEET-noored (% elanikkonnast), kokku (parem telg)
 (*) 2015. aasta esimese kolme kvartali keskmine. Andmed kogu töötuse ja noorte töötuse kohta on hooajaliselt kohandatud

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat, tööjõu-uuring

2015. aastal võeti noortetagatise raames uued meetmed, et hõlbustada üleminekut hariduse omandamiselt tööellu. Esimese meetme raames korraldatakse hariduse omandamiselt tööellu üleminekut käsitlevaid seminare, millel antakse 8.–12. klassi, st põhihariduse kahe viimase klassi ja üldkeskhariduse kolme klassi õpilastele tööturuteavet. Tööturuteave peaks õpilaste ootused õpivalikutele ja tööturutulemustele reaalsusega paremasse kooskõlla viima, mille tulemusel peaks vähenema koolist väljalangemine. Teise meetme („Minu esimene töökoht”) raames aidatakse kvalifikatsioonita või üldkeskhariduseta noortel, kes on olnud töötuna arvel vähemalt neli kuud, omandada tööloppimise teel ametioskusi. Tööandjad, kes pakuvad neile noortele tähtajatut või tähtajalise töölepingu (vähemalt kaheks

aastaks), mis hõlmab ka õpet, võivad saada üheaastast palgatoetust (kuni 50 % palgast, kusjuures ülemmääraks on kahekordne miinimumpalk). Riik hüvitab ka miinimumpalga sotsiaalmaksu osa (33 %).

Tervishoiusüsteem

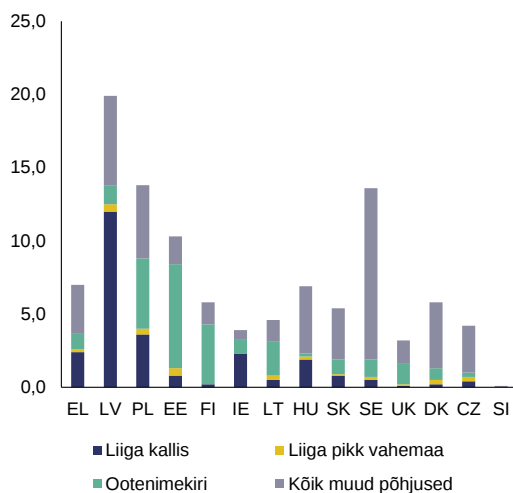
Muret tekitavad oodatav eluiga ja eeldatavad tervena elatavad eluaastad, samuti südame-veresoonkonnahaiguste ja vähktõve põhjustatud suremus. Täpsemal analüüsil ilmneb, et nimetatud terviseprobleemide peapõhjuseks on elustiilitegurid (nt alkoholtarbimine). Lisaks näitab nende inimeste osakaal, kes lahkuvad tööturult terviseprobleemide tõttu, et eestlaste praegune tervises seisund mõjutab tööjõu suurust ja kvaliteeti ning majanduse kasvupotentsiaali.

Tervishoiuteenuste kättesaadavus on Eestis märkimisväärne probleem. Nende inimeste osakaal, kellel oli raskusi tervishoiuteenuste kättesaadavusega pika ravijärjekorra tõttu, on kõigi liikmesriikide hulgas suurim (7,1 % elanikkonnast (võrreldes ELi keskmisega 1,1 %, vt joonis 3.2.8) ja see on suurenenud alates 2009. aastast (mil see oli 2,9 % elanikkonnast). Riikliku statistika kohaselt esineb kättesaadavusega sagedamini raskusi eriarstiabi puhul. Eesti Haigekassa sõnul ei ole küsimus rahastamises, vaid pigem süsteemi ülesehituses ja tervishoiutöötajate vahelises tööjaotuses. Õdede arv 100 000 elaniku kohta on Eestis ELi keskmisest väiksem (vastavalt 648,4 ja 850). Tervishoiutöötajate väljavool, millele lisandub nende vananemine, võib tervishoiuteenuste kättesaadavust veelgi halvendada.

Tervishoiuteenuste kättesaadavuse parandamiseks on Eesti ametiasutused võtnud järgmised meetmed. Eesti suurendas Haigekassa 2016. aasta eelarvet eelmise aastaga võrreldes 6,4 % ning õendusteenuste eelarvet 12 %. Suurema eelarvega tõstetakse palku ja koolitatavate tervishoiutöötajate arvu. Eesti kavatses ajavahemikul 2014–2020 investeerida 141 miljonit eurot ERFi vahendeid, et laiendada ja suurendada esmaste tervishoiuteenuste pakkumist ning pakkuda tõhusamat eriarstiabi, samuti võidelda alkoholi kuritarvitamise ja -sõltuvusega.

Tehakse jõupingutusi, et vähendada riikliku pikaajalise hoolduse rahalisi piiranguid, mis tulenevad kohalike omavalitsuste ja Eesti Haigekassa piiratud eelarvest. 2013. aastal kulutati Eestis pikaajalisele hooldusele ainult 0,6 % SKPst. Pärast seda on valitsus pikaajaliste hooldusteenuste ja koduhooldusteenuste nappuse probleemi leevendamiseks eraldanud ELi struktuurifondidest ajavahemikuks 2014–2020 täiendavaid vahendeid.

Joonis 3.2.8. **Rahuldamata vajadus arstliku läbivaatuse järele inimeste endi esitatud teabe põhjal, põhjuste kaupa (% vastanutest, 2013)**

Andmed on rühmitatud inimeste endi esitatud teabe põhjal selle kohta, kas vajadus on rahuldamata rahaliste piirangute, vahemaa või ootenimekirja tõttu
Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat, sissetulekuid ja elamistingimusi käsitlev ELi statistika

Sotsiaalpoliitika

Eestis on alates 2010. aastast järk-järgult suurenenud vaesuses või sotsiaalses tõrjutuses elava elanikkonna osakaal – 2010. aasta 21,7 %-lt 2014. aasta 26 %-le, kusjuures ELi keskmine on 24,5 %⁽⁴⁰⁾. Kuigi suures materiaalses puuduses ja väga madala tööhõivega leibkondades elava elanikkonna osa on tublisti alla ELi keskmise ja väheneb, tõusis suhtelise vaesuse määr 2014. aastal 21,8 %-ni, mis on ELi keskmisest 4,6 % võrra

⁽⁴⁰⁾ Suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr osutab sellele, kui suur osa elanikkonnast elab kas suhtelises vaesuses (s.t kelle leibkonna ekvivalentsissetulek on alla 60 % riigi mediaansissetulekust) või kannatab tõsisest materiaalses puudusest või elab väga madala tööhõivega leibkonnas.

kõrgem. Seda põhjustab peamiselt suhtelise vaesuse piiri tõus, kuna leibkonna ekvivalentne mediaansissetulek kasvab kiiresti. Selliselt ei suurene aga kõigi sissetulekud, eriti nende omad, kes elavad toetustest. Töötute suhtelise vaesuse määr oli 2014. aastal 54,7 % (ELis neljandal kohal), mis on tublisti üle ELi keskmise (47,2 %). Pensionäride puhul oli suhtelise vaesuse määr 32,6 %, üle kahe korra suurem ELi keskmisest. Eakad langevad järjest enam allapoole suhtelise vaesuse piiri, kuna suur osa pensioneid jääb samasse suurusjärku⁽⁴¹⁾.

Sotsiaalkaitse kulutuste osakaal SKPst on pidevalt vähenenud ja Eesti sotsiaalsed turvavõrgustikud ei paku piisavat sissetulekutoetust. Kulutused vähenesid 2009. aasta 19,0 %-lt SKPst 2013. aasta 15,1 %-le SKPst, olles praegu ELi madalaimate hulgas. Eriti madalad on kulutused pensionitele (6,7 % SKPst, EL: 13,0 %), töötushüvitistele (0,5 % SKPst, EL: 1,5 %) ja sotsiaaltoetustele (0,1 %; EL: 0,5 %). Riiklike pensionide iga-aastane indekseerimine (20 % ulatuses tarbijahinnaindeksi ja 80 % ulatuses sotsiaalmaksutulu alusel) tagab teatava vastavuse elatustaseme tõusuga. Kindlasummaline „rahvapension” pensionäridele, kelle eest on tehtud pensionikindlustusmaksed vähem kui 15 aastat (praegu 1,4 % kõigist pensionäridest), on siiski madal, 144 eurot. Alates 2015. aastast suurendati pensionide maksuvaba summat, millega paranes pensionide piisavus. Töötuskindlustushüvitist tõsteti 2016. aastal 10 %. Sotsiaalhoolekandeseaduse alusel makstava toimetulekutoetusega täiendati 2015. aastal leibkonna sissetulekut 90 euroga leibkonna esimese liikme ja iga lapse eest ning 72 euroga iga järgmise täiskasvanud leibkonnaliikme eest. Alates 1. jaanuarist 2016 suurendati summat 130 euroni. Eesti Statistikaamet prognoosis 2014. aastal üksikisiku põhikulutuste katmiseks vajalikuks miinimumsummaks 203 eurot. Hiljutised sotsiaalmeetmed on olnud suunatud peamiselt lastele: 2015. ja 2016. aastal tõsteti üldist lapsetoetust ja vajaduspõhist peretoetust ning järgmistel aastatel tõstetakse järk-järgult üldist lapsetoetust.

Ehkki praeguse asendusmäära juures on pensionisüsteemi pikaajaline jätkusuutlikkus

⁽⁴¹⁾ 2015. aasta kolmandas kvartalis oli keskmine pension 371 eurot ning suhtelise vaesuse piir oli 2014. aastal 361 eurot.

suhteliselt suur, analüüsitakse, kuidas seda veelgi parandada, mis võiks avaldada positiivset mõju ka tööjõu pakkumisele. Sotsiaalministeeriumi juhitud ekspertide ja sidusrühmade töörühm analüüsib Eesti pensionisüsteemi, eelkõige pensionikindlustusskeemi ja pensioniiga, sealhulgas võimalust siduda see oodatava elueaga. Töörühm peab esitama oma analüüsitulemused valitsusele 2016. aasta märtsiks.

Haridus, koolitus ja oskused

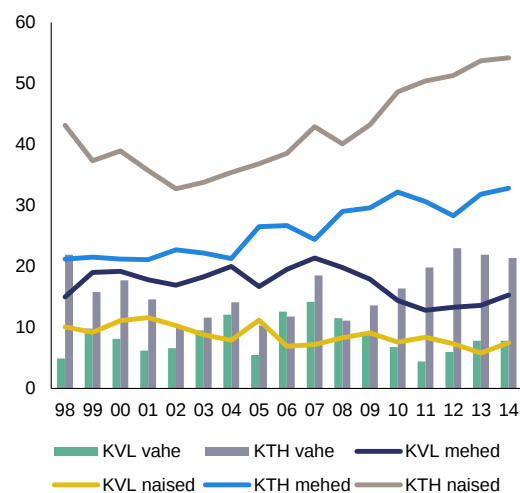
Eestil läheb hariduse ja koolituse valdkonnas üldiselt hästi, kuid endiselt esineb probleeme soolise palgalõhe kõrvaldamise ja inimkapitali tugevdamisega, et suurendada tootlikkust ja minna üle suure lisandväärtusega majandusele. Eestis on suurel osal elanikkonnast kolmanda taseme haridus ning riigi tulemused rahvusvahelistel oskuste uuringutel (näiteks PISA ja PIAAC) on head. Osalemine elukestvas õppes on kõrgem kui ELis keskmiselt. Endiselt esineb aga probleeme: koolist langetakse välja, hariduse omandamisel ja tulemustes esineb soolisi erinevusi ning kutseharidus ja -koolitus tuleb paremini kooskõlastada tööturu vajadustega.

Selleks et tugevdada kõigil tasandil haridus- ja koolitussüsteemi, rakendatakse elukestva õppe 2020. aasta strateegiat. 2015. aastal võeti vastu üksikasjalik tegevuskava ja valdkondlikud programmid, sealhulgas konkreetsed eesmärkide saavutamist mõõtvad näitajad ja eelarve ajavahemikuks 2015–2018.

Käimas on keskkoolisüsteemi reform. Eesti on hakanud üldharidussüsteemi keskkoolivõrku konsolideerima, et avaliku sektori kulutusi tõhustada. Paralleelselt on algatatud investeerimisprogramm, mille eesmärk on tõsta keskhariduse kvaliteeti ning viia see kooskõlla Eesti kiiresti muutuva demograafia ja tööturu suundumustega. Projekti rahastatakse aastatel 2014–2020 kokku 256 miljoni euroga, millest 218 miljonit eurot eraldab Euroopa Regionaalarengu Fond. Eesti ja vene õppekeelega koolides antava keskhariduse kvaliteet siiski varieerub. Praegu on käimas üleminekuperiood, mille jooksul toimub järkjärguline üleminek eestikeelsele keskharidusele.

Eesti koolist väljalangemise määr on ELi keskmise lähedal, kuid see on alates 2011. aastast mõnevõrra suurenenud, samuti on märkimisväärsed erinevusi maa- ja linnapiirkondade ning poiste ja tüdrukute vahel (vt joonis 3.2.9). Koolist väljalangemise määr oli 2014. aastal maapiirkondades 17,3 %, väikelinnades ja eeslinnades 15,2 % ning suurlinnades 4,7 %. Lisaks suurenes aastatel 2011–2014 sooline erinevus koolist väljalangemisel, kusjuures poiste hulgas oli väljalangemine kaks korda suurem kui tüdrukute hulgas (vastavalt 15,3 % ja 7,5 %). Elukestva õppe riiklik strateegia sisaldab eesmärke ja nendega seonduvaid meetmeid 2020. aastaks koolist väljalangemise probleemidega tegelemiseks, sealhulgas koolide uut rahastamismudelit ja investeerimisprogrammi, et tagada juurdepääs kvaliteetsele põhiharidusele elukoha läheduses.

Joonis 3.2.9. ELi 2020. aasta strateegia peamised näitajad koolist väljalangemise (KVL) ja kolmanda taseme hariduse (KTH) omandamise kohta sugude kaupa

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat

Jätkub õppe- ja karjäärinõustamismehhanismide konsolideerimine. Seoses elukestva õppe riikliku strateegia rakendamisega esitas haridus- ja teadusministeerium 2014. aasta lõpus õppe- ja karjäärinõustamisprogrammi ajavahemikuks 2014–2020. Olemasolevad maakondlikud karjääri- ja õppenõustamiskeskused koondati alates 2014. aasta septembrist ühte riigi poolt rahastatavasse süsteemi (Rajaleidja keskused), mille eesmärk on

osutada süstemaatilisi ja kooskõlastatud karjääriteenuseid, sealhulgas anda teavet ja nõustada.

Valitsus viib ellu reforme, et suurendada töökohal toimivas õppes osalevate kutseõppeõpilaste osakaalu ning tegeleda kutsekoolist väljalangejate suure hulga. Võrreldes 2013./2014. õppeaastaga suurenes 2014./2015. õppeaastal väljalangemise määr: väljalangenuid oli pisut üle 6400 ning normaalarajaga lõpetas alla 50 % õpilastest. Väljalangemise põhjusteks on enamjaolt vale erialavalik, ebapiisavad õpitulemused ning vähene toetus ja suunamine kooli poolt ⁽⁴²⁾. 2015. aasta aprillis võttis valitsus vastu praegu rakendatava 2015.–2018. aasta kutseõppeprogrammi, mille raames kaasajastatakse Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide vahendite toel töökogemusesüsteemi, laiendatakse töökohal toimuva õppe programmi ja arendatakse ettevõtluskoolitust.

Koostöö sotsiaalpartneritega kutsehariduse ja töökohal toimuva õppe alal elavneb. 2013. aastal teostatud Eesti tööandjaid käsitlevast uuringust ⁽⁴³⁾ ilmneb, et tööandjad ei ole kutsekoolide ja tööandjate vahelise koostööga üldiselt rahul. Seetõttu on kutseõppeprogramme koordineeriv asutus (Sihtasutus Innove) elavdanud koostööd Tööandjate Keskliiduga, et suurendada selle liikmete teadlikkust töökohal toimuvast õppest. Kutseõppe 2015.–2018. aasta programmi kaudu rakendatava elukestva õppe 2020. aasta strateegia eesmärk on suurendada töökohal toimivas õppes osalevate õpilaste arvu järk-järgult 2015. aasta 700-lt 2018. aasta 5200-le.

Kolmanda taseme hariduse omandanute osakaal on suur ja ülikooliseaduse rakendamise tulemused on head, kuid sooline ebavõrdsus vajab suuremat tähelepanu (vt joonis 3.2.9). Kolmanda taseme hariduse omandanute määr vanuserühmas 30–34 suurenes Eestis ajavahemikul 2004–2014 ligikaudu 15 % võrra ja see on tublisti

üle ELi keskmise (2014. aastal 43,2 %, võrreldes ELi 37,9 %-ga). Naiste tulemused on märkimisväärselt paremad, sest nende puhul on kolmanda taseme hariduse omandamise määr 54,2 %, meeste puhul 32,8 %. Reaal- ja loodusteaduste ning tehnoloogiaüliõpilased moodustasid 2014. aastal kõigist üliõpilastest 28,9 %, mis kujutab endast märkimisväärset edasiminekut, võttes eelkõige arvesse Eesti eesmärki edendada tehnoloogiapõhist majandust ja tööjõuturu nõudluse prognoositavat suurenemist. 2013. aasta septembris ülikooliseadusega kehtestatud reformid hakkavad vilja kandma ⁽⁴⁴⁾.

Selleks et paremini ühildada haridussüsteemi ja tööturгу, on väljatöötamisel tööturu ja oskuste arengute seire ja prognoosimise riiklik süsteem (OSKA). OSKA tulemustega toetatakse kvalifikatsioonide kujundamist, aidatakse arendada haridusasutuste õppekavasid ning luuakse alus karjäärinõustamisteenuse juurutamiseks. 2015. aastal käivitati kolm katseprojekti – IKT, metsanduse ja puidu ning raamatupidamise vallas. 2016. aastal käivitatakse metalli- ja masinaehitustööstuse ning sotsiaaltöö valdkondlik analüüs. Selleks et parandada ettevõtlusoskuste kvaliteeti, algas 2016. aastal ettevõtluskoolituse programm, et lahendada õppematerjalide ja suuniste puudus ning muuta õpetamist praktilisemaks. Toetatakse ettevõtlus- ja ärijuhtimiskoolitust kõigis valdkondades (kutse- ja kõrghariduses).

⁽⁴⁴⁾ Näiteks a) uus rahastamissüsteem, millega kehtestatakse tulemuslepingutes valdkondlikud eesmärgid ja toetatakse riiklikult olulisi arenguvaldkondi (nt aruka spetsialiseerumise valdkondi) ning b) suuremad stiimulid kõrghariduse omandamiseks, mis tulenevad vajaduspõhistest õppetoetustest ja tingimuslikest tasuta õppe võimalustest.

⁽⁴²⁾ RAKE, CPD 2012: Õpingute katkestamise põhjused kutseõppes. Tartu Ülikool, CPD, 2012. <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=12110>

⁽⁴³⁾ Nestor, M., Nurmela, K. (2013) Kutseharidus ja muutuv tööturg. Tööandjate uuringu lõpparuanne. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2013-Kutseharidus-ja-muutuv-tooturg.pdf>

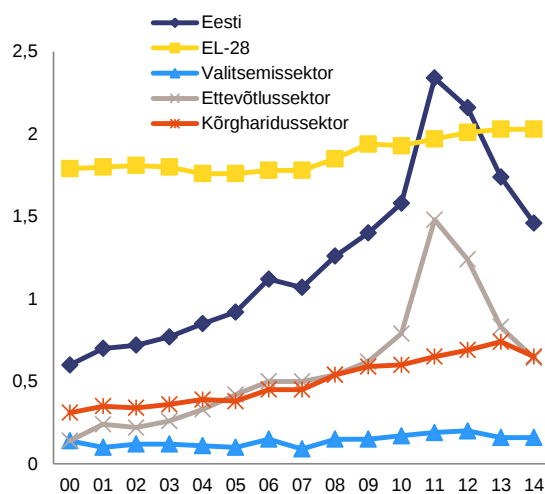
3.3. TEHNOLOOGIA ARENDAMINE

Eesti ees seisavad mitmed teadus- ja arendustegevus- ning innovatsiooniprobleemid, eelkõige seoses rahastamisallikate jätkusuutlikkuse, ebapiisava prioriteetide seadmise ja kriitilise massi puudumisega riigi aruka spetsialiseerumise toetamisel. Olukorda võimendab teadusesse ja innovatsiooni investeerivate ettevõtete väike arv, teadus- ja ettevõtlussektori vähene koostöö⁽⁴⁵⁾ ning piiratud inimressursid, millele lisandub tagasihoidlik rahvusvahelistumine. Probleemid tuleks lahendada 2014.–2020. aasta tegevuskavaga, kuid tegevus on alles käivitumas.

Teadus- ja arendustegevus ning innovatsioon

Teadus- ja arendustegevusinvesteeringute üldtase (osakaal SKPst (1,46 %)) vähenes Eestis 2014. aastal ELi keskmisega (2 %) võrreldes veelgi (vt punkt 2.1) (vt joonis 3.3.1).

Joonis 3.3.1. Riigisisened kogukulutused teadus- ja arendustegevusele

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat

Lisaks langes Eesti juhtalgatuse „Innovatiivne liit” 2015. aasta tulemustabeli kohaselt innovatsioonijärgijate rühmast mõõdukate innovaatorite rühma. Eesti innovatsioonialased tulemused paranesid stabiilselt 2013. aastani, misjärel need hakkasid 2014. aastal halvenema.

⁽⁴⁵⁾ Seda näitab erasektori endiselt väike osakaal riikliku teadus- ja arendustegevuse rahastamisel (2013. aastal 0,034 % SKPst) ning era ja avaliku sektori koostööväljaannete väike arv miljoni elaniku kohta (2012. aastal 20, ELis keskmiselt 50).

Eesti tulemused on suurema osa innovatsiooninäitajate puhul ELi keskmisest oluliselt nõrgemad. Tagasihoidlikud tulemused on seletatavad teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni riikliku rahastamise vähenemisega, mis tuleneb peamiselt asjaolust, et Eesti asub praegu ELi kahe programmiperioodi vahel (eelmise perioodi vahendid on juba lõppenud, kuid järgmise omad ei ole veel täielikult rakendunud). Veel üheks oluliseks faktoriks on aga ka ettevõtlusvaldkonna ilmne ebatõhusus. Investeeringute kasv minevikus (2009–2011) tulenes üksikutest suurtest investeeringutest ühte konkreetseesse sektorisse (põlevkivi).

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni rahastamise suurendamine riigi ja kohalike omavalitsuste eelarvest 1 %ni SKPst 2020. aastaks on endiselt oluline, ehkki ambitsioonikas eesmärk. See peaks tagama struktuurifondidega seotud riiklike investeeringute pikaajalise jätkusuutlikkuse.

Arukas spetsialiseerumine

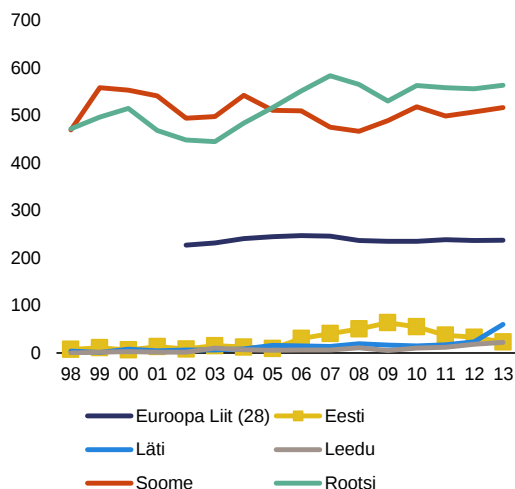
Eesti tegi 2015. aastal teatavaid edusamme, võttes täiendavaid meetmeid, et rakendada oma teadus- ja arendustegevus- ning innovatsioonistrateegiat „Teadmistepõhine Eesti” ja ettevõtluse kasvustrateegiat, mis üheskoos moodustavad Eesti aruka spetsialiseerumise raamistiku. Erasektori teadus- ja arendustegevus- ning innovatsiooniinvesteeringute elavdamiseks on siiski äärmiselt oluline saavutada kõnealuste strateegiate koostoime.

Aruka spetsialiseerumise valdkondi võiks kitsendada ja suurendada nende praktilisust, et parandada tulevikus rahvusvahelist konkurentsivõimet. Seda võiks teha alt-üles lähenemisviisi kaudu, kaasates kõik asjaomased sidusrühmad, eelkõige erasektorist. Eesti Arengufondi ülesanne on koostöös ettevõtetega jälgida ja analüüsida kasvuvaldkondi, et leida kitsamaid nišše, mille potentsiaal on valitud valdkondades suurim. 2015. aastal tulemustest ei teatatud, kuid näib, et aruka spetsialiseerumise valdkonnaülese haldamise juhtkomitee, kuhu kuulub ka fond, aitas läbi vaadata asjaomase toetustingimuste projekti, mille alusel rakendatakse aruka spetsialiseerumise raamistikku tegevusprogrammi kaudu.

Ettevõtete ja teadusasutuste vaheline koostöö

Ettevõtete ja teadusasutuste vaheline koostöö on aeglaselt paranemas, kuid on endiselt vähearenenud, mistõttu patenditaotluste tase on endiselt madal (vt joonis 3.3.2). Samuti peegeldavad teadusasutuste pakutavate teadmiste ja kohaliku ärivaldkonna poolse nõudluse vahelist lõhet suhteliselt piiratud rahalised vahendid, mida ülikoolid saavad ettevõtlussektorilt (2014. aastal alla 5 %). Haridus- ja teadusministeerium võttis meetmeid, et toetada tugevamaid sidemeid teadusasutuste ja ettevõtete vahel, sealhulgas näiteks lepingulist teadustegevust ülikoolidele põhivahendite eraldamisel ning teadustaristu toetamist, edendades avatust ettevõtetele ja tööstuslase doktoriõppe süsteeme. Ülikoolide tehnosiirdevõimekuse arendamise meetmed andsid häid tulemusi ja tööd alustasid intellektuaalomandiõiguste kaitse üksused. Hoolimata intellektuaalomandi ulatuslikumast kaitsmisest, põhjustab selle turundamine ja turustamine jätkuvalt probleeme.

Joonis 3.3.2: Euroopa Patendiametile esitatud patenditaotlused (tööjõu hulka kuuluva miljoni elaniku kohta aastate lõikes)

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat

Ettevõtlussektor teeb teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni investeeringute suurendamisel edusamme, kuid need investeeringud on koondunud väikesesse hulka ettevõtetesse, mis tihtipeale tegutsevad traditsioonilistes madala lisandväärtusega sektorites. Lisaks finants- ja muudele meetmetele

suure kasvupotentsiaaliga ettevõtete toetamiseks muudab valitsus riigihangete seadust, et edendada innovatsioonialaseid hankeid. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus toetab innovaatiliste lahenduste hankeid, rahastades koolitamist ja oskusteabe arendamist ning innustades hankijate ja erasektori vahelist dialoogi. Mõningaid julgustavaid märke leiab tootmissektorist, kus välised kulutused teadus- ja arendustegevusele (väljaspool ettevõtet, nt teadusasutuses tehtud kulutused) on viimastel aastatel suurenenud.

Loodud on vahendid tehnoloogilise innovatsiooni edendamiseks. See hõlmab kuue tehnoloogiakeskuse rahastamist seitsme aasta jooksul, et need suudaksid hiljem jätkusuutlikult tegutseda ilma riigi toetuseta. See hõlmab ka innovatsiooniosakute süsteemi, mis võimaldab VKEdel teha koostööd ülikoolide ja pädevuskeskustega ning on saavutamas edu. Innovatsiooniosakute ja arenguosakute süsteemid peaksid tugevdama ka intellektuaalomandi kaitset. Samal ajal on avaldamiseks valmis teadusuuringute rakendusprogrammi esimesed konkursikutsed. Eesmärk on eraldada 26,6 miljonit eurot (0,1 % SKPst), et toetada ettevõtete ja teadusasutuste vahelisi rakendusüuringuid ning suurendada erasektori investeeringuid teadus- ja arendustegevusse ning innovatsiooni. Toetusmeetmena kasutatakse jätkuvalt innovatsiooniosakute süsteemi.

Lisaks kavandati 2016. aasta jaanuarisse kiire kasvuga ettevõtete arengukava käivitamine. Kava eesmärk on toetada kasvupotentsiaaliga ettevõtteid. Kava hõlmab juhendamist, nõustamist, mentorlust, koolitust ning juurdepääsu rahastamis- ja ekspordialasele nõustamisele. Samuti avaldati 2015. aasta juunis 2014.–2020. aasta klasterite arendamise kava uued konkursikutsed.

Teadusuuringute rahvusvahelistumine

Viimasel programmitöö perioodil saatis edu teadusuuringute rahvusvahelistumise programmi: toetati enam kui 30 tiptasemel projekti. 2016. aastal käivitatakse uus programm. Lisaks on Eesti kehtestanud programmi teadusuuringute taristu tegevuskava rakendamise toetamiseks (see hõlmab teadusuuringute taristu Euroopa strateegiafoorumi raames välja töötatud ELi tegevuskava). Eesti osalemine tervet ELi hõlmavas Horisont 2020 konkursikutses teadus- ja

arendustegevuse rahastamiseks osutus edukaks, eelkõige VKEde osaluse seisukohast.

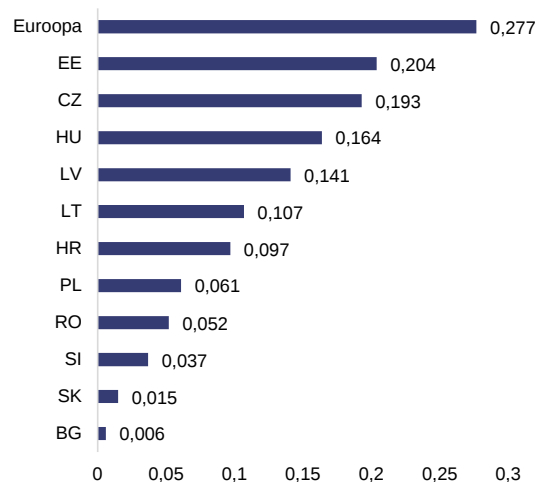
Juurdepääs rahastamisele

Tagasilükatud laenutaotluste arv vähenes, kuid ettevõtjate hirmu ebaõnnestumise ees mõõtev näitaja oli 2015. aastal jätkuvalt kõrge, 39 %. Seda saab osaliselt selgitada peamiste kaubanduspartnerite ebakindla majandusliku olukorra, tööturu probleemide ja Eesti ettevõtete vähese ambitsioonikusega.

Pankade roll ettevõtete rahastamisel on suurem kui kapitaliturul. Ettevõtetele antud laenude kogumaht moodustab 34 % SKPst, samal ajal kui noteeritud omakapitaliinstrumentide puhul on see näitaja 8,6 % ja võlaväärtpaberite puhul 7 %. Aktsiaturu kapitalisatsioon on suhteliselt madal, 2015. aastal 1,9 miljardit eurot (umbes 10 % SKPst). Kõigi rahastamisallikate, eelkõige omakapitali (vt joonis 3.3.3) kapitalisatsioon on ELi keskmisest väiksem. Teisest küljest on Eesti ettevõtete äritegevuse aastane kogukasum ELi keskmisest kõrgem, mis võib tähendada, et ettevõtetele on suhteliselt lihtne rahastada investeringuid jaotamata kasumist.

Juurdepääs rahastamisele näitab Eestis teatavaid edusamme, kuna välja on töötatud uued rahastamisvahendid ja kaasatud riskikapitali. Toetus- (*crowd-sponsoring*) ja laenupõhise (*crowd-lending*) ühisrahastuse platvormid on riigis tegutsenud mitu aastat ning esimene omakapitalipõhise ühisrahastuse platvorm alustas tegevust 2015. aasta augustis. Äriinglite kogukond on aeglaselt kasvamas. 2012. aastal loodud Eesti äriinglite võrgustikul EstBAN on praegu ligikaudu 100 liiget. 2014. aastal investeeris see 65 ettevõttesse 4,8 miljonit eurot, tõstes Eesti investeringute ja SKP suhte üheks kõrgemaks. 2016. aasta algusjärku kavandati Eestis idufirmade toetamise uue seitsmeaastase programmi käivitamist.

Joonis 3.3.3. Erasektori investeeringud omakapitali protsendina SKPst, 2014

Allikas: Euroopa Riskikapitali Assotsiatsioon (2015), Kesk- ja Ida-Euroopa statistika 2014

Eesti riskikapitaliturg ei ole veel täielikult välja kujunenud (vt tabel 3.3.1), tuginedes endiselt suures osas avaliku sektori toetusele, eelkõige varastes rahastamisetappides.

Riskikapitaliinvesteeringuid toetab riiklik finantseerimisasutus KredEx fondifondi kaudu. Peamine eesmärk on aidata Eesti ettevõtteid loomis-, käivitamis- ja kasvuetapis. Varast toetust annab ka Eesti Arengufond algatuse Startup Estonia kaudu. Ka kapitaliturgude liidu loomise tegevuskava, mille ELi institutsioonid võtsid vastu 2015. aasta septembris Euroopa poolaasta raames, hõlmab kohustust edendada kapitaliturgude arendamist kõikides liikmesriikides. Omakapitali tehtavate erasektori investeeringute ja SKP suhte osas jääb Eesti Euroopa keskmisele endiselt alla.

VKEde juurdepääsu rahastamisele on vaja veelgi parandada. Väikeste ettevõtete puhul näib endiselt olevat peamiseks probleemiks suure tagatise nõue. Pangalaene ning EASi ja KredExi toetusmeetmeid saavad kasutada peamiselt suure kasvu- ja ekspordipotentsiaaliga ettevõtted. Seevastu väiksemate äriambitsioonide ja finantssuutlikkusega VKEdel esineb rahastamisele juurdepääsul probleeme. Pangandussektor ei paku neile kõrge riskifaktoriga ettevõtetele piisavalt vahendeid ning riskikapitali turg on küll paranenud, kuid peab siiski veel arenema.

18. detsembril kirjutati aga alla esimesele Euroopa Strateegiliste Investeeringute Fondist toetatava projekti lepingule,⁽⁴⁶⁾ mis annab ettevõtetele võimaluse saada laene kõrge riskitasemega projektide jaoks. COSME edasigarantileping võimaldab KredExil toetada laene ja liisinguid 1000 VKE-le umbes 200 miljoni euro (1,0 % SKPst) ulatuses järgmise kolme aasta jooksul. Kredex pakub allutatud tagatise pankadele ja liisinguettevõtetele investeerimislaenudeks, käibekapitali laenudeks, liisinguks, arvelduskrediidiks ja pangatagatisteks.

Tabel 3.3.1. Riskikapitaalinvesteeringud osana SKPst (2014. aasta või viimased kättesaadavad andmed)

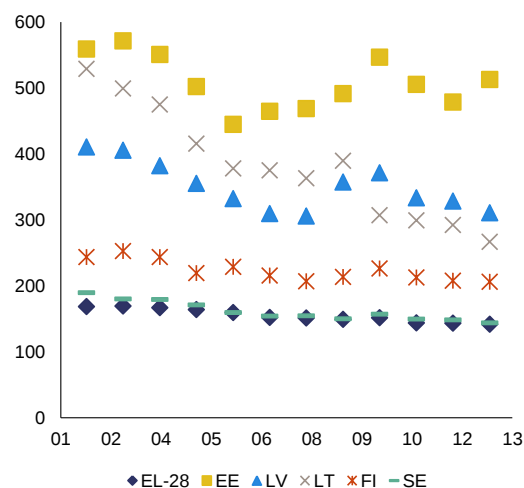
Riik	Loomis-/käivitamis-/algusetapp	Hiisem etapp
Rootsi	0,03060	0,03546
Soome	0,04197	0,01852
Eesti	0,00596	0,01659

Allikas: OECD

⁽⁴⁶⁾ <http://www.eib.org/efsi/index.htm?media=shortlink>

3.4. TARISTU JA ENERGIATÕHUSUS

Joonis 3.4.1. Majanduse energiamahukus: sisemine energia kogutarbimine jagatuna SKPga (naftaekvivalendi kilo 1000 euro kohta)

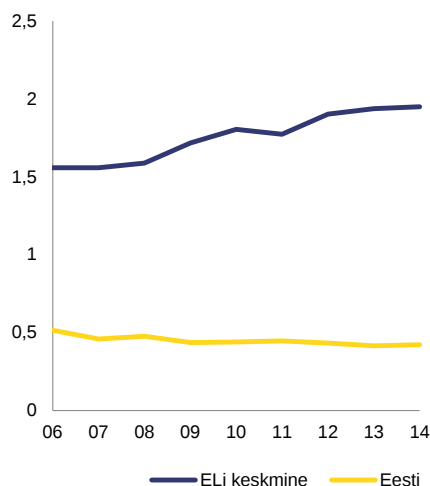
Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat

Elektri- ja gaasituru liberaliseerimisega ning uue energiataristu rajamisega on konkurents energiaturul viimastel aastatel märkimisväärselt paranenud. Siiski peab Eesti endiselt tegema suuri jõupingutusi energia- ja ressursimahukuse (ning ressursitootlikkuse) vallas ning praeguseks tehtud edusammud tunduvad üsna piiratudena (joonised 3.4.1 ja 3.4.2). Vastupidiselt ELi suundumustele on alates 2005. aastast oluliselt suurenenud eelkõige majanduse primaarenergiamahukus. Praegused arengud viitavad ka sellele, et riik ei saavuta 2020. aastaks mõnesid oma energiatõhususe alaseid eesmärgi. Teisest küljest on Eesti ennetähtaegselt täitnud oma 2020. aasta taastuvenergiaeesmärgi, kuna taastuvad energiaallikad moodustasid 2014. aastal energia kogutarbimises 26,5 %. Transpordivaldkonna siduva taastuvenergiaeesmärgi (10 %) saavutamisel on tehtud vaid piiratud edusamme – taastuvenergia osakaal on endiselt alla 1 %.

Energiaatõhusus

Eesti primaarenergiamahukus on suurenenud rohkem kui 20 % (2013. aastaks 21,3 %). Sellele vastandub peaaegu 10 % vähenemine ELis. Eesti tulemused energia lõpptarbimise vallas on teiste liikmesriikidega võrreldes nõrgemad. Mahukuse määr on üldiselt stabiilne, samas kui enamikus teistes liikmesriikides see väheneb.

Joonis 3.4.2. Ressursitootlikkus Eestis võrreldes ELi keskmisega

Allikas: Euroopa Komisjon, Eurostat

Hoonete energiaatõhusus

Ligikaudu 33 % Eesti energiast tarbivad kodumajapidamised. Seega võiks selle sektori energiatarbimise tõhustamisel olla suur positiivne mõju. Eestil on kavas kasutada aastatel 2014–2020 umbes 100 miljonit eurot Euroopa struktuurifondide vahendeid (0,5 % SKPst) korterelamute renoveerimiseks, kuid mõju kogu elamufondile oleks üsna piiratud. Eesti kasutab ligikaudu 50 % heitkogustega kauplemise süsteemi saastekvootide müügitulust – 2013. aastal 9,0 miljonit eurot ja 2014. aastal 7,4 miljonit eurot, et toetada energiaatõhusust ja energiasüsteemide kaasajastamist.

Valitsus kavatseb võtta vastu kaugküttesüsteeme käsitleva õigusakti, millega nähakse võrkudele ette stiimulid vähendada soojuskadu praegusest 22 %-lt 15 %-le 2017. aastaks. Lisaks on valitsus esitanud õigusakti eelnõu, millega edendatakse taastuva biomassi kasutamist kaugküttes. Selle eesmärk on parandada üldkasutatavate hoonete energiaatõhusust kooskõlas energiaatõhususe direktiiviga 2012/27/EL. Energiaatõhususe direktiivi mõne olulise punkti rakendamine on siiski ebaselge või puudub. Need hõlmavad suurte äriühingute kohustuslikku auditit, energiaatõhususkohustuste

süsteemi loomist, riikliku energiatõhususe fondi loomist ja individuaalsete tarbimisarvestite paigaldamist kortermajadesse. Need punktid kavatsetakse lisada praegu arutusel olevasse õigusakti.

Transpordisektori energiatõhusus

Transpordisektori energiamahukus paraneb, kuid on endiselt üle ELi keskmise. Alates 2005. aastast on Eesti indeks langenud [2013. aastaks] ligikaudu 21 % ehk veidi kiiremini kui mujal ELis. Transpordisektori energiatõhususe stiimulid on nõrgad, mis kajastub sõidukite madalas energiatõhususes. 2014. aastal oli Eestis ostetud sõiduautode heitkoguste määr ELi kõrgeim (141 g CO₂/km). Transpordimaksud (v.a kütusemaksud) on endiselt ELi madalamate hulgas ja sõidukeid ei maksustata ⁽⁴⁷⁾. 2014. aastal moodustasid transpordimaksud 0,1 % SKPst, võrreldes ELi keskmisega 0,5 % SKPst. Valitsus on aga välja töötamas ettepanekut kehtestada alates 2018. aastast raskeveokite teemaks. Ka kütuseaktsiisi kavandatud tõstmine (kuni 2018. aasta jaanuarini järk-järgult üle 30 %) võib avaldada positiivset mõju. Tõenäoliselt suunab see tarbijaeelistust energiatõhusamate autode suunas. Tarbijate jaoks läbipaistvuse suurendamiseks võetakse alates 2016. aastast kasutusele energiatõhususe märgistuskava. Kasutajad saavad elektroonilisest registrist hankida teavet kõigi uute autode energiatõhususe kohta. Vanemate mudelite registreerimise kandmine on siiski vabatahtlik.

Meetmed, millega suunati tarbijaeelistusi elektriautode suunas, ei ole andnud märkimisväärseid tulemusi ja tõenäoliselt seda ka ei tee. Ajavahemikul 2012–2014 rajas Eesti elektritranspordi programmi raames üle-eestilise kiirlaadijate võrgustiku. Ostetud uute elektriautode arv on aga drastiliselt vähenenud, kuna elektriautode kasutuselevõtu toetus sai 2014. aastal otsa. Meetme raames toodi liiklusesse pisut üle 1000 elektriauto.

⁽⁴⁷⁾ Vt *Study on Environmental Fiscal Reform Potential in 12 EU Member States* (12 ELi liikmesriigi keskkonnamäärade maksustamise reformipotentsiaali käsitlev uuring), D. Hogg jt. (2014). Vt ka Lamine, B. ja Lohmste, E. (2014) *Do the Baltic States need to tax passenger cars more?* (Kas Balti riigid peaksid sõiduautosid rohkem maksustama?), Country Focus, 12. köide, 11. number, ECFIN, Euroopa Komisjon, 2014. aasta november.

Ka maapiirkondade piiratud juurdepääs ühistranspordile suurendab sõiduautode kasutamist. Linnadevaheline kaugliinide bussitransport aga liberaliseeriti 2015. aastal ning oodatakse, et selle tulemusel tulevad erasektori teenuseosutajad turule kulu- ja energiatõhusamate alternatiividega. Reisijateveo valdkonnas toetab valitsus ka arukate transpordisüsteemide väljatöötamist ning kaubaveo valdkonnas võtab erasektor kasutusele uuenduslikke tehnoloogilisi lahendusi, mida eksporditakse ka teistesse Euroopa ja maailma riikidesse.

Tehakse algatusi taastuvenergia kasutamiseks transpordis. Eesti on kehtestanud siseriikliku eesmärgi suurendada taastuvate energiaallikate kasutamist 2020. aastaks 10 % võrra, eelkõige biometaanit kasutamist 5 %ni kõigist kütuseliikidest. Valitsuse aasta töökava näeb ette üle-eestilise laadimisvõrgu rajamise 2018. aastaks. Edendatakse ka biometaanitootmist, samuti kaalutakse täiendavaid meetmeid biometaanit ja teiste taastuvkütuste kasutamise suurendamiseks transpordisektoris. Lisaks asendati mitme maakonna hiljutiste ühistranspordihangete raames tavabussid biometaanikütusel töötavate bussidega. Transpordisektori taastuvkütuse kasutamise jõupingutused aitavad seega kaasa taastuvenergia kasutamise 2020. aasta üldeesmärgi saavutamisele.

Energia- ja -taristu

Elektrituru toimimine on märkimisväärselt paranenud pärast jaemüügisegmendi täielikku liberaliseerimist 2013. aasta alguses ja Eesti-Soome elektriliini EstLink 2 avamist 2014. aastal. Viimati nimetatut on märkimisväärselt parandanud Eesti ühendust Põhjamaade elektrituruga, tagades Eesti ja teiste Balti riikide tarbijatele suurema varustuskindluse ja turukonkurentsi. Balti turg sai veel ühe positiivse tõuke 2015. aasta detsembris, mil Leedu ühendas oma elektrivõrgu Rootsi ja Poolaga. Balti riikide elektrituru ühendamise ülejäänud ELiga vähendab nõudlust Eesti-Läti energiatransiidi järele, kõrvaldades suures osas ülekooormuse ohu Eesti-Läti piiril. Nimetatud risk maandatakse täielikult kolmanda Eesti-Läti liini valmimisel, mille ehitustööd on graafikus. Balti riikide ELi elektrituruga ühendamisel tehtud edusammud sillutavad teed elektrivõrkude täielikule ühendamisele vastavalt riikide strateegilistele eesmärkidele. Kolm Balti riiki leppisid 2015. aasta esimeses kvartalis kokku

ühises strateegilises eesmärgis desünkroniseerida elektrivõrgud Venemaa IPS/UPS süsteemist ning ühendada need täielikult mandri-Euroopa võrguga. Sünkroniseerimisprojekt kuulub olulise taristuprojektina Euroopa energiajulgeoleku strateegia hulka ja see kujutab endast Balti riikide elektrituru ühendamise kava üht prioriteetset valdkonda.

Eesti maagaasiturg sõltub endiselt suuresti Venemaa tarnetest, kuid riik on alates 2015. aastast importi mitmekesistanud. Eestil on maagaasiühendus Venemaa ja Lätiga. Gaas liigub põhiliselt Venemaalt Lätti ja seejärel sealsest Inčukalnsi maa-alusest gaasihoidlast Eestisse. Alates veeldatud maagaasi terminali avamist Leedus 2014. aasta lõpus on Eestil õnnestunud sõlmida Leeduga gaasiimportdilepingud, kuid allikate mitmekesistamine ja energiavarustuse kindlus on endiselt tagasihoidlikud. Esimesed Leeduga sõlmitud gaasilepingud on olnud aga Eesti gaasituru liberaliseerimise edukaks versta-postiks. Valdconnas saab teha täiendavaid edusamme, rajades esimese gaasiühenduse Soomega (*Baltic connector*) ja Poola-Leedu gaasiühenduse (GIPL), millega lõpeb Balti riikide gaasituru isolatsioon.

Transporditaristu

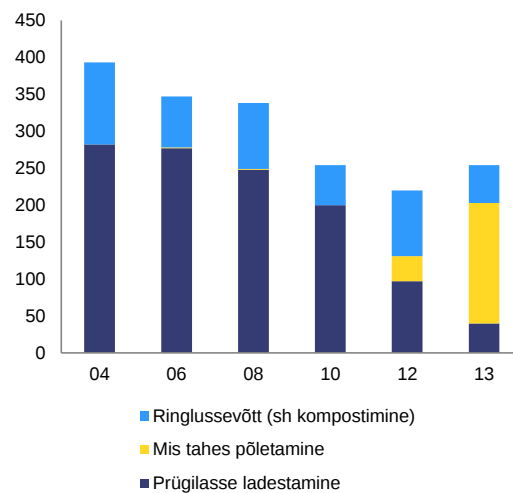
Investeeringud transporditaristusse sõltuvad suuresti ELi vahenditest; seejuures jäävad selgusetuks taristu hoolduse ja ajakohastamise jätkusuutlikuks pikaajaliseks rahastamiseks eraldatavad riiklikud vahendid. Põhimaanteede kvaliteet on jäänud samaks või on paranenud, kuid kõrvalteede seisukord halveneb. Võimalik raskeveokimaks ei ole otseselt kavandatud selleks, et maanteetaristule ettenähtud riiklikke vahendeid suurendada.

Sarnaselt teetaristule sõltuvad ka investeeringud raudteedesse väga suurel määral ELi vahenditest. Koostöös Läti ja Leeduga on tehtud teatavaid edusamme Eestit Euroopa raudteevõrguga ühendava Euroopa standardrööpmelaiusega liini Rail Balticu kavandamisel. Rail Baltic on eelnevalt Euroopa ühendamise rahastu raames kindlaks määratud projekt ja see peab valmis saama 2024. aastaks. Projekt peaks andma tõuke üleminekuks raudtee-kaubaveole ja parandama raudteeühendust reisijateveol. Selle tulemusel ehitatakse Eestisse

lisaks praegustele sadamates asuvatele ühendveoterminalidele ka raudtee/maantee ühendveoterminalid.

Jäätmekäitlus

Joonis 3.4.3. Olmejäätmed käitlusviiside lõikes (2004–2013)

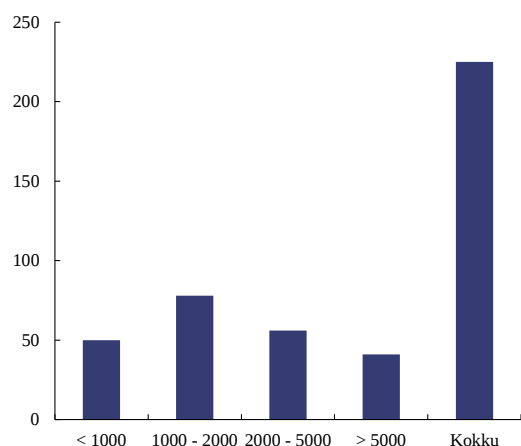
Allikas: Euroopa Komisjon

Edasiminekuks olmejätmete käitlemisel on olnud üsna piiratud. Kuna olmejätmete põletamine on märkimisväärselt suurenenud ja ringlussevõtt vähenenud, on oht, et Eesti ei suuda oma ringlussevõtu eesmärki (50 %) 2020. aastaks saavutada, rääkimata kavandatud 65 % ringlussevõtu sihtarvu saavutamisest 2030. aastaks. Jäätmekäitlus on vähearenenud sellistes valdkondades nagu liigiti kogumine, ringlussevõtt, kompostimine, ringlussevõtuks sobimatute jätmete põletamise piiramine ning suletud prügilatest soojuse ja elektri koostootmine (joonis 3.4.3).

3.5. KOHALIKU OMAVALITSUSE REFORM

Kohaliku omavalitsuse reform, mis edendaks konkurentsivõimet ja suurendaks kaasavat majanduskasvu, on olnud arutluse all üle kümne aasta. Eesti 213st omavalitsusest on praegu ligikaudu pooltes vähem kui 2000 elanikku (joonis 3.5.1). Kohalikud omavalitsused osutavad avalikke teenuseid vastavalt nende enda kehtestatud prioriteetidele. Koostöö omavalitsuste vahel paraneb, ent aeglaselt.

Joonis 3.5.1. Omavalitsuste ja suuremate linnade rahvaarv (2011)

Allikas: Eesti Statistikaamet

Paljusid avalikke teenuseid, nagu sotsiaalteenused, transport, haridus, lastehoid ja vanurite hooldus, pakutakse ebaühtlaselt ja need on üle Eesti kõikuva kvaliteediga. Kohalikul tasandil pakutavate teenuste erinev tase on seletatav paljude omavalitsuste väiksusega ja sellest tulenevalt piiratud rahaliste vahendite ja suutlikkusega meelitada ligi pädevat tööjõudu kohalikul tasandil. Miinimumnõuete ja keskse järelevalvesüsteemi puudumine on samuti raskendanud sotsiaalteenuste osutamist. Sotsiaalteenuste ebapiisavus avaldab otsest negatiivset mõju aktiveerimismeetmete tõhususele, mida nad peaksid toetama. See probleem on eriti oluline töövõimereformi seisukohast, sest reform toetub sotsiaalteenuste kättesaadavusele kohalikul tasandil.

Kohalike omavalitsuste rahastamispõhimõtted piiravad vähem jõukate omavalitsuste suutlikkust viia oma tulud paremini tasakaalu neile pandud kohustustega. Tasandusfondiga tagatakse poolautomaatne tulude ümberjaotamine

vähem jõukatele omavalitsustele. Stiimulite puudumine ettevõtete ligimeelitamiseks ja töökohtade loomise toetamiseks mõjub negatiivselt sellistele algatustele. Lisaks ei ole kohalikel omavalitsustel praegu juriidilist kohustust toetada ettevõtjaid ja võimalikke investoreid.

Valitsus on võtnud kohustuse jätkata edasiminekut haldusreformiga, sealhulgas kohaliku omavalitsuse reformiga, ühtlustades esiteks valitsuse tasandil kõik Rahandusministeeriumi alluvuses olevad vastutusvaldkonnad. Kavandatav haldusreformi seadus esitatakse valitsusele 2016. aasta märtsis ja see võetakse eeldatavasti vastu juunis. See sillutaks teed kohaliku omavalitsuse reformile, mis hõlmaks nii kohalike omavalitsuste vabatahtlikke ühinemisi kui ka valitsuse algatatud ühinemisi ja mis viiakse lõpule 2017. aasta oktoobriks, kohalike omavalitsuste valimisteks. Kohalike omavalitsuste ühendamise eesmärk on saavutada mastaabisäästu, pakkuda kättesaadavaid ja kvaliteetseid teenuseid ning tagada tõhusam ja pädevam haldussuutlikkus. Üldsusega konsulteeritud seaduseelnõus on kavandatud kohaliku omavalitsusüksuse elanike miinimumarvuks 5000 inimest, mis võimaldaks kohalikul omavalitsusel pakkuda piisaval hulgal teenuseid, palgata rohkem spetsialiste ja näha eelarves ette vahendid investeeringuteks. Esimeses etapis (kuni 2016. aasta lõpuni) pakub valitsus rahalisi stiimuleid, et edendada vabatahtlikku ühinemist. Alates 2017. aastast viib omavalitsuste ühinemise läbi valitsus ja ilma rahalise toetuseta.

Edu on saavutatud üheksale sotsiaalteenusele miinimumnõuete kehtestamisega sotsiaalhoolekande seaduse muutmise tulemusel. Need muudatused jõustusid 2016. aasta jaanuaris koos kohalikele omavalitsustele kehtestatud kohustusega vaadata läbi oma rakendusmäärused, et tagada nõuete kohaldamine alates 2016. aasta aprillist. Sotsiaalteenuste kvaliteedi hindamiseks määratakse kindlaks iga üksiku teenuse ulatus, konkreetsed eesmärgid ja miinimumnõuded, nt teenuseid osutavate töötajate kvalifikatsiooninõuded. Selle põhjal saab välja töötada ühisraamistiku, mis peaks tagama asjaomaste teenuste ühtlase kvaliteedi üle kogu Eesti ja parema juurdepääsu teenustele. Selliseid teenuseid vajavate inimeste jaoks peavad kohalikud omavalitsused võtma vajalikke meetmeid (üksi või koostöös teiste kohalike omavalitsustega), et teenus vastaks

kindlaksmääratud kvaliteedinõuetele. Lapsehoiuteenuste pakkumine on juba näidanud paranemise märke (vt punkt 3.2).

Kohaliku omavalitsuse vahendite seisukohast peaksid kohalike omavalitsuste ühinemised osaliselt kaotama rahalised erinevused uute üksuste vahel ja parandama kohalike omavalitsuste tulude vastavust nende ülesannetele. Ühinemised peaksid vähendama vajadust tasandusfondi järele. Seejuures kavatakse tasandusfondi muuta, et kõrvaldada ülejäänud põhjused, mis soosivad omavalitsuste passiivsust ettevõtlust arendamisel. Samuti usaldatakse kavandatud reformi raames kohalikele omavalitsustele täiendavad ülesanded, sealhulgas kohaliku ettevõtluse arendamine. Muudatusi kohalikes maksudes praegu ette ei nähta.

Ühtekuuluvuspoliitika fondide 2014.–2020. aasta tegevuskava hõlmab meetmeid valitsemisectori pädevuse suurendamiseks ja haldamise tõhustamiseks ning e-valitsuse teenuste ja rakenduste väljaarendamist avalike teenuste osutamiseks. Kuigi eespool nimetatud meetmed, mille eesmärk on suurendada Eestis haldussuutlikkust, on suunatud peamiselt keskvalitsusele, on üks nendest (Euroopa Sotsiaalfondi meede „Kohaliku ja piirkondliku tasandi suutlikkuse arendamine”) seotud kohaliku omavalitsuse reformiga.

Regionaalareng

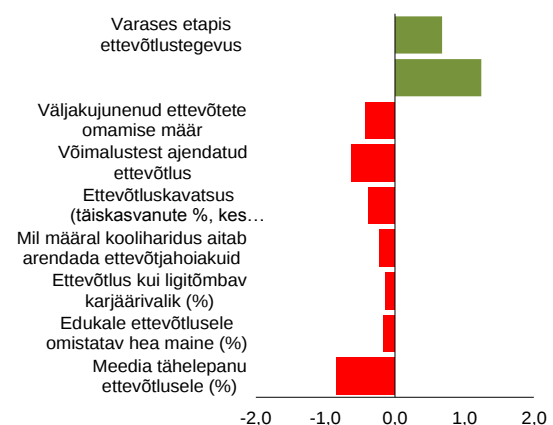
Eesti on teinud teatavaid edusamme majandusarengu ja ettevõtluse soodustamisel piirkondades, kus valitseb suur tööpuudus, ning säästva linnaarengu edendamisel, eelkõige võtnud vastu mitmeid õigusakte (toetuse andmise tingimused), strateegiaid ja tegevuskavasid aastateks 2014–2020. Uute tegevuste rakendamine ei ole veel täit hoogu sisse saanud.

Meetmed majandusarengu ja ettevõtluse soodustamiseks piirkondades põhinevad regionaalarengu strateegias 2014–2020 seatud eesmärkidel. Strateegia lähtub põhimõttest, et regionaalpoliitika ei tohi olla suunatud üksnes mahajäänud piirkondade abistamisele, vaid sellele, et rahuldada kõigi Eesti piirkondade arenguvajadusi ja tõhusamalt kasutada nende arengupotentsiaali.

Ettevõtluskeskkond

Vastavalt Euroopa väikeettevõtlusalgatuse „Small Business Act” 2015. aasta teabelehele, on Eesti ettevõtlustulemused ELi keskmise lähedal, kuid need ei ole nii head kui varasematel aastatel (vt joonis 3.5.2). Võimalustest ajendatud ettevõtluse näitaja oli ikka veel madal ja ettevõtluskavatsuse arvestuses jääb Eesti alla ELi keskmise. 2015. aastal on täheldatud positiivset arengut. Global entrepreneurship Monitori⁴⁸ hiljuti avaldatud andmetest nähtub, et varases etapis ettevõtlustegevust ja väljakujunenud ettevõtete omamise määra käsitlev kogunäitaja on märkimisväärselt paranenud, kuigi see on ikka veel allpool Läti tulemust (vt joonis 3.5.3). Ettevõtluse ühiskondliku väärtustamise (ettevõtlus kui hea karjäärivalik, edukale ettevõtlusele omistatav hea maine, meedia tähelepanu) osas on veel palju arenguruumi. Suurenenud on arusaam sellest, mil määral aitab kooliharidus arendada ettevõtjahoiaid, kuid probleeme on veel õppematerjalide ja õpetajatele suunatud meetodiliste juhiste ja pigem teoreetilise kui praktilise õpetamisega.

Joonis 3.5.2. Ettevõtlusnäitajad („e”-näitajad): erinevus ELi keskmisest (möödetuna standardhäälbena, ELi keskmine=0)

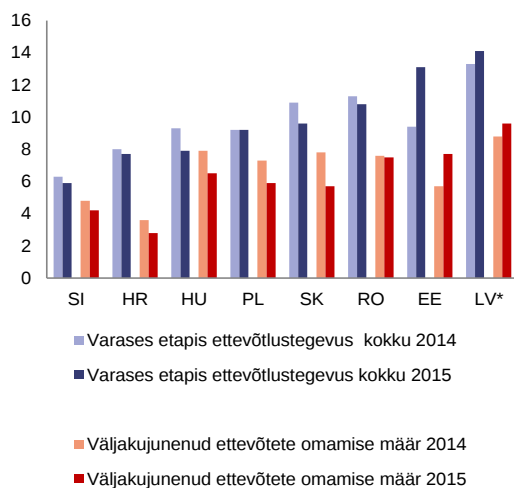
Allikas: SBA teabeleht 2015

Kavandatud avaliku halduse reformi raames usaldatakse kohalikele omavalitsustele täiendavad ülesanded, sealhulgas kohaliku ettevõtluse arendamine. Maakondlikud

(⁴⁸) <http://www.gemconsortium.org/report>.

arenduskeskused pakuvad ettevõtjatele toetust kohalikul tasandil. Nad tegutsevad Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse partneritena ja pakuvad ettevõtjatele, mittetulundusühingutele ja kohalikele omavalitsustele nõuandeteenuseid ja annavad teavet taotlejate abiprogrammide kohta. Koostöös muude asjaomaste kohalike ja piirkondlike organisatsioonidega on maakondlikud arenduskeskused koostanud kooskõlastatud kavad, et parandada piirkonnas tööhoivet ja ettevõtlust, arvestades piirkonna potentsiaali ja vajadusi. Kavades on ühendatud olemasolevad meetmed ja ettepanekud uute piirkonnapõhiste mehhanismide kohta, mida kaasrahastatakse ELi fondidest.

Joonis 3.5.3. Varases etapis ettevõtlustegevuse (1) ja väljakujunenud ettevõtete omanike (2) määr kokku

1) Need, kes on ettevõtlust alustanud või saanud uue ettevõtte omanikuks/juhiks – protsendina kõigist ettevõtlusega tegelevatest 18–64aastastest elanikest.
 2) Need, kes on väljakujunenud ettevõtte omanikud/juhid, st omavad või juhivad tegutsevat ettevõtet, mis on maksnud palka või teinud omanikele muid makseid enam kui 42 kuu eest, – protsendina kõigist ettevõtlusega tegelevatest 18–64aastastest elanikest.
Allikas: Global entrepreneurship Monitor, 2015/16 Global Report

Eesti ettevõtetele on toeks soodne ettevõtluskeskkond ja hästitoimiv e-valitus. Eesti on õigusloome kvaliteedi ja valitsemistõhususe indeksi poolest liikmesriikide arvestuses suhteliselt heal kohal – vastavalt 8. ja 14. kohal. Maailmapanga 2016. aasta äritegevuse aruandes on Eesti 189 riigi majanduse arvestuses 16. kohal. Kõige nõrgemaid tulemusi on Eesti näidanud seoses vähemusinvestorite kaitsega (81. kohal) ja maksujõuetusmenetluse rakendamisega

(40. kohal). Üks valdkond, milles Eesti tulemused on alla ELi keskmist ja seda peamiselt pika maksejõuetusmenetluse tõttu, on pankrotistunud ettevõtjatele nn teise võimaluse andmine. Selleks et ettevõtluskeskkonda jätkuvalt parandada, on kavandatud projekt maksejõuetusraamistiku läbivaatamiseks ja Justiitsministeerium käivitas selle 2015. aastal. Peale selle käivitati 2015. aasta suvel halduskoormuse vähendamise algatus „Nullbürokratia”. Seda juhib Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium koostöös ettevõtjate organisatsiooniga. Lisaks pikale maksejõuetusmenetlusele nõrgestab ettevõtluskeskkonda teise tegurina ka siseriiklike eeskirjade ja menetluste puudumine, mis võimaldaksid ettevõtte registrijärgse asukoha üleviimist teise riiki⁽⁴⁹⁾.

Majanduse digiteerimise tulemuslikkuse üldise hinnangu kohaselt on Eesti ELi keskmisest parem. Eesti edestab enamikku teisi liikmesriike ning on digitaalrajanduse ja -ühiskonna indeksi 2016. aasta andmete kohaselt ELis 7. kohal. Eesti on esirinnas avalike digiteenuste pakkumises ja kasutamises. Lairiba püsiühendus on kättesaadav 89 %-le kodumajapidamistest, seades Eesti liikmesriikide järjestuses 25. kohale; seevastu on Eesti mobiilsete lairibateenuste kasutuselevõtu arvestuses neljandal kohal.

Riigihanked

Eestil on üldiselt hästi toimiv ja ajakohane riigihangete süsteem koos pädevate asutuste, vastavate koolituste ja juhustega, kuid kvaliteeti arvestades on riik maha jäänud. 2012. aastal sõlmiti Eestis umbes 9000 riigihankalepingut koguväärtusega ligikaudu 1,6 miljardit eurot, mis moodustab SKPst 12 %. Siiski on enamik (78 %) lepinguid 2015. aastal sõlmitud ainult ühe kriteeriumi (madalaim hind) alusel. See piirab erinevate poliitikalavalkute, st keskkonnahoidlike, sotsiaalsete või innovatiivsete riigihangete väljatöötamist. Sellega seoses käivitasid

⁽⁴⁹⁾ Eesti siseriiklike õigusaktide kohaselt ei ole lubatud äriühingute registrijärgse (välismaal asutatud Eesti ettevõtteid või välisettevõtteid Eestis) tegevuskoha üleviimine teise riiki, välja arvatud Euroopa ettevõtete puhul, ja seetõttu on ettevõtetel keeruline oma tegevust teise riiki üle viia ja paremaid äri võimalusi otsida. Vt 2013. aasta uuring piiriülese ühinemise direktiivi kohaldamise kohta.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/494460/IPOL-JOIN_ET\(2013\)494460_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/494460/IPOL-JOIN_ET(2013)494460_EN.pdf).

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Rahandusministeerium ning Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus hiljuti algatuse innovatsiooni edendamiseks riigihangetes (vt punkt 3.3).

2015. aasta riigipõhised soovitus	
Esimene riigipõhine soovitus: Mitte kalduda 2015. ja 2016. aastal kõrvale keskpika perioodi eesmärgist.	Riigipõhiste soovitude vastavust stabiilsuse ja kasvu paktile hinnatakse kevadel, kui lõplikud andmed on kättesaadavad.
Teine riigipõhine soovitus: Suurendada tööturul osalemist, sealhulgas töövõimereformi rakendamise teel. Suurendada madalapalgalistele töötajatele suunatud meetmete kaudu stiimuleid töötamiseks. Võtta meetmeid soolise palgalõhe vähendamiseks. Tagada kvaliteetsed sotsiaalteenused ja lastehoiuteenuste kättesaadavus kohalikul tasandil.	Eesti on teise riigipõhise soovituse täitmisel teinud mõningaid edusamme: Saavutatud on teatavaid edusamme tööturul osalemise suurendamisel, sealhulgas tänu töövõimereformi rakendamisele, kuna aktiivseid tööturuteenuseid võimaldav töövõimereform jõustus 1. jaanuaril 2016. Töövõimetoetuse seaduse jõustudes 1. juulil 2016 hakatakse töövõimet hindama uue korra alusel ja maksma töövõimetoetust. Uus süsteem võetakse täielikult kasutusele alates 2017. aasta jaanuarist, kui algab ümberhindamine. Teatavaid edusamme on tehtud madalapalgalistele töötajatele suunatud stiimulite edendamisel, sest Eesti on võtnud mitmeid meetmeid miinimumpalga tõstmiseks ja tööjõumaksude alandamiseks. Üldiselt tundub siiski, et vastuvõetud maksumeedmed hõlmavad üksnes suhteliselt kitsast sissetulekuvahemikku ja nende positiivne mõju taandub ilmselt peagi, arvestades palga suhteliselt kiiret kasvu. Lisaks toob madalapalgaliste töötajate maksutagastus kaasa suhteliselt kõrge tegeliku maksumäära tõusu 480–649euroste kuusissetulekute puhul ja nii on seatud ohtu sellise suurusega sissetulekutele suunatud stiimulid. Soolise palgalõhe vähendamisel on tehtud piiratud edusamme. Eesti valitsus kavatseb 2016. aastal võtta mõned meetmed soolise palgalõhe vähendamiseks, muutes soolise võrdõiguslikkuse seadust ja rakendades heaolu arengukava. 2016. aasta mais on kavas teha seadusandlik ettepanek, mille kohaselt antakse tööinspektoritele õigus kontrollida võrdse töö eest võrdse tasu maksmise põhimõtte järgimist. Samuti kavandatakse

⁽⁵⁰⁾ 2015. aasta riigipõhiste soovitude rakendamisel saavutatud edu hinnatakse järgmiselt:

Edusammud puuduvad: Liikmesriik ei ole teatanud riigipõhiste soovitude täitmiseks võetud meetmetest ega neid vastu võtnud.

Selline hinnang antakse ka siis, kui liikmesriik on tellinud uuringu võimalike meetmete hindamiseks.

Vähened edusammud: Liikmesriik on teatanud riigipõhise soovituse täitmiseks võetud meetmetest, kuid need tunduvad ebapiisavad ja/või nende vastuvõtmine/rakendamine on ohus.

Teatavad edusammud: Liikmesriik on teatanud riigipõhiste soovitude täitmiseks võetud meetmetest või need vastu võtnud.

Meetmed on paljulubavad, kuid kõiki neid ei ole veel rakendatud ja rakendamine ei ole kõigil juhtudel kindel.

Märkimisväärsed edusammud: Liikmesriik on vastu võtnud meetmed, millest suurem osa on rakendatud. Need aitavad oluliselt riigipõhiste soovitusi täitmisele kaasa.

Täielikult rakendatud: Liikmesriik on vastu võtnud ja rakendanud riigipõhiste soovitude täitmiseks sobilikud meetmed.

	poliitikaettepanekuid, et muuta kehtiv vanemapuhkuste süsteem paindlikumaks. Heaolu arengukava 2016–2023 eelnõu, mis võetakse vastu 2016. aasta märtsis, sisaldab tööhõive, sotsiaalkaitse, soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise poliitika strateegilisi eesmärgi. Kõnealustest meetmetest on teatatud, kuid neid ei ole veel rakendama hakatud. Eesti on teinud teatavaid edusamme, et tagada kvaliteetsed sotsiaalteenused kohalikul tasandil; selleks on muudetud sotsiaalhoolekande seadust ja kehtestatud üheksale sotsiaalteenusele miinimumnõuded, mis jõustusid 1. jaanuaril 2016. Tegelikult sõltub nende meetmete tegelik mõju kohalike omavalitsuste koostöö tasemest ja kohalike omavalitsuste üldisest reformist. Teatavaid edusamme on tehtud lastehoiuteenuste kättesaadavuse tagamisel, kuna seda kajastav näitaja on selgelt paranemas ja seda tänu Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide abiga loodud täiendavatele lastehoiukohtadele.
Kolmas riigipõhine soovitus: Suurendada osalemist kutsehariduses ja -koolituses ning parandada nende vastavust tööturu vajadustele, eelkõige parandades töökohal toimuva õppe võimaluste kättesaadavust. Keskenduda teadusuuringutele ja innovatsioonile avaliku sektori toetuse andmisel piiratud hulga aruka spetsialiseerumise valdkondade koordineeritud rakendamisele.	Eesti on kolmanda riigipõhise soovituse täitmisel teinud mõningaid edusamme: Teatavat edu on saavutatud kutsehariduses ja -koolituses osalemise suurendamisel ning on parandatud nende vastavust tööturu vajadustele, eelkõige on parandatud töökohal toimuva õppe võimaluste kättesaadavust. Koostöö kutsehariduse ja -koolituse sotsiaalpartneritega ning töökohal toimuva õppe pakkumine on tänu kutsehariduse ja -koolituse valdkondliku programmi rakendamisele hoogustumas, kuigi väljalangemise määr on endiselt kõrge. Teadusuuringute ja innovatsiooni valdkonnas on tehtud teatavaid edusamme, suunates avaliku sektori toetuse piiratud hulga aruka spetsialiseerumise valdkondade koordineeritud rakendamisele. Eesti on võtnud kasutusele aruka spetsialiseerumise raamistiku ja võtnud meetmeid, et rakendada teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegiat „Teadmistepõhine Eesti” ning ettevõtluse kasvustrateegiat. Juhtkomitee on teinud tööd, et tagada strateegiate rakendamiseks vajalik sünergia kahe peamise ministeeriumi, tööstussektori ja teadusasutuste esindajate vahel. Kuigi Eesti Arengufond täheldas edusamme kasvuvallkondade analüüsis, ei esitanud ta 2015.

	aasta aruandes ühtegi konkreetset tulemust. Vaja on tugevdada rakendamise institutsioonilist koordineerimist.
--	---

Strateegia „Euroopa 2020” (riigi eesmärgid ja edusammud)

2013. aasta riiklikus reformikavas seatud tööhõive määra eesmärk: 76 %	Eesti eesmärk on tõsta tööhõive määra 20–64 aastaste seas 76 %ni, mis tähendab veel 38 000 inimese tööturule tagasitoomist, võrreldes 2009. aastaga. Kuna tööhõive määr suureneb jätkuvalt – olles 2015. aasta esimeses kolmes kvartalis 76,5 % –, on vastav riiklik eesmärk peaaegu saavutatud; seda lihtsustab osaliselt vähenev tööealine elanikkond (nimetaja muutuse mõju). Tööhõive määr (protsentides): 2013: 73,3 % 2014: 74,3 % 2015. aasta esimesed kolm kvartalit: 76,5 %
2013. aasta riiklikus reformikavas seatud teadus- ja arendustegevuse eesmärk: 3 % SKPst; sellest 2 % erasektoris.	2014. aastal jäid Eestis investeeringud teadus- ja arendustegevusse veelgi rohkem allapoole ELi keskmist (2 % SKPst). Kuigi avaliku sektori investeeringud teadus- ja arendustegevusse vähenesid vaid veidi (0,89 %-lt SKPst 2013. aastal 0,86 %-le 2014. aastal), jätkasid ettevõtlussektori investeeringud teadus- ja arendustegevusse kiiret langust, vähenedes 1,2 %-lt SKPst 2012. aastal 0,64 %-le SKPst 2014. aastal (vt joonis 3.3.1). Eestil on üha raskem saavutada strateegia „Euroopa 2020” teadus- ja arendustegevuse riiklikku eesmärki. Seepärast tuleb teha jõupingutusi, et leevendada kvalifitseeritud töötajate puudust, mis omakorda takistab majanduskasvu, ja parandada teaduse ja ettevõtluse vahelist koostööd, sest selle madal tase pärsib teadus- ja arendustegevuse tulemuste jõudmist turule.

Kasvuhoonegaaside heitkogused, baasaasta 1990: 2020. aastal +11 % 2005. aastaga võrreldes (heitkogustega kauplemise süsteemi mittekuuluvates sektorites)	2020. aasta eesmärk: +11 % Vastavalt viimastele riiklikele prognoosidele ja arvestades kehtivaid meetmeid, peaks eesmärk saavutatama: 2020. aastal –2 % 2005. aastaga võrreldes (varu 13 protsendipunkti). HKSi mittekuuluvate sektorite 2014. aasta eesmärk: +8 %. 2014. aasta ligikaudsete andmete põhjal vähenes ELi heitkogustega kauplemise süsteemi mittekuuluvate sektorite kasvuhoonegaaside heide aastatel 2005–2014 5 % võrra.
2013. aasta riiklikus reformikavas seatud taastuvenergia eesmärk: 25 % Taastuvenergia osa kõigis transpordiliikides: 10 %	2014. aastal oli Eestis taastuvenergia osakaal energiaallikate jaotuses 26,5 % ja sellega on 2020. aasta eesmärk (25 %) juba saavutatud. Kuid kaugeltki ei ole saavutatud taastuvenergia kasutuselevõtu siduv eesmärk 10 % transpordisektoris. Taastuvenergia osakaal transpordisektoris oli 2014. aastal 0,2 %, samuti ei ole alates taastuvenergia direktiivi vastuvõtmisest 2009. aastal tehtud mingeid edusamme. Eesti on pidanud läbirääkimisi teiste liikmesriikidega, et jagada enda toodetava taastuvenergia ülemäärast kogust taastuvenergia koostöömehhanismide raames (kuni 2020). Komisjon julgustab sellist algatust ja loodab, et asjaomased koostöölepingud allkirjastatakse.
Energiaatõhusus: primaarenergia tarbimise vähendamine 6,5 miljoni nafta ekvivalenttonni võrra (energia lõpptarbimise vähendamine 2,8 miljoni nafta ekvivalenttonni võrra).	Eesmärgini jõudmiseks on vaja täiendavaid meetmeid, sealhulgas ehitus- ja transpordisektoris, sest energia lõpptarbimise 2005–2013. aasta suundumuse jätkumise korral võib eesmärk jääda saavutamata. Primaarenergiamahukus on Eestis alates 2005. aastast suurenenud ja see on märkimisväärselt üle ELi keskmise. Siiski on tööstussektori energiamahukus aastatel 2005–2013 järsult vähenenud ligikaudu 24 % võrra, mis on oluliselt üle ELi keskmise.
Haridussüsteemist varakult lahkunud noorte osakaalu vähendamise eesmärk: 9,5 % 18–24aastastest, kellel on madalam kui keskharidus ning kes ei jätka õpinguid või koolitusi.	ELi 2020. aasta eesmärk on 10 %. 2014. aastal oli see määr 11,4 %. Koolist väljalangemise määr oli maapiirkondades 17,3 %, väikelinnades ja eeslinnades 15,2 % ning suurlinnades 4,7 %, kusjuures poiste hulgas oli see kaks korda suurem kui tüdrukute hulgas (vastavalt 15,3 % ja 7,5 %) (Eurostati 2014. aasta andmed).

Kolmanda taseme hariduse eesmärk: 40 % 30–34aastastest inimestest on omandanud kolmanda taseme hariduse.	2014. aastal oli kolmanda taseme hariduse omandamise määr 43,2 %. Siin valitseb märkimisväärne sooline ebavõrdsus (54,2 % naistest ja 32,8 % meestest). Loodusteaduste, tehnoloogia ja matemaatika erialade üliõpilased moodustasid kõikidest kõrgharidust omandavatest üliõpilastest 2014. aastal 28,9 %.
Suhtelises vaesuses elava elanikkonna osakaalu vähendamise eesmärk: 15 % 2020. aastal.	Suhtelise vaesuse määra alanemine 2010. aasta (majandusaasta) 17,5 %-lt 2020. aasta (majandusaasta) 15 %-le tähendab, et suhtelises vaesuses elavate inimeste arv peaks absoluutarvestuses vähenema 36 248 inimese võrra. 2013. aastal suurenes suhtelises vaesuses elavate inimeste arv peamiselt leibkonna mediaansissetuleku suurenemise tõttu, mistõttu on riik nüüd veelgi kaugemal riikliku eesmärgi saavutamisest vähendada vaesust 15 %ni. Suhtelise vaesuse määr: (uuringu aasta) 2012: 17,5 % 2013: 18,6 % 2014: 21,8 %

Vt täiendavad konteksti selgitavad näitajad aadressil <http://ec.europa.eu/education/monitor>.

Vt täiendavad konteksti selgitavad näitajad aadressil <http://ec.europa.eu/education/monitor>

LISA B

Makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse tulemustabel

Tabel B.1. Makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluse tulemustabel Eesti kohta

				Piirmäärad	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Väline tasakaalustamatus ja konkurentsivõime	Jooksevkonto saldo (protsendina SKPst)	3 aasta keskmine	-4%/6%	-7,1	-1,5	1,9	0,2	-0,4	-0,5	
	Rahvusvaheline netoinvesteeringispositsioon (%-na SKPst)		-35%	-80,1	-71,2	-55,6	-52,0	-47,6	-43,6	
	Reaalne tegelik vahetuskurss (REER) (42 tööstusriiki – THHI deflaator)	muutuse % (3 aastat)	±5% & ±11%	13,6	4,6	-0,8	-3,6	3,1	4,7	
	Ekspordi turuosa (%-na maailma ekspordist)	muutuse % (5 aastat)	-6%	16,3	9,3	24,8	8,5	14,5	24,5	
	Nominaalne tööjõu ühikukulu (2010=100)	muutuse % (3 aastat)	9% & 12%	39,2	13,6	-2,8	-1,8	8,8	13,0	
Sisemine tasakaalustamatus	Deflateeritud eluasemehinnad (aastase muutuse %)		6%	-37,0	2,1	2,6	3,8	7,3	12,8	
	Erasektori krediitvoog %-na SKPst, konsolideeritud		14%	-6,0	-7,6	-0,7	10,6	4,2	6,4	
	Erasektori võlakooormus %-na SKPst, konsolideeritud		133%	153,2	140,4	122,9	123,2	115,8	116,1	
	Valitsemissektori võlakooormus %-na SKPst		60%	7,0	6,6	5,9	9,5	9,9	10,4	
	Töötuse määr	3 aasta keskmine	10%	7,9	11,9	14,2	13,0	10,3	8,7	
	Finantssektori kogukohustused, konsolideerimata (aastase muutuse %)		16.5%	-7,8	-8,9	1,0	11,9	2,9	12,2	
Uued tööhõivenäitajad	Tööjõus osalemise määr (protsendina 15–64aastastest) (3 aasta muutuse %)		-0.2%	1,2	0,7	0,5	0,8	1,2	0,5	
	Pikaajalise töötuse määr (protsendina tööealisest elanikkonnast, vanuserühm 15–74aastased) (3 aasta muutuse %)		0.5%	0,8	5,3	5,4	1,8	-3,8	-3,8	
	Noorte töötuse määr (protsendina 15–24aastaste noorte töøjõust) (3 aasta muutuse %)		2%	15,3	22,8	10,4	-6,5	-14,2	-7,4	

p: ajutine

Toonitud taustal näitajad ületavad Euroopa Komisjoni häiremekhanismi aruandes ette nähtud künniseid Reaalse tegeliku vahetuskursi ja tööjõu ühikukulu puhul on esimene künnis kohaldatav euroala liikmesriikide suhtes.

Allikas: Euroopa Komisjon

LISA C

Standardtabelid

Tabel C.1. **Finantsturu näitajad**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Pangandussektori koguvarad (protsendina SKPst)	138,2	114,1	109,2	104,9	107,5	113,1
Viie suurima panga varade osakaal (protsendina koguvaradest)	92,3	90,6	89,6	89,7	89,9	-
Välisomandis olev osa pangandussüsteemist (protsendina koguvaradest)	94,5	89,2	34,3	33,3	32,0	-
Rahandusliku usaldusväärsuse näitajad:						
- viivislaenu (protsendina kogulaenudest) ¹⁾	5,4	4,0	2,6	1,5	1,4	1,3
- kapitali adekvaatsuse määr (%) ¹⁾	22,1	18,6	19,3	20,0	35,7	27,6
- omakapitali tootlikkus (%) ¹⁾	2,1	33,3	14,2	17,1	12,2	28,9
Pangalaenu erasektorile (aastane muutus protsentides)	-4,4	-3,5	-0,4	2,7	4,5	9,3
Eluasemelaenu (aastane muutus protsentides)	-2,1	-1,5	0,2	1,2	2,9	4,5
Laenu ja hoiuste suhtarv	162,8	144,5	134,4	128,9	124,0	122,1
Keskpanga likviidsus protsendina kohustustest	0,4	0,1	0,3	0,2	0,3	0,4
Erasektori võlg (protsendina SKPst)	140,4	122,9	123,2	115,8	116,1	
Koguvälisvõlg (protsendina SKPst) ²⁾ - avalik sektor	5,2	3,1	7,0	7,6	7,9	7,5
- erasektor	47,4	46,0	49,2	47,2	48,8	47,5
Pikaajaliste intressimäärade vahe võrreldes Saksamaa riigivõlakirjadega (baaspunktides)*	-	-	-	-	-	-
(5aastaste) riigivõlakohustuste krediitriskivahetustehingute riskimarginaalid*	107,4	102,4	101,3	58,6	57,1	58,3

1) Viimased andmed (2015. aasta kolmas kvartal).

2) Viimased andmed (2015. aasta september). Rahandusasutused, v.a rahaloomeasutused.

* Mõõdetuna baaspunktides.

Allikas: IMF (finantsusaldusväärsuse näitajad); Euroopa Komisjon (pikaajalised intressimäärad); Maailmapank (koguvälisvõlg); Eurostat (erasektori võlg); Euroopa Keskpank (kõik muud näitajad).

Tabel C.2. Tööturu ja sotsiaalsed näitajad

	2010	2011	2012	2013	2014	2015 ⁽⁴⁾
Tööhõive määr (protsendina 20-64aastastest)	66,8	70,6	72,2	73,3	74,3	76,5
Tööhõive kasv (muutus võrreldes eelmise aastaga protsentides)	-5,0	6,5	1,7	1,2	0,8	3,4
Naiste tööhõive määr (protsendina 20-64aastastest naistest)	65,9	67,8	69,4	70,1	70,6	72,5
Meeste tööhõive määr (protsendina 20-64aastastest meestest)	67,8	73,5	75,1	76,7	78,3	80,5
Vanemate töötajate tööhõive määr (protsendina 55-64aastastest)	53,8	57,5	60,5	62,6	64,0	64,3
Osaajaga hõive (protsendina koguhõivest, 15aastased ja vanemad)	11,1	10,8	10,5	10,2	9,6	10,7
Tähtajaline tööhõive (tähtajalise töölepinguga töötajate osakaal, 15aastased ja vanemad)	3,7	4,5	3,7	3,5	3,2	3,5
Üleminek ajutiselt töölt alalisele tööle	17,2	60,5	63,4	65,0	59,1	-
Tööpuuduse määr ⁽¹⁾ (protsendina tööjõust, vanuserühm 15-74aastased)	16,7	12,3	10,0	8,6	7,4	6,1
Pikaajaline tööpuudus ⁽²⁾ (protsendina tööjõust)	7,6	7,1	5,5	3,8	3,3	2,5
Noorte tööpuuduse määr (protsendina 15-24aastaste noorte tööjõust)	32,9	22,4	20,9	18,7	15,0	12,3
Mittetöötavate ja mitteõppivate noorte määr (NEET) ⁽³⁾ (protsendina 15-24aastastest)	14,0	11,6	12,2	11,3	11,7	-
Haridustee ja õpingute varajased katkestajad (protsendina 18- 24aastastest, kes on põhihariduse või sellest madalama haridustasemega, kuid ei ole haridusteed või õpinguid jätkamas)	11,0	10,6	10,3	9,7	11,4	-
Kolmanda taseme hariduse omandanud (protsendina 30- 34aastastest, kes on omandanud kolmanda taseme hariduse)	40,2	40,2	39,5	42,5	43,2	-
Ametlik lastehoiuteenus (30 tundi või rohkem; protsendina alla 3aastastest)	19,0	15,0	14,0	18,0	-	-

1) Töötud on kõik inimesed, kes ei töötanud, kuid otsisid aktiivselt tööd ja olid valmis tööle asuma kohe või kahe nädala jooksul.

2) Pikaajalised töötud on inimesed, kes on olnud töötud vähemalt 12 kuud.

3) Isikud, kes ei õpi ega tööta.

4) 2015. aasta esimese kolme kvartali keskmine. Andmed kogu töötuse ja noorte töötuse kohta on hooajaliselt kohandatud.

Allikas: Euroopa Komisjon (ELi tööjõu-uuring)

Tabel C.3. Tööturu ja sotsiaalsed näitajad (jätk)(*)

Kulutused sotsiaalkaitse hüvitistele (protsendina SKPst)	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Haigused/tervishoid	5,3	4,7	4,3	4,2	4,1	-
Invaliidsus	1,8	1,9	1,8	1,7	1,8	-
Vanadus ja toitjakaotus	7,9	7,7	6,8	6,6	6,5	-
Perekond/lapsed	2,2	2,2	1,9	1,7	1,6	-
Tööpuudus	1,2	0,7	0,5	0,5	0,5	-
Eluase ja sotsiaalne tõrjutus (mujal klassifitseerimata)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
Kokku	18,6	17,4	15,5	14,8	14,6	-
millest majanduslikust olukorrast sõltuvad hüvitised	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	-
Sotsiaalse kaasatuse näitajad	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Suhteline vaesus või sotsiaalse tõrjutuse risk ⁽¹⁾ (protsendina koguelanikkonnast)	23,4	21,7	23,1	23,4	23,5	26,0
Laste suhteline vaesus või sotsiaalse tõrjutuse risk (protsendina 0-17aastastest)	24,5	24,0	24,8	22,4	22,3	23,8
Suhtelise vaesuse määr ⁽²⁾ (protsendina koguelanikkonnast)	19,7	15,8	17,5	17,5	18,6	21,8
Suure materiaalse puuduse määr ⁽³⁾ (protsendina koguelanikkonnast)	6,2	9,0	8,7	9,4	7,6	6,2
Madala tööhõivega leibkondades elavate inimeste osakaal ⁽⁴⁾ (protsendina 0-59aastastest)	5,6	9,0	10,0	9,1	8,4	7,6
Töötavate inimeste suhtelise vaesuse määr (protsendina hõivatutest)	8,1	6,5	7,9	8,3	7,6	11,8
Sotsiaalsete siirete (v.a pensionid) mõju vaesuse vähendamisele	23,9	36,5	29,7	29,4	26,8	23,2
Vaesuse piir, väljendatuna omavääringus püsivhindades ⁽⁵⁾	3155	2905	2764	2812	2966	3151
Netosissetulek (leibkonnad; kasv protsendina)	-9,1	-1,3	9,1	3,6	9,5	2,8
Sissetulekute jaotuse ebavõrdsus (ülemise ja alumise sissetulekukvintili suhe)	5,0	5,0	5,3	5,4	5,5	6,5

(*) Struktuursete andmete jaotus: Eesti Statistikaamet muutis vaesuse määra arvutamisel oma andmeallikat 2013. aastal.

1) Suhtelises vaesuses või sotsiaalse tõrjutuse ohus elavad inimesed: inimesed, kes elavad suhtelises vaesuses ja/või kes kannatavad suure materiaalse puuduse käes ja/või kes elavad leibkonnas, kus tööhõive on null või väga väike.

2) Suhtelise vaesuse määr: selliste inimeste osakaal, kelle ekvivalentnetosissetulek jääb alla 60 % üleriigilisest ekvivalentsest mediaansissetulekust.

3) Selliste inimeste osakaal, kes kannatavad järgnevatest puudustest vähemalt nelja käes: neile käib rahaliselt üle jõu i) maksta üüri või kommunaalmakseid, ii) kütta oma kodu piisavalt, iii) katta ootamatuid kulusid, iv) süüa ülepäeviti liha, kala või samaväärseid valgurikkaid tooteid, v) puhata kord aastas nädal aega väljaspool elukohta, vi) omada autot, vii) omada pesumasinat, viii) omada värvitelerit või ix) omada telefoni.

4) Väga väikese tööhõivega leibkonnas elavad inimesed: selliste 0–59aastaste inimeste osakaal (v.a ülalpeetavad lapsed), kes elavad leibkonnas, kus täiskasvanud töötasid viimase 12 kuu jooksul alla 20 % oma potentsiaalsest tööajast.

5) Eesti, Küprose, Malta, Sloveenia ja Slovakkia puhul piirmäärad nominaalväärtustes eurodes; tarbijahindade harmoneeritud indeks (THHI) = 100 (2006. aastal) (2007. aasta uuring kajastab 2006. aasta tulusid).

Allikas: sotsiaalkaitse hüvitiste kulud: Euroopa ühtne sotsiaalkaitsestatistika süsteem (ESSPROS); sotsiaalne kaasatus: sissetulekuid ja elutingimusi käsitlev ELi statistika (EU-SILC).

Tabel C.4. Struktuursed poliitika- ja ettevõtluskeskkonna näitajad

Tulemusnäitajad	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Töõjõu tootlikkus (tegelik, tööga hõivatud isiku kohta, võrreldes eelmise aastaga)						
Töõjõu tootlikkus tööstussektoris	4,55	12,60	-1,81	5,84	8,08	5,77
Töõjõu tootlikkus ehitussektoris	4,76	23,68	-5,68	5,94	-5,71	-6,44
Töõjõu tootlikkus teenuseturgudel	-2,93	5,11	-1,03	7,57	-0,06	2,65
Töõjõu ühikukulu (kogu majandus, võrreldes eelmise aastaga)						
Töõjõu ühikukulu tööstussektoris	1,75	-12,63	-0,67	7,54	-3,36	5,35
Töõjõu ühikukulu ehitussektoris	4,24	-6,98	-11,16	-5,61	17,76	9,80
Töõjõu ühikukulu teenuseturgudel	4,56	-5,54	0,18	4,53	5,13	1,61
Ettevõttekeskkond	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Lepingute jõustamine ⁽¹⁾ (päevades)	425	425	425	425	425	425
Ettevõtte käivitamiseks kuluv aeg ⁽¹⁾ (päevades)	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5
VKEde laenuaotluste tulemused ⁽²⁾	0,95	ei kohaldata	0,89	ei kohaldata	0,91	0,66
Teadusuuringud ja innovatsioon	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Teadus- ja arendustegevuse osakaal SKPst	1,40	1,58	2,34	2,16	1,74	1,46
Avaliku sektori kogukulutused haridusele (protsendina SKPst), kõik haridustasemed kokku	6,03	5,66	5,16	4,82	na	na
Teaduse ja tehnoloogia valdkonnas töötavate inimeste arv (protsendina kogutööhõivest)	49	50	50	51	51	51
Kolmanda taseme hariduse omandanud inimesed ⁽³⁾	30	30	31	32	32	33
Keskastme hariduse omandanud noored ⁽⁴⁾	83	84	83	81	84	84
Kõrgtehnoloogiliste toodete kaubandusbilanss (protsendina SKPst)	-1,21	-1,58	-0,67	-0,88	-0,19	-0,30
Toote- ja teenuseturud ning konkurents				2003	2008	2013
Tooteturu reguleerimist käsitlevad OECD näitajad ⁽⁵⁾ , üldine				ei kohaldata	1,37	1,29
Tooteturu reguleerimist käsitlevad OECD näitajad ⁽⁵⁾ , jaesektor				ei kohaldata	1,40	1,50
Tooteturu reguleerimist käsitlevad OECD näitajad ⁽⁵⁾ , ametitööstused				ei kohaldata	1,81	1,79
Tooteturu reguleerimist käsitlevad OECD näitajad ⁽⁵⁾ , võrgutööstused ⁽⁶⁾				3,34	2,60	2,40

1) Selle näitaja arvutamise meetodika (sh eeldused) üksikasjad on esitatud veebisaidil

<http://www.doingbusiness.org/methodology>.

2) Küsimusele 7B_a saadud vastuste keskmine. „[Pangalaen]: Kui taotlesite viimase kuue kuu jooksul pangalt laenu, siis millise otsuse pank tegi?“. Vastused tähistati järgmiselt: 0 – taotlus rahuldati täielikult; 1 – taotlus rahuldati suures osas; 2 – taotlus rahuldati piiratud osas; 3 – taotlus lükati tagasi; näitaja puudub – taotluse menetlemine on pooleni või küsitletu „ei oska öelda“.

3) Kolmanda taseme haridusega 15–64aastaste elanike osakaal (%).

4) Vähemalt keskastme hariduse omandanud noored (%) vanuserühmas 20–24.

5) Indeks: 0 = ei ole reguleeritud; 6 = enim reguleeritud. Tooteturu reguleerimist käsitlevate OECD näitajate kasutamise meetodikat on üksikasjalikult kirjeldatud veebisaidil

<http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm>

6) OECD koondnäitajad energia-, transpordi- ja kommunikatsioonisektori reguleerimise (ETCR) kohta.

Allikas: Euroopa Komisjon; Maailmapank, „Doing Business“ (Lepingute jõustamine ja ettevõtte käivitamiseks kuluv aeg);

OECD (tooteturu reguleerimist käsitlevad näitajad); SAFE (Survey on the access to finance of enterprises, VKEde laenuaotluste käsitlevad tulemused).

Tabel C.5. Keskkonnahoidlik majanduskasv

Keskonnasäästliku majanduskasvu tulemusnäitajad		2009	2010	2011	2012	2013	2014
Makromajanduslikud							
Energiamahukus	kgoe / €	0,49	0,55	0,51	0,48	0,51	-
CO ₂ -mahukus	kg / €	1,50	1,80	1,72	1,55	1,71	-
Ressursimahukus (ressursitootlikkuse pöördväärtus)	kg / €	3,05	3,02	2,97	3,08	3,20	3,15
Jäätmemahukus	kg / €	-	1,72	-	1,76	-	-
Energia kaubavahetusbilanss	% SKPst	-2,2	-1,5	-0,4	-1,3	-2,2	-2,0
Energia osakaal THHIs	%	12,66	13,26	13,93	14,69	14,42	14,43
Energiahinna muutuse ja inflatsiooni erinevus	%	3,7	3,9	1,3	7,2	7,4	-4,6
Energia tegelik ühikukulu	lisandväärtu sest	14,6	14,6	14,6	-	-	-
Keskonnamaksude ja tööjõumaksude suhe	suhtarv	6,2	6,1	6,0	5,9	6,3	6,1
Keskonnamaksud	% SKPst	2,9	2,9	2,7	2,7	2,5	2,7
Valdkondlikud							
Tööstuse energiamahukus	kgoe / €	0,29	0,26	0,25	0,23	0,25	-
Energia tegelik ühikukulu töötlevas tööstuses	% lisandväärtu	16,2	16,2	16,2	-	-	-
Energiamahukate majandusharude osakaal majanduses	% SKPst	10,74	12,19	12,21	11,36	12,27	12,72
Elektrihinnad keskmise suurusega tööstustarbijate jaoks	€ / kWh	0,06	0,07	0,07	0,08	0,10	0,09
Gaasihinnad keskmise suurusega tööstustarbijate jaoks	€ / kWh	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04
Avaliku sektori teadus- ja arendustegevus energia valdkonnas	% SKPst	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01
Avaliku sektori teadus- ja arendustegevus keskkonna valdkonnas	% SKPst	0,03	0,07	0,05	0,03	0,04	0,04
Olmejäätmete ringlussevõtu määr	%	21,2	18,2	26,3	44,2	72,8	-
Heitkogustega kauplemise süsteemiga hõlmatud kasvuhoonegaaside osakaal*	%	64,1	73,0	72,3	70,6	73,2	73,0
Transpordi energiamahukus	kgoe / €	1,01	1,01	0,95	0,88	0,89	-
Transpordi CO ₂ -mahukus	kg / €	2,91	2,90	2,77	2,57	2,62	-
Energiavarustuse kindlus							
Sõltuvus energia impordist	%	22,0	13,6	12,0	17,0	11,9	-
Tamijate kontsentratsiooni koondindeks	HHI	19,2	108,3	74,7	116,1	73,0	-
Energiaallikate jaotuse mitmekesisus	HHI	0,39	0,47	0,49	0,45	0,48	-

Kõik makromajanduslikud mahukusnäitajad on väljendatud füüsilise koguse ja SKP suhtarvuna (2005. aasta hindades).

Energiamahukus: sisemine energia kogutarbimine (naftaekvivalentkilogrammides) jagatuna SKPga (eurodes).

CO₂-mahukus: kasvuhoonegaaside heitkogused (CO₂-ekvivalentkilogrammides) jagatuna SKPga (eurodes).

Ressursimahukus: kodumaine materjalitarbimine (kg) jagatuna SKPga (eurodes).

Jäätmemahukus: jäätmed (kg) jagatuna SKPga (eurodes).

Energia kaubavahetusbilanss: energia ekspordi ja impordi bilanss, väljendatud protsendina SKPst.

Energia osakaal THHIs: energiatoodete osakaal THHI koostamisel kasutatud tarbijakorvis. Energiahinna muutuse ja inflatsiooni erinevus: THHI energiakomponent ja THHI koguinflatsioon (aastane muutus protsentides). Tegelik energia ühikukulu: tegelik energia ühikukulu protsendina majanduse kogulisandväärtusest

Keskkonnamaksud ja tööjõumaksud: Euroopa Komisjoni andmebaas „Taxation trends in the European Union“

Tööstuse energiamahukus: energia lõpptarbimine tööstuses (naftaekvivalentkilogrammides) jagatuna tööstuse kogulisandväärtusega (2005. aastal eurodes).

Tegelik energia ühikukulu töötlevas tööstuses: tegelik energia ühikukulu protsendina töötleva tööstuse lisandväärtusest

Energiamahukate majandusharude osakaal majanduses: energiamahukate tööstusharude kogulisandväärtuse osakaal SKPs.

Elektri- ja gaasihinnad keskmise suurusega tööstustarbijate jaoks: tarbimisvahemik 500–2000 MWh ja 10 000–100 000 GJ; andmed ei sisalda käibemaksu.

Olmejäätmete ringlussevõtu määr: ringlussevõetud olmejäätmete ja koguolmejäätmete suhtarv.

Avaliku sektori teadus- ja arendustegevus energeetika või keskkonna valdkonnas: valitsemissektori kulutused teadus- ja arendustegevusele (valitsemissektori teadus- ja arendustegevuse eelarveeraldised või kulud (GBAORD)) neis valdkondades, väljendatud protsendina SKPst.

Heitkogustega kauplemise süsteemiga hõlmatud kasvuhoonegaaside osakaal: tuginedes kasvuhoonegaaside heidete andmetele (v.a maakasutus, maakasutuse muutus ja metsandus), mille liikmesriigid on esitanud Euroopa Keskkonnaametile.

Transpordi energiamahukus: transpordi lõppenergiatarbimine (naftaekvivalentkilogrammides) jagatuna transpordisektori kogulisandväärtusega (2005. aastal eurodes).

Transpordi CO₂-mahukus: transpordi kasvuhoonegaaside heited jagatuna transpordisektori kogulisandväärtusega.

Sõltuvus energia impordist: energia netoimport jagatuna energia sisemaise kogutarbimisega, sh rahvusvaheliste punkrikütuste tarbimine.

Tarnijate kontsentratsiooni koondindeks: hõlmab naftat, gaasi ja sütt. Väiksemad väärtused näitavad laiemat mitmekesisistatust ja seega väiksemat riski.

Energiaallikate jaotuse mitmekesisistatus: Herfindahli indeks maagaasi, kõigi bensiinitoodete, tuumajaamades toodetud soojusenergia, taastuvenergia ja tahkekütuste kohta * Euroopa Komisjon ja Euroopa Keskkonnaamet

Allikas: Euroopa Komisjon (Eurostat), kui ei ole märgitud teisiti.